

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Έμφυλη βία στις δομές φιλοξενίας προσφύγων:

Μια κριτική θεώρηση της αντιμετώπισής της υπό την μεταποικιακή φεμινιστική
θεωρία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεωργία Ιωάννα Καρπαθάκη

A.M. 5315M002

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Αδαμαντία (Ντία) Αναγνώστου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεωργία Ιωάννα Καρπαθάκη, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	σ.4
Εισαγωγικά στοιχεία	σ.4
Το συγκείμενο της έρευνας	σ.5
Ορισμός του θέματος	σ.6
Περιορισμοί της έρευνας	σ.7
Πρωτοτυπία	σ.8
Το πλάνο εργασίας	σ.9
Κεφάλαιο Πρώτο: Έμφυλη βία και βία κατά των προσφυγισσών	σ.11
Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι Κατευθυντήριες γραμμές της Μόνιμης Διοργανικής Επιτροπής για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας (IASC SGBV Guidelines)	σ.18
Η Μόνιμη Διοργανική Επιτροπή (IASC)	σ.18
Οι Κατευθυντήριες γραμμές του 2005 και η αναθεώρησή τους	σ.18
Δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης της έμφυλης βίας	σ.20
Κεφάλαιο Τρίτο: Η μεταποικιακή φεμινιστική θεωρία ως εργαλείο για την κριτική θεώρηση των κατευθυντήριων γραμμών	σ.25
Κεφάλαιο Τέταρτο: Μεθοδολογία	σ.32
Ερευνητικά ερωτήματα	σ.32
Μεθοδολογικές Επιλογές	σ.35
Φεμινιστική κριτική και επιστημολογική θέση	σ.39
Κεφάλαιο Πέμπτο: Αποτελέσματα	σ.44
Η υπόθεση της οικουμενικότητας του δυτικού λόγου	σ.44
Το δίπολο «Ευρωπαία – Ανατολίτισσα γυναίκα»	σ.49
Η λειτουργία του νόμου για τις διαμένουσες στην Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα	σ.53
Η ενδυνάμωση ως μέσο προστασίας	σ.59
Κεφάλαιο Έκτο: Αξιολογικές παρατηρήσεις και προτάσεις	σ.65
Σύνοψη Ευρημάτων	σ.65
Προτάσεις	σ.69
Επίλογος	σ.71
Βιβλιογραφία	σ.73
Παράρτημα	σ.76
Ερωτήματα Συνέντευξης 1	σ.76
Ερωτήματα Συνέντευξης 2 και 3	σ.76
Φόρμα Συγκατάθεσης	σ.78

Εισαγωγή

Στόχο της παρούσας μελέτης αποτελεί η εξέταση του φαινομένου της έμφυλης βίας στο συγκείμενο της προσφυγικής κρίσης στον Ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα, στόχος είναι η εξέταση του τρόπου με τον οποίο οργανώνεται η στρατηγική προστασίας από την έμφυλη βία, των γυναικών που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας. Στο πλαίσιο αυτό, το διακύβευμα είναι να διαπιστωθεί κατά πόσον αυτή η στρατηγική προστασίας είναι εναρμονισμένη με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των ωφελουμένων.

Εισαγωγικά στοιχεία

Η έμφυλη βία αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο απασχολεί τις δυτικές κοινωνίες τα τελευταία 30 έτη. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίζοντας ότι η βία κατά των γυναικών συνιστά παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ότι οι προσφύγισες αποτελούν κατηγορία ιδιαιτέρως ευάλωτη στην βία, εκδίδει το έτος 1993 την Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας Κατά των Γυναικών, στην οποία ως βία κατά των γυναικών ορίζεται οποιαδήποτε ενέργεια βίας εξαιτίας του φύλου, η οποία καταλήγει, ή είναι πιθανόν να καταλήξει, σε σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη ή πόνο στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών για τέτοιες ενέργειες, του εξαναγκασμού, ή της αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, είτε συμβαίνει στη δημόσια είτε στην ιδιωτική ζωή (UN, 1993).

Παρά την αναγνώριση της ιδιαίτερης ευαλωτότητας των προσφυγισσών ήδη το έτος 1993 και παρά την προσφυγική έκρηξη τα μετέπειτα έτη, ως επακόλουθο της ανάπτυξης των εθνών-κρατών, των ενόπλων συρράξεων στα Βαλκάνια και της λήξης του ψυχρού πολέμου, μόλις το έτος 2005 η διεθνής κοινότητα θεσπίζει κατευθυντήριες γραμμές για την ολιστική αντιμετώπισή της έμφυλης βίας στα πλαίσια ανθρωπιστικών κρίσεων, οι οποίες αναθεωρούνται το έτος 2015 λόγω αποτυχίας των προγραμμάτων αντιμετώπισης έμφυλης βίας να αποφέρουν

ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Το συγκείμενο της έρευνας

Στο ελληνικό τοπίο, από την έναρξη του έτους 2015 μέχρι και τον Οκτώβριο του 2016 πάνω από 1.000.000 πρόσφυγες έχουν αφιχθεί στην Ελλάδα, ενώ στις 04/07/2016 καταγράφηκαν στα επίσημα κέντρα φιλοξενίας προσφύγων 57.076 άτομα, εκ των οποίων 12.000 γυναίκες¹. Ο μιντιακός λόγος επί του ζητήματος αυτού του έχει αποδώσει το χαρακτηρισμό «προσφυγική κρίση», φράση που θα χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια της παρούσας μελέτης, πάντοτε όμως σε εισαγωγικά, καθώς κρίνεται αμφίβολη η ακριβής αποτύπωση του προβλήματος υπό τον όρο αυτό.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, η οποία ιδρύθηκε μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, με σκοπό την παροχή διεθνούς προστασίας στους πρόσφυγες με τη συνεργασία των κρατών (Μαρούδα, 2012), έχει παρουσία σε όλα τα κέντρα φιλοξενίας και χρηματοδοτεί την διοίκησή τους, η οποία ορίζεται απευθείας από την Κυβέρνηση, θέτοντας ως προτεραιότητά της μεταξύ άλλων την ασφάλεια των γυναικών, μέσω της πρόληψης και αντιμετώπισης της εκδήλωσης σεξουαλικής και έμφυλης βίας. Στην προσπάθεια του κράτους για αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης συμμετέχουν και διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν απευθείας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή² και έχουν παρουσία στα κέντρα φιλοξενίας παρέχοντας διάφορες υπηρεσίες, όπως βοήθεια στην διοίκηση, διανομή φαγητού, δημιουργία χώρων για γυναίκες και παιδιά, νομική συμβουλευτική.

Επιπλέον, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, ακολουθώντας την συνήθη

¹ Στον αριθμό δεν περιλαμβάνονται ανήλικα κορίτσια. Τα ανήλικα παιδιά υπολογίζονται στο 47% τους συνολικού προσφυγικού πληθυσμού που διαμένει στην Ελλάδα, χωρίς να υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον αριθμό των ανήλικων κοριτσιών.

Βλ. <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

² Βλ. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1447_en.htm

διαδικασία ανταπόκρισης σε προσφυγικές κρίσεις, έχει θεσπίσει ομάδες εργασίας (Working Groups), για να συντονίσουν τους τοπικούς και διεθνείς δρώντες. Μεταξύ αυτών, υφίσταται και το SGBV Working Group, το οποίο έχει αναλάβει τη χαρτογράφηση και τον συντονισμό των διεθνών και τοπικών οργανώσεων, οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στις δομές φιλοξενίας. Ένα από τα βασικά μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται είναι οι κατευθυντήριες γραμμές για παρεμβάσεις για την έμφυλη βία σε ανθρωπιστικές κρίσεις της Μόνιμης Διοργανικής Επιτροπής (IASC SGBV Guidelines). Οι εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές δημιουργήθηκαν λόγω έλλειψης συμφωνίας των ανθρωπιστικών οργανώσεων στην μέθοδο παρέμβασης για την ανταπόκριση στα φαινόμενα έμφυλης βίας και εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση έκτακτων ρυθμίσεων λόγω ανθρωπιστικής κρίσης (Humanitarian Exchange, 2014) . Καθώς αποτελούν το βασικό εργαλείο πρόληψης και αντιμετώπισης της έμφυλης βίας στις δομές φιλοξενίας προσφύγων, κρίσιμος κρίνεται ο αποτελεσματικός σχεδιασμός και εφαρμογή τους.

Ορισμός του θέματος

Κατόπιν των ανωτέρω, κρίσιμο κρίνεται για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των κατευθυντήριων γραμμών IASC, το κατά πόσο οι συντάκτες τους διαβουλευτήκαν τα υποκείμενα και αν και σε ποιο βαθμό ελήφθη υπόψη η προσωπική τους εμπειρία και γνώμη για την ιεράρχηση προτεραιοτήτων και την δημιουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών και δράσεων, ερώτημα το οποίο επιδιώκεται να απαντηθεί μέσω της παρούσας έρευνας.

Η παρούσα έρευνα, επομένως, αξιοποιεί τις εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές ως θεμέλιο, καθώς αποτελούν το βασικό εργαλείο οργάνωσης της στρατηγικής προστασίας. Ξεκινώντας από αυτές, εξετάζεται η αντίληψη που έχουν για τη στρατηγική προστασίας οι ωφελούμενες των σχετικών υπηρεσιών, η συντονιστήριά τους σε πανελλαδικό επίπεδο, και οι πολιτισμικές μεσολαβήτριες που έχουν το ρόλο της διερμηνείας στις διαδικασίες που προβλέπει

η στρατηγική αυτή. Τα ζητήματα που θα διερευνηθούν σχετίζονται με το βαθμό κατανόησης κειμένων όπως οι κατευθυντήριες γραμμές, από τις ωφελούμενες, και τις διαφορές στην κατανόηση που έχουν οι ανθρωπιστικοί δρώντες καθώς και οι προτεραιότητες που θέτει το κάθε μέρος ως προς τους στόχους της στρατηγικής αυτής.

Η υπόθεση που κινεί την επιθυμία της διεξαγωγής της έρευνας είναι πως το φαινόμενο της έμφυλης βίας επηρεάζεται κάθε φορά από τους ιδιαίτερους παράγοντες που υφίστανται σε κάθε διαφορετικό συγκείμενο, και έτσι δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν συμπεράσματα για τους τρόπους προστασίας από την έμφυλη βία, βάσει ερευνών που έχουν γίνει σε διαφορετικά συγκείμενα. Οι ανάγκες των γυναικών που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας στην Ελλάδα του 2017 αντιμετωπίζονται ως εξολοκλήρου διαφορετικές από τις ανάγκες γυναικών που έχουν γίνει προσφύγισες σε άλλες ιστορικές στιγμές και άλλα γεωγραφικά πλαίσια. Καθώς, για πρακτικούς λόγους που σχετίζονται με το χρόνο και την έκταση της έρευνας, δεν είναι δυνατό να διεξαχθεί σε πανελλαδικό επίπεδο, επιλέγεται ως τύπος και αντικείμενο η Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα, που αποτελεί μία από τις πιο άρτια οργανωμένες δομές φιλοξενίας προσφύγων και αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα.

Περιορισμοί της έρευνας

Τα προβλήματα και οι περιορισμοί που συνάντησε η διεξαγωγή της έρευνας σχετίζονται τόσο με πρακτικά ζητήματα, όσο και με την ίδια τη φύση του θέματός της. Τα πρακτικά ζητήματα ήταν η έκταση του παραγόμενου έργου και ο διαθέσιμος χρόνος για την ολοκλήρωσή του, που υποχρεωτικά καθοδηγούσε σε μία έρευνα μικρής σχετικά έκτασης, σε σύγκριση με έρευνες που διεξάγονται με χρόνια παραμονής στο εκάστοτε πεδίο.

Ο πιο σημαντικός περιορισμός, όμως, οφείλεται στο θέμα της έρευνας. Η έμφυλη βία είναι ένα από τα πλέον ευαίσθητα ζητήματα, που για να τεθούν υπό διερεύνηση προϋποθέτουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας που δεν είναι δυνατό να καλλιεργηθεί σε μικρό χρονικό

διάστημα, ενώ το εμπόδιο της γλώσσας και της κουλτούρας στο συγκείμενο των δομών φιλοξενίας προσφύγων καθιστούν την εγγύτητα και την εμπιστοσύνη ακόμα πιο δυσπρόσιτη. Αυτά τα προβλήματα δεν αποτελούν θεωρητικές σκέψεις, αλλά περιορισμούς που συνάντησε η έρευνα κατά την διεξαγωγή της, καθώς υπήρχαν σημαντικές δυσκολίες στο να βρεθούν πρόθυμες συμμετέχουσες που να διατίθενται να μοιραστούν προσωπικά και ευαίσθητα βιώματα με πρόσωπα λίγο έως πολύ άγνωστα. Εν τέλει στο focus group συμμετείχαν μόνο 3 διαμένουσες στο κέντρο φιλοξενίας προσφύγων του Ελαιώνα, Αφγανικής καταγωγής.

Ο περιορισμός αυτός ξεπεράστηκε εν μέρει με την αξιοποίηση των πολιτισμικών διαμεσολαβητριών, οι οποίες γνωρίζοντας προσωπικά την ερευνήτρια δεν δίστασαν να συμμετέχουν σε μια εις βάθος συνέντευξη από την οποία προέκυψε πληθώρα πληροφοριών. Έτσι, τελικά ο περιορισμός οδήγησε και σε θετικά αποτελέσματα, καθώς εξασφαλίστηκε μία πολύπλευρη προσέγγιση του θέματος, συνδυάζοντας τις οπτικές διαφορετικών υποκειμένων.

Τέλος κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι οι συμμετέχουσες δεν ερωτήθηκαν σχετικά με το κοινωνικό τους υπόβαθρο, ούτε πραγματοποιήθηκε σχετική κατηγοριοποίηση. Παρόλο που το κοινωνικό υπόβαθρο θα μπορούσε να αποτελεί παράγοντα που συμβάλει στις απαντήσεις των διαμενουσών στην δομή φιλοξενίας και των πολιτισμικών διαμεσολαβητριών, επέλεξα να μην προβώ σε σχετική κατηγοριοποίηση.

Πρωτοτυπία

Η συγκεκριμένη «προσφυγική κρίση» στον ελλαδικό χώρο είναι εξαιρετικά πρόσφατη, με αποτέλεσμα να μην έχουν μελετηθεί διεξοδικά υπό ακαδημαϊκή σκοπιά ζητήματα που σχετίζονται με αυτήν, όπως είναι το ζήτημα της έμφυλης βίας. Καθώς, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η υπόθεση είναι ότι οι συνθήκες της κρίσης είναι πολύ συγκεκριμένες, δημιουργείται η ανάγκη να μελετηθούν ως κάτι τελείως νέο. Έτσι, δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο πως, εφόσον το ζήτημα της έμφυλης βίας έχει μελετηθεί σε άλλα συγκείμενα, υπάρχει η δυνατότητα

να εξαχθούν έτοιμα συμπεράσματα και για το συγκεκριμένο της Ελλάδας του 2017.

Επομένως, η παρούσα έρευνα φιλοδοξεί να είναι η πρώτη που θέτει αυτό το ζήτημα στο συγκεκριμένο συγκεκριμένο, και που λαμβάνει ως αφορμή των κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών, για να θίξει ευρύτερα ζητήματα, όπως είναι οι διαφορετικές αντιλήψεις που συχνά συγκρούονται, οι δεοντολογικές περιπλοκές που συναντά η ανθρωπιστική δράση, η αναγκαιότητα της προστασίας και το επείγον της αντιμετώπισης της έμφυλης βίας.

Επιπλέον, καθώς οι κατευθυντήριες γραμμές της IASC για την έμφυλη βία αναθεωρήθηκαν μόλις το έτος 2015 δεν υπάρχουν προς το παρόν έρευνες που να εξετάζουν την αποτελεσματικότητά τους ειδικότερα στο ευρωπαϊκό συγκεκριμένο, το οποίο δεν αποτελεί τον συνήθη τόπο εφαρμογής τους.

Το πλάνο εργασίας

Για να απαντηθούν τα ερωτήματα που τίθενται εδώ, η έρευνα διεξήχθη με τρεις συνεντεύξεις. Μία ατομική συνέντευξη με την συντονίστρια της Ομάδας Προστασίας και Ενδυνάμωσης Γυναικών, η οποία είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή της στρατηγικής προστασίας στη Δομή του Ελαιώνα, και έτσι μαζί της θα διεξήχθη η Key Informant Interview. Η δεύτερη συνέντευξη ήταν ομαδική, με δύο πολιτισμικές μεσολαβήτριες, προσφύγισες, μία ομιλήτρια αραβικών με καταγωγή από τη Συρία, η οποία αφίχθη στην Ελλάδα με το πρόσφατο προσφυγικό “κύμα” και μία ομιλήτρια φαρσί με καταγωγή από το Ιράν. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε για να αναδείξει τις εμπειρίες των προσφυγισσών που προέρχονται από διαφορετικές χώρες, και να εξετάσει τη σημασία της πολιτισμικής μεσολάβησης στο πλαίσιο αυτό, καθώς οι συγκεκριμένες γυναίκες έχουν μία ενδιάμεση θέση μεταξύ προσφυγισσών και ανθρωπιστικών δρώντων. Τέλος διεξήχθη μία συνέντευξη με ομάδα εστίασης (focus group discussion), με διαμένουσες στη δομή. Οι μεθοδολογικές επιλογές αυτές θα αναλυθούν εις βάθος στη συνέχεια, στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας.

Η διεξαγωγή της έρευνας πεδίου υποστηρίζεται από μία θεωρητική πλαισίωση του θέματος, που αναπτύσσεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελεί μία συνοπτική βιβλιογραφική επισκόπηση μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί πάνω στο ζήτημα της έμφυλης βίας γενικά, αλλά και ειδικότερα στην έμφυλη βία σε προσφυγικούς πληθυσμούς στο συγκείμενο ανθρωπιστικών κρίσεων. Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στις ίδιες τις κατευθυντήριες γραμμές της IASC, που χρήζουν παρουσίασης, καθώς είναι ένα τεχνικό κείμενο που παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες. Από το σύνολο του κειμένου, η έμφαση δίνεται στο κομμάτι που αναλύει το ζήτημα της προστασίας, καθώς αυτό αποτελεί το κεντρικό ενδιαφέρον της έρευνας, όπως θα εξηγηθεί αναλυτικότερα κατωτέρω. Τέλος, το τρίτο μέρος της θεωρητικής πλαισίωσης αποτελεί μία προσέγγιση της μετα-αποικιακής φεμινιστικής θεωρίας. Ο συγκεκριμένος κλάδος της φεμινιστικής θεωρίας έχει αναπτυχθεί από θεωρητικούς προερχόμενες από μη δυτικές χώρες, και ασκεί μία συστηματική κριτική στην ηγεμονία των λευκών, δυτικών φεμινιστριών στον συνολικό κλάδο. Η συγκεκριμένη θεωρητική συμβολή κρίνεται ως απαραίτητη για την παρούσα έρευνα, καθώς αναδεικνύει την ανάγκη να λαμβάνονται υπ' όψιν οι συγκεκριμένες εμπειρίες των μη δυτικών γυναικών, που ιστορικά έχουν αποκλειστεί από τον ηγεμονικό λόγο.

Κεφάλαιο Πρώτο: Έμφυλη βία και βία κατά των προσφυγισσών

Η έμφυλη βία, που αποτελεί το κεντρικό ενδιαφέρον της παρούσας μελέτης, είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που έχει μελετηθεί σε πληθώρα συγκειμένων. Προκειμένου να εξεταστεί ο χώρος τον οποίο μπορεί να διεκδικήσει η παρούσα έρευνα, είναι σημαντικό να παρουσιαστούν επιλεγμένες προγενέστερες μελέτες που επικεντρώνονται στο φαινόμενο της έμφυλης βίας καθώς και ο τρόπος με τον οποίο έχει οριστεί και αναλυθεί το ζήτημα αυτό, εντασσόμενο σε ένα θεωρητικό πλαίσιο. Αυτές τις ανάγκες θα εξυπηρετήσει το παρακάτω κεφάλαιο.

Σύμφωνα με τον ορισμό που βρίσκεται στη Σύμβαση του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης κατά των γυναικών, έμφυλη βία είναι:

Μία βία που κατευθύνεται προς μία γυναίκα επειδή είναι γυναίκα, ή η βία που επηρεάζει δυσανάλογα τις γυναίκες. Περιλαμβάνει πράξεις που προκαλούν σωματική, νοητική ή σεξουαλική βλάβη ή πόνο, απειλές για τέτοιες πράξεις, εξαναγκασμό και άλλους περιορισμούς της ελευθερίας. (UN, 1992, παρατίθεται στο Gebreyesus, 2013: 11).

Θέτοντας υπό διερεύνηση το ζήτημα της έμφυλης βίας, οι περισσότερες σχετικές μελέτες εξετάζουν τα φαινόμενα βίας που υφίστανται υποκείμενα που ανήκουν στο γυναικείο φύλο. Ωστόσο, είναι σημαντικό πως προτιμάται ο όρος *έμφυλη βία*³, αντί για τον όρο που απαντάται

³ Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ο κυρίαρχος όρος που μεταφράζεται εδώ ως έμφυλη βία είναι ο όρος

κατά καιρούς σε σχετική βιβλιογραφία, *βία κατά των γυναικών*⁴. Η επιλογή του όρου γίνεται προκειμένου να αναδείξει την αντίληψη πως δεν πρόκειται για φαινόμενα βίας που *τυχαία* έχουν ως θύματα γυναίκες. Αντίθετα, η αναφορά στην έννοια του φύλου υπογραμμίζει την αιτιακή σχέση που διαπιστώνεται ανάμεσα σε φαινόμενα βίας και το έμφυλο σύστημα εξουσίας. Το φύλο, στην παρούσα μελέτη, αλλά και στο μεγαλύτερο μέρος της σχετικής βιβλιογραφίας, γίνεται αντιληπτό ως ένα σύστημα που παράγει υποκείμενα ως άνισα, βασίζεται σε σχέσεις εξουσίας, και συχνά, τελικά, καταλήγει στην εκδήλωση βίας, είτε αυτή η βία είναι σωματική, είτε σεξουαλική, είτε συμβολική, είτε οποιασδήποτε άλλης μορφής. Ωστόσο, πρόσφατες κριτικές προς τη χρήση του όρου “έμφυλη βία” σε αντικατάσταση του “βία κατά των γυναικών”, παρατηρούν πως η γενικευμένη χρήση του πλέον μπορεί και να λειτουργεί αντίστροφα από τους λόγους για τους οποίους ξεκίνησε. Με άλλα λόγια, έχει ασκηθεί η κριτική πως, επιλέγοντας αυτόν τον όρο, τελικά αποκρύπτεται εμμέσως η πραγματικότητα ότι κατά συντριπτική πλειοψηφία, τα θύματα της έμφυλης βίας είναι γυναίκες.

Στην ανάλυση του θέματος αυτού, η Ύπατη Αρμοστεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (στο εξής UNHCR), κατηγοριοποιεί την έμφυλη βία ως έχουσα πέντε μορφές. Πρώτη είναι η *σεξουαλική βία*, που η ξεχωριστή σημασία και έντασή της κάνει τις πιο σύγχρονες βιβλιογραφικές αναλύσεις του θέματος να αναφέρονται σε SGBV (Sexual and Gender-Based Violence). Δεύτερη μορφή βίας είναι η *σωματική*, τρίτη είναι η *ψυχολογική/συναισθηματική*. Ως τέταρτη μορφή βίας αναφέρονται οι *επιβλαβείς παραδοσιακές πρακτικές*, και τέλος αναφέρεται η *κοινωνικο-οικονομική βία*. Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, επίκεντρο της παρούσας μελέτης θα είναι η σεξουαλική και σωματική βία, καθώς οι άλλες μορφές βίας είναι πιο λανθάνουσες και είναι δυσκολότερο να διαπιστωθούν στο πλαίσιο μίας περιορισμένης έρευνας όπως η παρούσα (UNHCR, 2003: 17).

Μία άλλη κυρίαρχη κατηγοριοποίηση της έμφυλης βίας, που έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς τη μορφή, την αιτιολόγηση και την αντιμετώπισή της, αφορά στη σχέση μεταξύ θύτη και

“Gender-Based Violence”, που απαντάται με το αρκτικόλεξο GBV.

⁴ Κατ’αντιστοιχία, ο όρος στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία είναι “violence against women”.

θύματος. Από τη μία πλευρά, πρόκειται για τη βία μεταξύ στενών συντρόφων ή βία από γνωστούς άνδρες/ προς γνωστές γυναίκες⁵. Στο εξής, αυτού του είδους τα φαινόμενα βίας θα αναφέρονται ως *βία σε συντροφικό πλαίσιο*. Η άλλη κυρίαρχη κατηγορία στην οποία εντάσσονται φαινόμενα βίας είναι, όπως προκύπτει λογικά, η *βία από αγνώστους*.

Σε μία ανάλυση που θέτει στο επίκεντρό της τη βία, υπό την οπτική που προσδοκά να την θέσει η παρούσα μελέτη, είναι σημαντική η έμφαση στην αντιμετώπιση της βίας ως φαινομένου πολιτισμικού και κοινωνικού, και όχι βιολογικού. Η βία, υπό το φως αυτής της οπτικής, δεν αντιμετωπίζεται ως αποτέλεσμα φυσικών ενστίκτων. Η ανθρώπινη βία είναι στις περισσότερες εκφάνσεις της “λογική”, κοινωνικά νομιμοποιημένη και πολιτισμικά εγγεγραμμένη. Μια βασική βιβλιογραφική αναφορά στην ανάλυση του θέματος της -όχι μόνο έμφυλης- βίας, υπό ανθρωπολογική οπτική, αποτελεί η ανθολογία “Βία σε Πόλεμο και Ειρήνη” (Scheper-Hughes και Bourgois, 2004, η μετάφραση δική μου) η οποία εξηγεί τη σημασία αυτής της προσέγγισης με αξιοσημείωτο τρόπο. Σύμφωνα με τους δυο επιμελητές:

Έχουμε απορρίψει την κοινότυπη οπτική της βίας ως ένα ουσιώδες, καθολικό, κοινωνιο-βιολογικό ή ψυχο-βιολογικό φαινόμενο, ένα κατάλοιπο των πρωταρχικών και προϊστορικών εξελικτικών καταγωγών ως ένα είδος κυνηγών-δολοφόνων. [...] Είμαστε κοινωνικά όντα. Οι πολιτισμοί, οι κοινωνικές δομές, οι ιδέες και οι ιδεολογίες διαμορφώνουν όλες τις εκφάνσεις της βίας τόσο τις εκφράσεις της όσο και τις απωθήσεις της. [...] Δυστυχώς, η βία στο μεγαλύτερο μέρος της δεν είναι καθόλου “παράλογη”. (ό.π.: 2-3).

Οι δύο επιμελητές εν προκειμένω αναφέρονται εν γένει στην έννοια της βίας, αλλά η παρατήρησή τους έχει ιδιαίτερη σημασία και στη συζήτηση περί έμφυλης βίας ειδικότερα. Στο θέμα αυτό, ακριβώς επειδή στατιστικά το φαινόμενο είναι εντονότερο να εκδηλώνεται με θύτες άνδρες και θύματα γυναίκες, μία εξήγηση με όρους βιολογίας τείνει να αποδώσει στους άνδρες μία έμφυτη ορμή προς την άσκηση βίας. Η εν λόγω εξήγηση έχει ως αποτέλεσμα την αφαίρεση της ευθύνης από τον θύτη, ο οποίος δεν μπορεί να ελέγξει την φύση του αλλά και την αποδυνάμωση της δυνατότητας αντιμετώπισης του φαινομένου, αφού ανάγεται σε λόγους

⁵ Με αυτόν τον τρόπο μεταφράζονται οι όροι που απαντώνται στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ως εξής: Intimate Partner Violence (IPV) (αναφορά) και Men’s Violence to Known Women (Hearn, 1996).

βιολογικούς, στους οποίους η δυνατότητα παρέμβασης είναι περιορισμένη. Η έμφυλη βία οφείλει να μελετηθεί δίνοντας έμφαση στα έμφυλα χαρακτηριστικά των θυτών και των θυμάτων, και όχι ως μία βιολογική, φύσει δοσμένη τάση του αρσενικού φύλου προς άσκηση βίας. Αντιθέτως, πρέπει να μελετηθεί ως μία έκφραση της δομικής, κοινωνικής ανισότητας των φύλων καθώς ως έκφανση δομικής βίας, συχνά μένει αόρατη, αφού ανήκει σε αυτό που οι μελετητές ονομάζουν “το κανονιστικό υλικό της κοινωνικής και πολιτικής ζωής” (Scheper-Hughes και Bourgois, 2004: 4).

Όταν από το γενικό θέμα της βίας οι μελετητές προχωρούν προς το ειδικό θέμα της έμφυλης βίας, παρατηρούν πως κάθε είδος βίας στην πραγματικότητα έχει εμφυλοποιημένες διαστάσεις (ό.π.: 22). Για να προχωρήσουν όμως στην εντοπισμένη ανάλυση του ζητήματος της έμφυλης βίας, ως μίας από τις πλέον κυρίαρχες μορφές, εντάσσουν στην ανθολογία ένα κείμενο που έχει συμβάλει θεμελιωδώς στο πεδίο, και γι’ αυτό κρίνεται εδώ πως αρμόζει να αναφερθεί.

Πρόκειται για το έργο του Pierre Bourdieu, και την έννοια της *συμβολικής βίας* την οποία αυτός εισάγει (Bourdieu, 2004: 339). Η συμβολική βία προτείνεται ως έννοια για να αναδείξει τη διαφοροποίηση από την σωματική βία, και να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικοί νόμοι επιβάλλονται, χωρίς να αρθρώνονται, στις κοινωνικές σχέσεις: μία εκ των οποίων είναι και οι έμφυλες. Η αναφορά σε αυτήν την έννοια σε καμία περίπτωση δεν προσδοκά να αγνοήσει τη σημασία της σωματικής βίας, των χτυπημένων ή παραβιασμένων σωμάτων, και ο ίδιος ο Bourdieu φροντίζει να προλάβει μία τέτοια παρανόηση της θεωρίας του. Αντίθετα, η σημασία της έγκειται στο ότι εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο η σωματική βία νομιμοποιείται και εκλογικεύεται από τη συμβολική- η έμφαση του, με άλλα λόγια, βρίσκεται στην άρρηκτη σύνδεση μεταξύ των δύο.

Η συμβολική βία εγγράφεται στο σώμα με τέτοιο τρόπο, που δημιουργεί μια “σωματοποιημένη κοινωνική σχέση, έναν κοινωνικό νόμο που μετατρέπεται σε ενσώματο νόμο” (Bourdieu, 2004: 340). Στη σχετική του ανάλυση ο Bourdieu αναδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους οι γυναίκες που υφίστανται αυτήν τη βία αναπαράγουν τις επιταγές της- στο σημείο

αυτό, όμως, υπογραμμίζει την ανάγκη να αποφευχθεί η απλοϊκή και ταυτόχρονα βίαια κατηγορητήρια ανάγνωση ότι οι γυναίκες ευθύνονται για την εξουσία που υφίστανται. Ο ίδιος ο στοχαστής εξηγεί, αναλύοντας αυτήν την ανάγνωση, πως συχνά προτείνεται: “πως (ενν. οι γυναίκες) επιλέγουν να υιοθετήσουν υποτακτικές πρακτικές (“οι γυναίκες είναι οι χειρότεροι εχθροί των εαυτών τους”) ή ότι ακόμα λατρεύουν την ίδια την υποταγή τους, ότι “απολαμβάνουν” την μεταχείριση που τους επιβάλλεται, σε ένα είδος μαζοχισμού που είναι εγγεγραμμένο στη φύση τους” (ό.π.: 341). Αποδομώντας αυτήν την ανάγνωση, εξηγεί περαιτέρω:

Η συμβολική εξουσία δεν μπορεί να ασκηθεί χωρίς τη συμβολή αυτών που την υφίστανται και που την υφίστανται μόνο επειδή την κατασκευάζουν ως τέτοια. Αλλά αντί να σταματήσει σε αυτήν την δήλωση [...], κανείς πρέπει επίσης να λάβει υπ’ όψιν και να εξηγήσει την κοινωνική κατασκευή των νοητικών δομών που οργανώνουν πράξεις κατασκευής του κόσμου και των εξουσιών του. Τότε γίνεται φανερό πως, αντί να είναι η συνειδητή, ελεύθερη, εσκεμμένη πράξη ενός μεμονωμένου “υποκειμένου”, αυτή η πρακτική κατασκευή είναι η ίδια το αποτέλεσμα μίας εξουσίας, ανθεκτικά αφομοιωμένη στα σώματα των κυριαρχούμενων, με τη μορφή των σχημάτων της αντίληψης και των προδιαθέσεων... (ό.π.: 341).

Η έμφυλη βία κατά των προσφυγισσών, που αποτελεί το ειδικότερο θέμα της παρούσας μελέτης, εντάσσεται στο συγκεκριμένο της βίας εντός ενόπλων συρράξεων. Εισαγωγικές παρατηρήσεις για το ζήτημα της βίας εντός των συρράξεων επισημαίνουν πως οι συρράξεις δεν μπορούν να διαχωριστούν απόλυτα από τις “κανονικές”, ειρηνικές περιόδους της κοινωνικής ζωής (Giles και Hyndyman, 2004). Αυτή η προσέγγιση υποστηρίζει, με άλλα λόγια, πως οι περίοδοι των συρράξεων είναι περίοδοι που ήδη υπάρχουσες κοινωνικές δομές και σχέσεις εντείνονται, μορφές βίας αποκτούν νομιμοποίηση ή απλώς περισσότερη ορατότητα, όμως είναι συνέχεια και αποτέλεσμα των περιόδων ειρήνης. Λαμβάνοντας αυτόν τον παράγοντα υπ’ όψιν, η έμφυση στο ειδικότερο θέμα των συρράξεων έχει σημασία, γιατί κατά τη διάρκειά τους η κατάσταση ευαλωτότητας στην οποία περιέρχονται τα υποκείμενα που ήδη δεν βρίσκονται σε θέση ισχύος, εντείνεται δραματικά.

Έρευνες για έμφυλη βία σε κανονικές συνθήκες, δηλαδή σε συνθήκες εκτός περιόδων συρράξεων, δίνουν έμφυση στη σημασία του κοινωνικού, ευρύτερου οικογενειακού ή φιλικού

κύκλου της γυναίκας, όπου μπορεί να απευθυνθεί για στήριξη, όταν υφίσταται βία από τον στενό οικογενειακό κύκλο, και συνήθως από το σύντροφο ή σύζυγό της (Hammer, 1996). Αυτό το δίκτυ προστασίας είναι φανερό πως δεν υφίσταται για τις προσφύγισσες, καθώς κατά κανόνα μετακινούνται με το στενό οικογενειακό πλαίσιο, μέσα στο οποίο συχνά εκδηλώνονται φαινόμενα βίας, και ενδεχομένως χάνουν ή αποκόπονται από τα δίκτυα στήριξης που υπήρχαν υπό τις πρότερες συνθήκες.

Πέρα από την μειωμένη δυνατότητα αντιμετώπισης, οι έρευνες που αναφέρονται στην έμφυλη βία κατά των προσφυγισσών εξετάζουν τις αιτίες της αύξησης της συχνότητάς τους. Μια από τις κυρίαρχες εξηγήσεις για τη βία σε συντροφικό πλαίσιο μεταξύ προσφύγων αναφέρεται στο αίσθημα της απώλειας της ισχύος εκ μέρους των ανδρών προσφύγων καθώς και στις έντονες αλλαγές στην καθημερινότητα και την κατάσταση αδυναμίας στην οποία περιέρχονται, οι οποίες έχουν συχνά ως αποτέλεσμα να επιδιώκουν να ανακτήσουν την αίσθηση του ελέγχου και της ισχύος στη ζωή τους, μέσω της άσκησης βίας (Gebreyesus, 2013).

Από την άλλη, υπάρχουν πολλές αναφορές για φαινόμενα έμφυλης βίας από αγνώστους, τα οποία εντείνονται στο συγκείμενο της προσφυγικής μετακίνησης και της κατάλυσης σε δομές φιλοξενίας προσφύγων, λόγω της θέσης ισχύος την οποία αναλαμβάνουν αυτοί που θεωρητικά εργάζονται για την προστασία τους. Η σεξουαλική βία και η σεξουαλική επαφή κατόπιν ανταλλάγματος χρησιμοποιείται από δυνάμεις ασφαλείας, φύλακες συνόρων, ακόμα και εργαζομένους ανθρωπιστικών οργανώσεων. Η σεξουαλική βία στις περιπτώσεις αυτές χρησιμοποιείται λόγω της θέσης εξουσίας που έχει ο εκάστοτε θύτης απέναντι στις προσφύγισσες, που μπορεί να χρησιμοποιήσει για να απαιτήσει σεξουαλικό αντάλλαγμα για τις οποιεσδήποτε υπηρεσίες μπορεί να προσφέρει: το πέρασμα από τα σύνορα, την προστασία από τους εκάστοτε εχθρούς της ένοπλης σύρραξης, την παροχή τροφής ή άλλων υλικών ανθρωπιστικής βοήθειας (Ferris, 2007).

Το ζήτημα της έμφυλης βίας παραμένει εξαιρετικά ευρύ, και δεν είναι ούτε δυνατόν ούτε σκόπιμο να αναλυθεί διεξοδικά εδώ. Η έμφυλη βία είναι ένα πολυεπίπεδο φαινόμενο και δεν

είναι δυνατόν να εντοπιστεί μία ενική αιτία ή εξήγηση, ούτε, αντίστοιχα, μία λύση. Έτσι, στο κάθε συγκείμενο αρμόζει να μελετάται ξεχωριστά. Το συγκείμενο της παρούσας προσφυγικής κρίσης στον ελλαδικό χώρο έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες, καθώς ο ελληνικός χώρος, ως ευρωπαϊκό πεδίο, για πρώτη φορά συνιστά τόπο μαζικής διαμονής προσφύγων (αντί για πύλη εισόδου όπως στο παρελθόν) και συνακόλουθα πεδίο ανθρωπιστικής κρίσης και έλξης διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων. Για το λόγο αυτό, είναι κρίσιμο να μελετηθεί εκ νέου, χωρίς να ακολουθούνται ως δεδομένα τα ευρήματα προγενέστερων ερευνών, αλλά να λαμβάνονται υπ' όψιν για να ενημερώνουν τις διαδικασίες της παρούσας μελέτης.

Η αποδεδειγμένη ένταση και σοβαρότητα της έμφυλης βίας κατά των προσφυγισσών, που εξηγείται στις έρευνες που παρουσιάστηκαν εν συντομία παραπάνω, αιτιολογεί την ανάγκη σύνταξης των διοργανικών κατευθυντήριων γραμμών για την έμφυλη βία (IASC SGBV Guidelines) που θα αποτελέσουν κεντρικό ζήτημα της παρούσας μελέτης. Το κενό που παρατηρείται, τουλάχιστον στην γνώση της γράφουσας, στη σχετική βιβλιογραφία αναφορικά με την έμφυλη βία κατά προσφυγισσών, στην οποία έγινε εδώ μία σύντομη επισκόπηση, είναι το κατά πόσο ο τρόπος που συντάχθηκαν και εφαρμόζονται αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές είναι εναρμονισμένος με τις επιθυμίες και τις ανάγκες των υποκειμένων, για τα οποία θεωρητικά δημιουργήθηκαν. Για να μελετηθεί αυτό το ερώτημα, το οποίο κρίνεται ως αποφασιστικής σημασίας για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των φαινομένων έμφυλης βίας σε δομές φιλοξενίας προσφύγων, θα ακολουθήσει μία σύντομη παρουσίαση των κύριων σημείων των προαναφερόμενων κατευθυντήριων γραμμών. Στη συνέχεια, η συζήτηση θα στραφεί στην πλούσια βιβλιογραφία της μετα-αποικιακής κριτικής, η οποία προσφέρει το θεωρητικό υπόβαθρο της κριτικής για τη θέση των υποκειμένων στην έρευνα και την αντιμετώπιση των “δυτικών” φεμινιστριών προς τα υποκείμενα του μη-Δυτικού κόσμου.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι Κατευθυντήριες γραμμές της Μόνιμης Διοργανικής Επιτροπής για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας (IASC SGBV Guidelines)

Προκειμένου να εξεταστεί το κατά πόσο η προστασία από την έμφυλη βία είναι εναρμονισμένη με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των προσφυγισσών, είναι απαραίτητο σε αυτό το σημείο να παρουσιαστούν εν συντομία οι κατευθυντήριες γραμμές που έχουν συνταχθεί από τη Μόνιμη Διοργανική Επιτροπή (Inter-Agency Standing Committee) για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας σε πεδία ανθρωπιστική κρίσης, ώστε να επιτευχθεί στη συνέχεια η διερεύνηση της συσχέτισής τους με τα υποκείμενα των οποίων τις ζωές καλούνται να επηρεάσουν.

Η Μόνιμη Διοργανική Επιτροπή (IASC)

Η Μόνιμη Διοργανική Επιτροπή, συστήθηκε το έτος 1992 βάσει του υπ' αριθμόν 46/182 ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης, το οποίο καλούσε προς ενίσχυση του συντονισμού κατά την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας από τους διεθνείς δρώντες και αποτελεί τον βασικό μηχανισμό για την λήψη διοργανικών αποφάσεων που σχετίζονται με την ανταπόκριση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης και φυσικές καταστροφές (IASC, 2005: i), ενώ αποτελείται από

τους κάτωθι διεθνείς οργανισμούς: Food and Agriculture Organisation (FAO), Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), United Nations Children's Fund (UNICEF), United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Population Fund (UNFPA), United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), World Food Programme (WFP) και World Health Organisation (WHO).

Οι κατευθυντήριες γραμμές του 2005 και η αναθεώρησή τους

Οι κατευθυντήριες γραμμές για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στις καταστάσεις ανθρωπιστική κρίσης συντάχθηκαν το 2005 προκειμένου να “επιτρέψουν στους ανθρωπιστικούς δρώντες και τις κοινότητες να σχεδιάσουν, θεμελιώσουν και συντονίσουν ένα σύνολο από τις ελάχιστες παρεμβάσεις σε διαφορετικούς τομείς, ώστε να προλάβουν και να αντιμετωπίσουν την σεξουαλική βία στην πρώτη φάση μίας έκτακτης περίπτωσης” (IASC, 2005: 2). Το έτος 2015 πραγματοποιήθηκε η αναθεώρησή τους λόγω της αποτυχίας των προγραμμάτων αντιμετώπισης έμφυλης βίας να αποφέρουν ικανοποιητικά αποτελέσματα προς τη κατεύθυνση της αντιμετώπισης του φαινομένου, κατόπιν εκτεταμένης έρευνας από επιστήμονες και εργαζομένους στο πεδίο (IASC, 2015:iii). Ειδικότερα, η αναθεώρηση των κατευθυντήριων γραμμών που πραγματοποιήθηκε το 2015 προκλήθηκε από τη διαπίστωση πως η πρώτη εκδοχή, αυτή του 2005, απέτυχε να καταστήσει σαφή στους δρώντες στο ανθρωπιστικό πεδίο την σημασία της ολιστικής προσέγγισης αναφορικά με την πρόληψη και προστασία από την έμφυλη βία (Ward, 2014: 8). Ειδικότερα, προτάσεις που αρθρώνονταν από τις κατευθυντήριες γραμμές ως απαραίτητες για την πρόληψη της βίας, όπως η τοποθέτηση κλειδαριών στις τουαλέτες ή η στοχευμένη οργάνωση διανομής φαγητού, κρίθηκαν από τους δρώντες ως δευτερεύον ζήτημα στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (ο.π.), γεγονός που αποδείκνυε ότι δεν έχει καταστεί κατανοητή η έκταση εκδήλωσης σχετικών φαινομένων και η δυνατότητα παρέμβασής. Επίσης, κατά τη συγγραφή των κατευθυντήριων γραμμών του 2005 δεν είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία

Humanitarian Reform and Transformative Agenda της Μόνιμης Διοργανικής Επιτροπής, η οποία εργάστηκε για την επικαιροποίηση της ανθρωπιστικής δράσης και την προσαρμογή στις νέες συνθήκες που προέκυψαν στο πεδίο, ιδιαίτερα μετά την εμπειρία της εξάπλωσης της χολέρας στην Αϊτή, με αποτέλεσμα να κριθεί επιβεβλημένη η αναθεώρησή τους (ό.π.).

Η αναθεώρηση διήρκεσε 2 χρόνια και περιελάμβανε διαδικασία προκαταρκτικής διαβούλευσης κατά την οποία πραγματοποιήθηκε διάλογος με περισσότερα από 100 φυσικά πρόσωπα από όλες τις περιοχές του κόσμου, με 26 διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, 11 οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και άλλους οργανισμούς καθώς και με 5 χρηματοδότες. Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν 2 διεθνείς έρευνες σε 4 γλώσσες στις οποίες συμμετείχαν 160 φυσικά πρόσωπα και οργανώσεις καθώς και 8 διοργανικές λίστες διανομής (distribution lists) (ό.π.: 8-9).

Ο ορισμός που δίνεται για την έμφυλη βία εντός των κατευθυντήριων γραμμών, ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί και ως βάση της παρούσας έρευνας είναι ο κατωτέρω:

Έμφυλη βία είναι ένας όρος-ομπρέλα για οποιαδήποτε επιβλαβή πράξη που τελείται ενάντια στη θέληση ενός ατόμου, και ο οποίος βασίζεται σε κοινωνικά εγγεγραμμένες (έμφυλες) διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών (IASC, 2005: 7)

Δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης της έμφυλης βίας

Οι κατευθυντήριες γραμμές αποτελούν δύο εξαιρετικά ογκώδη κείμενα , τα οποία δεν είναι ούτε δυνατό ούτε σκόπιμο να εξεταστούν εις βάθος στο σύνολό τους.

Οι κατευθυντήριες γραμμές προτείνουν συγκεκριμένες βασικές παρεμβάσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας σε περιπτώσεις ανθρωπιστικών καταστάσεων έκτακτης ανάγκης. Οι εν λόγω παρεμβάσεις οργανώνονται σύμφωνα με τις τρεις γενικές φάσεις των εκτάκτων ανθρωπιστικών περιπτώσεων οι οποίες είναι οι εξής τρεις: Η ετοιμότητα για κατάσταση έκτακτης ανάγκης (emergency preparedness), η πρόωρη φάση της ελάχιστης παρέμβασης και ανταπόκρισης (early phase) και η σταθεροποιημένη φάση της ολοκληρωμένης πρόληψης και ανταπόκρισης (stabilized phase) (IASC, 2005:2).

Οι κατευθυντήριες γραμμές περιλαμβάνουν δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης (Action Sheets for Minimum Prevention and Response), οι οποίες πρέπει να πραγματοποιούνται κατά τις τρεις προαναφερόμενες φάσεις. Οι δράσεις αποτελούνται από εγκάρσιες λειτουργίες και τομείς. Οι εγκάρσιες λειτουργίες, που απαιτούν τη συνεργασία και τη δράση διαφορετικών οργανώσεων και τομέων, οργανώνονται σε πέντε κατηγορίες, τις οποίες αποτελούν : ο συντονισμός, η αξιολόγηση και παρακολούθηση, η προστασία, το ανθρώπινο δυναμικό, και η πληροφόρηση/ εκπαίδευση/ επικοινωνία. Από την άλλη πλευρά, τους εξειδικευμένους τομείς παρέμβασης αποτελούν η προστασία, το νερό και η υγιεινή, η ασφάλεια του φαγητού και της διατροφής, ο σχεδιασμός των δομών φιλοξενίας και του χώρου και η παροχή μη- βρώσιμων αντικειμένων, η υγεία και υπηρεσίες κοινότητας και η εκπαίδευση (IASC, 2005: 3).

Στην παρούσα μελέτη θα ασχοληθούμε με τις προτεινόμενες δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης (Action Sheets for Minimum Prevention and Response). Καθώς οι διαφορετικές λειτουργίες και τομείς που οργανώνουν την ύλη των κατευθυντήριων γραμμών απαιτούν ξεχωριστή προσοχή, που δεν υπάρχει ο χώρος να δοθεί εδώ, επιλέγεται να αποτελέσει σημείο εστίασης της μελέτης το ζήτημα της προστασίας, το οποίο, όπως μπορεί να παρατηρηθεί, είναι και το μόνο που αποτελεί ταυτόχρονα εγκάρσια λειτουργία και εξειδικευμένο τομέα ανάλυσης. Η επιλογή αυτή πραγματοποιείται επειδή η προστασία κρίνεται ως η πιο σημαντική διάσταση των κατευθυντήριων γραμμών καθώς στοχεύει άμεσα στα υποκείμενα, και ως η κατηγορία που είναι πιο συμπεριληπτική των άλλων παραγόντων που αγγίζονται στο σύνολο του κειμένου αλλά και για πρακτικούς λόγους εξαιτίας της εργασιακής εμπειρίας της γράφουσας στο πεδίο της προστασίας, η οποία την εξοπλίζει με μια πιο διεισδυτική ματιά στον εν λόγω τομέα. Η έμφαση θα δοθεί στις κατευθυντήριες γραμμές του 2005, και από την επικαιροποιημένη εκδοχή του 2015, θα παρουσιαστούν τα σημεία προσαρμογής/προσθήκης και διόρθωσης

Ξεκινώντας από τις κατευθυντήριες γραμμές του 2005, το φύλλο δράσης (Action Sheet) στον τομέα της προστασίας (ό.π.: 29-38) χωρίζεται στα εξής τρία στάδια:

α) Αξιολόγηση της ασφάλειας και ορισμός της στρατηγικής προστασίας (Assess security and

define protection strategy)

β) Παροχή ασφάλειας σύμφωνα με τις ανάγκες (Provide security in accordance with needs)

γ) Προώθηση της συμμόρφωσης και εφαρμογής των διεθνών οργάνων (Advocate for compliance and implementation of international instruments)

Το φύλλο δράσης στην προκειμένη περίπτωση οργάνώνει τον τρόπο με τον οποίο δρα η ομάδα εργασίας για την έμφυλη βία (GBV working group) αλλά και οι τοπικοί και διεθνείς δρώντες/παροχείς ανθρωπιστική δράσης στην εκάστοτε δομή φιλοξενίας. Όπως εξηγείται στις κατευθυντήριες γραμμές, η ομάδα εργασίας για την έμφυλη βία είναι:

Μία ομάδα [...] που συναντιέται συχνά για να σχεδιάσει, εγκαθιδρύσει, συντονίσει, παρακολουθήσει και αξιολογήσει τη δράση για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας. [...] Σε ένα ελάχιστο βαθμό, οι ομάδες εργασίας οφείλουν να συνιστούν τα σημεία εστίασης των τομέων που περιγράφονται στα Φύλλα Δράσης (ό.π.:7).

Έτσι, το συγκεκριμένο φύλλο δράσης της προστασίας προτείνει τη στρατηγική που η εν λόγω ομάδα εργασίας ή ο δρών σε δομή φιλοξενίας οφείλει να ακολουθήσει, προκειμένου να επιτελέσει αποτελεσματικά τη λειτουργία της προστασίας. Η σταδιακή οργάνωση του φύλλου δράσης στοχεύει στο χωρισμό σε βήματα της πορείας που πρέπει να ακολουθήσουν οι δράσεις: από την αξιολόγηση της υπάρχουσας ασφάλειας και την οργάνωση της στρατηγικής, στην παροχή ασφάλειας μέσω της ενίσχυσης των υπαρχουσών δομών και την εφαρμογή της σχεδιασμένης στρατηγικής, στην εξασφάλιση, τέλος, της επιβολής των κατάλληλων ποινών σύμφωνα με τους διεθνείς νόμους.

Εξετάζοντας τώρα αναλυτικά το κάθε βήμα, στο πρώτο στάδιο, σημαντικός παράγοντας που τίθεται εξαρχής είναι πως η τελική “απόφαση για την καλύτερη μέθοδο προστασίας πρέπει να παρθεί από το απειλούμενο άτομο ή ομάδα”- παράγοντας ο οποίος έχει ιδιαίτερη σημασία, στο βαθμό που μπορεί να εφαρμοστεί, προκειμένου να παρέχεται δυνατότητα ενεργής συμμετοχής στα ίδια τα υποκείμενα που αποτελούν -δυνάμει ή ήδη- αποδέκτες έμφυλης βίας. Αυτό αποτελεί ένα σημείο στο οποίο δίνεται έμφαση, κατά τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, κατά πόσο δηλαδή πράγματι το απειλούμενο άτομο ή ομάδα συμμετέχει ενεργά στην λήψη

αποφάσεων για την μέθοδο και τον τρόπο προστασίας του.

Τα βήματα δράσης για την επίτευξη του στόχου της αξιολόγησης και χάραξης στρατηγικής, ορίζονται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Η αναγνώριση των περιοχών υψηλού κινδύνου, των παραγόντων που συντελούν σε αυτόν και των ατόμων που έχουν αυξημένες πιθανότητες να υποστούν βία, είναι μερικά από τα κριτήρια αξιολόγησης για την πραγματοποίηση της ανάλυσης κατάστασης (IASC, 2005: 31). Επίσης είναι σημαντικό πως στην αξιολόγηση της ασφάλειας της δομής, η ύπαρξη γυναικείου προσωπικού ασφαλείας αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης, πιθανότατα ως συνέπεια των περιστατικών εκδήλωσης βίας εκ μέρους ανδρικού προσωπικού ή ως αναγνώρισης της ανοχής της εξ αυτών. Ιδιαίτερη σημασία έχει η συμπερίληψη στην ανάλυση κατάστασης του εντοπισμού παραδοσιακών κοινοτικών συστημάτων επίλυσης προβλημάτων ή απόδοσης δικαιοσύνης (traditional systems in the community for problem-solving and/or justice), στοιχείο που θα μπορούσε να αποτελεί ένδειξη της σημασίας που αποδίδεται σε συστήματα απόδοσης δικαιοσύνης πέραν των δυτικοκεντρικών. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ως κριτήριο και ο εντοπισμός προσόντων και δεξιοτήτων της ίδιας της κοινότητας που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην πρόληψη, προστασία και ανταπόκριση στην σεξουαλική βία (ό.π.:31).

Στο δεύτερο στάδιο, “Παροχή ασφάλειας σύμφωνα με τις ανάγκες” (ό.π.: 33), δίνεται έμφαση στην κατανόηση των ειδικότερων παραγόντων, πέραν της ανισότητας των φύλων και των διακρίσεων κατά των γυναικών, που επιτρέπουν ή προκαλούν την εκδήλωση σεξουαλικής βίας, προκειμένου να διαμορφωθούν οι κατάλληλες στρατηγικές για την αντιμετώπισή της. Μεταξύ των δράσεων που προτείνονται αποτελεί η θέσπιση στρατηγικών που παρέχουν στα προστατευόμενα άτομα και στους υποψήφιους δράστες ένα αίσθημα διεθνούς παρουσίας (IASC 2005:34)⁶. Έναν από τους προτεινόμενους τρόπους εφαρμογής αποτελεί η δημιουργία κέντρων για γυναίκες (women’s centers) καθώς και η παρουσία διεθνούς προσωπικού στην δομή φιλοξενίας, στοιχεία η αποτελεσματικότητα των οποίων στην παροχή αισθήματος προστασίας

⁶ “ a sense of international protection”

εξετάζεται κατά το δεύτερο στάδιο της έρευνας, προκειμένου να εξακριβωθεί κατά πόσο οι συγκεκριμένες στρατηγικές συμβάλουν πράγματι στην δημιουργία ενός κλίματος ασφαλείας στα υποκείμενα και συνεισφέρουν στην αποτελεσματική προστασία τους. Επιπλέον προτείνεται, μεταξύ άλλων, ως δράση για την επίτευξη “παροχής ασφάλειας σύμφωνα με τις ανάγκες” η παροχή πληροφοριών στα μέλη της κοινότητας αναφορικά με την σεξουαλική βία, τις συνέπειές της, την ανάγκη των θυμάτων για βοήθεια, υποστήριξη και ασφάλεια καθώς και η πληροφόρηση για τις παρεχόμενες σχετικές υπηρεσίες (IASC 2005:33-34).

Τέλος, το τρίτο στάδιο, “προώθηση της συμμόρφωσης και εφαρμογής των διεθνών νομοθετημάτων”, χαρακτηρίζει την σεξουαλική βία ως «παραβίαση οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τα οποία προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (IASC, 2005: 36) και την αποδίδει στην απουσία κοινωνικής και νομικής προστασίας ενώ κρίνει ως εξέχον στοιχείο πρόληψης της βίας την εφαρμογή και συμμόρφωση με τους νόμους. Αναφορικά με την ευθύνη προστασίας των ανθρωπιστικών δρώντων, οι κατευθυντήριες γραμμές αναφέρουν την πίεση προς τα κράτη να ανταποκριθούν «στους διεθνείς κανόνες που προωθούν την προστασία από την σεξουαλική βία» (IASC, 2005: 36). Στις κατευθυντήριες γραμμές του 2015, στην αξιολόγηση του συστήματος προστασίας περιλαμβάνεται η εκτίμηση του κατά πόσο οι εθνικοί και τοπικοί νόμοι υποστηρίζουν την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας φέροντας ως παράδειγμα μεταξύ άλλων την άσκηση ποινικής δίωξης κατά των δραστών (IASC 2015: 245) καθώς και την συμμόρφωση τους με διεθνείς νόμους. Το σημείο αυτό αποτελεί έναυσμα για ένα ακόμη ερευνητικό ερώτημα, ήτοι για το κατά πόσο αυτή η απόδοση της ευθύνης και της δυνατότητας λύσης σε δυτικοκεντρικούς διεθνείς κανόνες, συνάδει με τις επιθυμίες των υποκειμένων για τους τρόπους αντιμετώπισης της βίας που ασκείται κατ'αυτών. Η συσχέτιση των κατευθυντήριων γραμμών με την έρευνα παρουσιάζεται και στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, στην υποενότητα των ερευνητικών ερωτημάτων. Στη συνέχεια, θα εξεταστεί η προσφορά της μετα-αποικιακής φεμινιστικής θεωρίας και οι λόγοι που είναι αναγκαίο συζητηθεί στο παρόν σημείο.

Κεφάλαιο Τρίτο: Η μεταποικιακή φεμινιστική θεωρία ως εργαλείο για την κριτική θεώρηση των κατευθυντήριων γραμμών

Η μετα-αποικιακή φεμινιστική θεωρία αποτελεί μία απαραίτητη προσθήκη στην παρούσα συζήτηση. Η έμφαση αυτού του σώματος θεωρίας έγκειται στην κατασκευή της “γυναίκας του Τρίτου Κόσμου”, ως κατεξοχήν σύμβολο της πατριαρχικής και ιμπεριαλιστικής καταπίεσης. Η θέση αυτής της γυναίκας είναι η απόλυτη θέση Θύματος, είναι το αποκείμενο της δυτικής και φαλλοκρατικής παραγωγής γνώσης. Η μετα-αποικιακή θεωρία γενικά, είναι το θεωρητικό προϊόν της σύγκρουσης ανάμεσα στους ιμπεριαλιστικούς πολιτισμούς και τις πολιτισμικές πρακτικές των αυτόχthonων πληθυσμών. Εντός της, η μετα-αποικιακή φεμινιστική θεωρία πραγματοποιεί μία διπλή χειρονομία, προκειμένου να φέρει τη γυναίκα των αυτοχθόνων πολιτισμών στο προσκήνιο και να καταδείξει τις καταπίεσεις που υφίσταται: “εμφυλοποιεί” την μετα-αποικιακή θεωρία και “φυλετικοποιεί- αποαποικιοποιεί” την (δυτική) φεμινιστική θεωρία. Μερικές από τις σημαντικότερες εκπροσώπους της είναι η Chandra Talpade Mohanty, και η Gayatri Chakravorty Spivak, κείμενα των οποίων θα αποτελέσουν τη βάση του παρόντος κεφαλαίου. Εδώ, θα παρουσιαστούν συνοπτικά κάποιες βασικές θέσεις αυτού του σώματος θεωρίας, και θα δοθεί έμφαση στους λόγους για τους οποίους κρίνεται απαραίτητο ένα τέτοιο κεφάλαιο εντός της παρούσας εργασίας.

Η Chandra Talpade Mohanty, Ινδή θεωρητικός του πεδίου, στο βιβλίο της “Feminism without Borders” (2003) καταδεικνύει τις ιμπεριαλιστικές συνδηλώσεις της κυρίαρχης, δηλαδή Δυτικής, φεμινιστικής θεωρίας, και εξετάζει τις δυνατότητες μίας αντι-αποικιακής φεμινιστικής αλληλεγγύης. Το βιβλίο αυτό θεμελιώνεται στην κριτική προς τις γενικεύσεις που συντελούνται άκριτα εντός των φεμινιστικών κειμένων, και συγκροτούν το υποκείμενο “Άλλη γυναίκα”. Το σχήμα αυτό της γενίκευσης υποστηρίζεται κάθε φορά από άλλους παράγοντες, όπως είναι η θρησκεία, η ουσιοκρατική αντιμετώπιση της κουλτούρας, οι δομές οικογένειας και συγγένειας,

το νομικό σύστημα, η έμφυλη κατανομή της εργασίας, η εκπαίδευση, και τελικά, η πολιτική αντίσταση. Η θεωρητικός διαπιστώνει πως η γενίκευση αφορά μόνο σε γυναίκες του Τρίτου Κόσμου⁷, που αναπαριστώνται σε ένα μεγάλο μέρος της φεμινιστικής θεωρίας ως ενικά, μονολιθικά υποκείμενα – γενίκευση η οποία δεν αναπαράγεται σε φεμινιστικά κείμενα που αφορούν γυναίκες της Ευρώπης (ό.π.: 25). Το προβληματικό σημείο που εντοπίζει η θεωρητικός έγκειται στο γεγονός πως ένα μεγάλο κομμάτι της δυτικής φεμινιστικής βιβλιογραφίας ασκεί κριτική στην χρήση της κατηγορίας “Γυναίκα” ως κατηγορίας ανάλυσης, λόγω της αντίθεσης στον οικουμενισμό, όμως τελικά εντός του ρεύματος αυτού συντελείται μία άρρητη γενίκευση της κατηγορίας “Γυναίκα του Τρίτου Κόσμου”.

Τέτοιες περιστάσεις γενίκευσης εντοπίζει, επί παραδείγματι, στην αντιμετώπιση γυναικών από αραβικές και μουσουλμανικές χώρες ως ένα ομοιογενές σύνολο, βασικό στοιχείο ομοιότητας του οποίου αποτελεί η κοινή καταπίεση. Ο παράγοντας της θρησκείας είναι ιδιαίτερος σημαντικός σε πολλές από αυτές τις αναλύσεις, και είναι σημαντικός και υπό το φως της παρούσας μελέτης. Η αντιμετώπιση του Ισλάμ στο δυτικό λόγο, είτε αυτός είναι φεμινιστικός είτε όχι, το ανάγει σε μία ιδεολογία ασύνδετη με κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές και εντοπίζει στη θρησκεία τις αιτίες της έμφυλης ανισότητας και της λιγότερο ανεπτυγμένης, σε σχέση με τις δυτικές κοινωνίες, πολιτικοοικονομικής κατάστασης των χωρών αυτών, κυρίως της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Το αποτέλεσμα αυτής της αντιμετώπισης είναι οι γυναίκες αυτών των κοινωνιών να γίνονται αντιληπτές ως απόλυτα θυματοποιημένες, να τους αρνείται τελικά η εμπρόθετη δράση αλλά και ιδία η ύπαρξη. Το Ισλάμ αντιμετωπίζεται ως μία μονολιθική θρησκεία που παράγει τις κοινωνίες στις οποίες είναι η κυρίαρχη θρησκεία, ως

⁷ Ο όρος “Τρίτος κόσμος” που αναφέρεται εδώ, είναι ο όρος που επιστρατεύεται από την ίδια τη Mohanty, και γι’ αυτό χρησιμοποιείται και στο παρόν κείμενο. Ο όρος, όμως, πλέον έχει αμφίβολη αναλυτική χρησιμότητα, καθώς αναφέρεται σε μία κατηγοριοποίηση του κόσμου που πλέον δεν υφίσταται, μετά την κατάρρευση του λεγόμενου “Δεύτερου κόσμου”, δηλαδή του κόσμου του υπαρκτού σοσιαλισμού. Έτσι, πιο συχνά στη σύγχρονη βιβλιογραφία χρησιμοποιείται η ορολογία “Παγκόσμιος Βορράς/ Παγκόσμιος Νότος”, η οποία δεν αναφέρεται σε αυστηρά γεωγραφικούς προσδιορισμούς, αλλά κυρίως πολιτικοοικονομικούς. Στην παρουσίαση, όμως, των συγκεκριμένων θεωρητικών κειμένων, θα διατηρηθούν οι όροι που χρησιμοποιεί η εκάστοτε συγγραφέας.

πανομοιότυπες. Αυτή η γενίκευση γίνεται αντιληπτή ως προβληματική, όταν έρχεται ως αναλογία το παράδειγμα της χριστιανικής θρησκείας: σε αυτήν την περίπτωση, η αντιμετώπιση όλων των χωρών που ασπάζονται το χριστιανισμό ως πανομοιότυπες είναι φανερό πως είναι απολύτως αστήρικτη.

Άλλος τομέας τέτοιων αστήρικτων γενικεύσεων είναι οι σπουδές ανάπτυξης, όπου οι αναλύσεις γίνονται αποκλειστικά με όρους οικονομικών- εξετάζεται το πώς επηρεάζεται η εκάστοτε χώρα, ως σύνολο, από την -συνήθως δυτικά επιβεβλημένη- αναπτυξιακή στρατηγική, και η ανάπτυξη υπολογίζεται με αυστηρά οικονομικούς δείκτες. Ωστόσο, στις ίδιες έρευνες δίνεται μικρή σημασία στις διαφορετικές τάξεις όπου ανήκουν οι γυναίκες της υπό έρευνα χώρα. Για παράδειγμα, σε μία έρευνα της Huston (Huston, 1979) δεν δίνεται σημασία στη διαφοροποίηση που υπάρχει ανάμεσα στις Αιγύπτιες μορφωμένες μεσοαστές και τις φτωχές και χωρίς πρόσβαση στην εκπαίδευση γυναίκες των αγροτικών περιοχών. “Είναι αποκαλυπτικό πως, για τη Χιούστον, οι γυναίκες των χωρών του Τρίτου Κόσμου για τις οποίες γράφει έχουν “ανάγκες” και “προβλήματα”, όμως λίγες, αν όχι καμία, έχουν “επιλογές”, ή ελευθερία να δράσουν”(ό.π.30).

Τα διαφορετικά παραδείγματα προβληματικών γενικεύσεων που φέρνει στη συζήτηση οδηγούν τη Mohanty να συμπεράνει το εξής:

Επειδή οι γυναίκες επομένως συγκροτούνται ως ένα συνεκτικό σύνολο, η έμφυλη διαφορά συνορεύει με την γυναικεία υποταγή και η εξουσία αυτόματα ορίζεται με διπολικούς όρους: οι άνθρωποι που την έχουν (βλέπε: οι άνδρες) και οι άνθρωποι που δεν την έχουν (βλέπε: οι γυναίκες). Οι άνδρες εκμεταλλεύονται, οι γυναίκες γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης. Τέτοιες απλοϊκές σχηματοποιήσεις είναι ιστορικά αναγωγικές- είναι επίσης αναποτελεσματικές στο να σχεδιάσουν στρατηγικές που αντιμετωπίζουν τις καταπιέσεις. Το μόνο που κάνουν είναι να ενισχύουν τους διπολικούς διαχωρισμούς μεταξύ ανδρών και γυναικών (Mohanty 2003: 33).

Η παρατήρησή της πως αυτές οι απλοϊκές αναγνώσεις τελικά κάνουν τις στρατηγικές που απορρέουν από αυτές αναποτελεσματικές, είναι ακριβώς ο λόγος για τον οποίο το συγκεκριμένο κείμενο της Mohanty είναι ιδιαίτερα πολύτιμο για την παρούσα μελέτη. Αυτές οι άρρητες γενικεύσεις και απλουστεύσεις που ενδεχόμενα υπάρχουν στο κείμενο των Κατευθυντήριων Γραμμών πρέπει να μελετηθούν, ώστε να κινηθούν προς πιο αποτελεσματικές λύσεις. Ασκώντας

αυτήν την κριτική, η Mohanty προχωράει στο να αντιπροτείνει τι είδους φεμινιστική ανάλυση για γυναίκες του Τρίτου κόσμου θα μπορούσε να αποφύγει αυτές τις βλαπτικές γενικεύσεις. Ως τέτοια ανάλυση προτείνει την δουλειά της Maria Mies (Mies, 1982), που επικεντρώνει τα χαρακτηριστικά της εντοπισμένης και πολιτικά εστιασμένης ανάλυσης. Ειδικότερα, η Mies στην έρευνά της για τις γυναίκες στο Narsapur της Ινδίας που φτιάχνουν δαντέλες παρουσιάζει τις συνέπειες ενός συγκεκριμένου δικτύου εξουσίας και τη θέση της συγκεκριμένης ομάδας γυναικών στο ηγεμονικό παγκόσμιο εμπόριο χωρίς να τις παρουσιάζει μόνο ως υποκείμενα εκμετάλλευσης αλλά και ως υποκείμενα αντίστασης που κάνουν προσπάθειες ανατροπής του υπάρχοντος συστήματος. Η ανάγκη η ανάλυση να είναι εντοπισμένη και όχι γενικευτική, δείχνει τη σημασία που έχει η μετα-αποικιακή κριτική στην αποτελεσματική λειτουργία των κατευθυντήριων γραμμών IASC καθώς μόνο μέσω της πλήρους κατανόησης κάθε αναλυτικής υποκατηγορίας γυναικών μπορούν να σχεδιαστούν αποτελεσματικές δράσεις (Mohanty 2003: 33).

Η Gayatri Chakravorty Spivak ασκεί κριτική στην αποσιώπηση των “υποτελών”, που κυρίως είναι οι γυναίκες του Τρίτου κόσμου, που εντοπίζει εντός της επιστημονικής παραγωγής δυτικών διανοουμένων, όπως είναι επί παραδείγματι ο Φουκώ, ή ο Ντελέζ. Με τον προκλητικό τίτλο “Μπορεί η υποτελής να μιλήσει;” (Spivak, 1988, η μετάφραση δική μου), που δίνει στο δοκίμιό της, εκφράζει την αμφιβολία της για το αν γίνεται αυτή η σχέση εξουσίας να αποσταθεροποιηθεί, και να βρεθεί ένας χώρος στον οποίο οι γυναίκες του Τρίτου Κόσμου θα μπορέσουν να μεταβούν από τη θέση του αποσιωπημένου αντικειμένου της έρευνας που εκτελείται από Δυτικούς σε ομιλούντα υποκείμενα, των οποίων οι απόψεις, οι επιθυμίες και οι οπτικές αρθρώνονται, λαμβάνονται υπ’ όψιν, και είναι αυτές που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα αυτά θα “σωθούν”. Αντίθετα όμως σε αυτήν την προοπτική, αυτό που παρατηρεί η θεωρητικός είναι πως το μοτίβο που συχνά αναπαράγουν αυτές οι έρευνες έχει ως εξής: “Οι λευκοί άνδρες σώζουν τις καφέ γυναίκες από τους καφέ άνδρες” (ό.π.)- η πρόταση είναι μία δηκτική προσέγγιση που μπορεί να αρθρωθεί ως κριτική απέναντι σε πολλά

ανθρωπιστικά προγράμματα, και δη στα σχετιζόμενα με την προστασία από την έμφυλη βία. Χωρίς να γίνεται αποδεκτή άκριτα, είναι μία προσέγγιση που αξίζει να ληφθεί υπ' όψιν, όταν τέτοια ανθρωπιστικά προγράμματα εξετάζονται σε μελέτες όπως η παρούσα. Η κριτική προς αυτό το μοντέλο συνεχίζεται και επεξηγείται περαιτέρω ως εξής: “η εικόνα του ιμπεριαλισμού ως θεμελιωτή της καλής κοινωνίας σημαδεύεται από την υιοθέτηση της γυναίκας ως αντικείμενο προστασίας από το δικό της είδος” (Spivak, 1988: 94). Χωρίς να απορρίπτει τη σημασία της δουλειάς που κάνουν Δυτικοί θεωρητικοί ή Δυτικές φεμινίστριες, επιμένει στην ανάγκη να “σημαδευτεί η θεσιακότητά τους ως ερευνώντα υποκείμενα” (ό.π.: 92), να αρθρώνεται δηλαδή ρητά εντός τέτοιων ερευνών η θέση υποκειμένου από όπου μιλάει η ερευνήτρια ή ο ερευνητής, και να αναλύεται η συσχέτιση αυτής της θέσης με τη θέση του “αντικειμένου” της εκάστοτε έρευνας. Η σημασία αυτής της πρότασης που κάνει θα συζητηθεί παραπάνω στην παρούσα εργασία, στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας.

Ένα σημαντικό κομμάτι, τέλος, της μετα-αποικιακής κριτικής, είναι η αμφισβήτηση της έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως παγκόσμιας σταθεράς. Στο κείμενο “Είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μία δυτική έννοια; (Panikkar, 1982, η μετάφραση δική μου), η Panikkar εξετάζει ακριβώς αυτό το ζήτημα. Κείμενα όπως οι Κατευθυντήριες Γραμμές της IASC αλλά και γενικά ο τρόπος άρθρωσης των περισσότερων ανθρωπιστικών προγραμμάτων βασίζεται στον λόγο περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όμως, μέρος της μετα-αποικιακής κριτικής δείχνει πως τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι εν πολλοίς ένα δυτικό λογοθετικό κατασκευάσμα, που δεν αρκεί να μεταφραστεί, προκειμένου να τα ενστερνιστούν μη δυτικοί λαοί. “Αν, για παράδειγμα, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα θεωρούνται ως η βάση για την άσκηση και το σεβασμό της Ανθρώπινης αξιοπρέπειας, πρέπει να εξετάσουμε πώς μια άλλη κουλτούρα ικανοποιεί μία αντίστοιχη ανάγκη” (ό.π.: 78). Στη βάση της λογοθετικής κατασκευής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που κατέληξε στη σύνταξη της σχετικής Διακήρυξης το 1948, βρίσκεται η υπόθεση πως υπάρχει μία “οικουμενική ανθρώπινη φύση” που μοιράζονται όλοι οι λαοί. Αυτή την αντίληψη της οικουμενικότητας την έχουν αποδομήσει συστηματικά φεμινίστριες θεωρητικοί και μετα-

αποικιακοί φιλόσοφοι. Αυτή η κοινή οικουμενική ουσία μπορεί να γίνει αντιληπτή, μέσω της χρήσης της λογικής, εξηγεί η θεωρητικός, και έτσι η σύνδεση με την κληρονομιά του Διαφωτισμού στην συγκρότηση της σύγχρονης δυτικής θεωρίας γίνεται φανερή.

Αυτή η ανθρώπινη φύση είναι στην ουσία της διαφορετική από την υπόλοιπη πραγματικότητα. Άλλα όντα κατώτερα του Άνδρα προφανώς δεν έχουν Ανθρώπινα Δικαιώματα, και όντα ανώτερα του Άνδρα πιθανότατα δεν υπάρχουν. Ο Άνδρας είναι ο κύριος του εαυτού του και του σύμπαντος (Panikkar, 1982: 80-81).

Σε αυτές τις διατυπώσεις, είναι φανερό γιατί η κριτική που ασκείται στον οικουμενισμό είναι δριμεία. Όταν ιστορικά είναι γνωστό πως η Διακήρυξη αυτή συντάχθηκε και νομιμοποιήθηκε από δυτικά κράτη, η υπόθεση της οικουμενικής της αξίας είναι μετωνυμικά η νομιμοποίηση της αυτόκλητης θέσης του Δυτικού κόσμου ως δημιουργού των αξιών. Απέναντι σε αυτήν την αυτόκλητη θέση, η μετα-αποικιακή κριτική δίνει έμφαση στην διαδικασία της ετεροποίησης και τη δημιουργία της πολιτισμικής διαφοράς. “Κάθε πολιτισμός εκφράζει την εμπειρία της πραγματικότητας και την ανθρωπινότητα με έννοιες και σύμβολα που ταιριάζουν σε εκείνη την παράδοση και ως τέτοια, δεν είναι οικουμενικά, και κατά πάσα πιθανότητα δεν μπορούν να οικουμενοποιηθούν” (ό.π.: 93) Η οικουμενοποίηση των δυτικών αξιών είναι, τότε, μία κίνηση εξουσίας που αποκρύπτει τη θέση του Δυτικού ως ειδική θέση.

Η κριτική αυτή αναδεικνύει τις σχέσεις εξουσίας που ενυπάρχουν στη σύνταξη ενός κειμένου όπως είναι οι Κατευθυντήριες Γραμμές της IASC και στην διεξαγωγή ανθρωπιστικών προγραμμάτων όπως αυτά που λειτουργούν εντός των δομών φιλοξενίας προσφύγων. Οι άρρητες γενικεύσεις που συζητάει η Mohanty δείχνουν την ανάγκη αυτά τα κείμενα να προσαρμόζονται στις εκάστοτε ειδικές συνθήκες της προσφυγικής κρίσης και να μη μένουν σταθερά στο χρόνο, καθώς κάθε φορά αφορούν άλλα υποκείμενα με ιδιαίτερες ανάγκες. Το πρόβλημα που απασχολεί τη Spivak, πιο σύνθετο στη φύση του, σχετίζεται με την ουσιώδη δυσκολία που υπάρχει σε τέτοια προγράμματα, αλλά και σε έρευνες όπως η παρούσα, να ληφθεί πραγματικά υπ’ όψιν η οπτική των υποκειμένων, καθώς είναι αμφίβολο αν μπορεί, καν, η υποτελής να μιλήσει. Τέλος, το κείμενο της Panikkar προτείνει την ανάγκη τέτοιου είδους εγχειρήματα, όπως είναι οι κατευθυντήριες γραμμές, να αρθρώνονται με ένα τρόπο που μπορεί

να μεταφραστεί σε άλλα πολιτισμικά ιδιώματα, και να αναγνωριστεί η κυριαρχία του λόγου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως επιβολή του Δυτικού πολιτισμικού ιδιώματος επί των μη δυτικών. Αυτές οι συσχετίσεις θα επαναδιατυπωθούν στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, που ακολουθεί, και θα συσχετιστούν με την επιστημολογική μου θέση, ως υποκειμένου που διεξάγει αυτήν την έρευνα και που έχει την επιθυμία να λάβει υπ' όψιν και να εντάξει την μετα-αποικιακή κριτική στον τρόπο της διεξαγωγής, και όχι απλώς να την αναφέρει.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Μεθοδολογία

Στο παρόν κεφάλαιο θα συζητηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που κινούν την εκπόνηση της παρούσας έρευνας, οι μεθοδολογικές επιλογές που πραγματοποιήθηκαν , η επιστημολογική θέση από την οποία διεξάγεται η έρευνα και οι δεοντολογικές επιπλοκές που αυτή παρουσιάζει. Μετά την παρουσίαση των τεχνικών χαρακτηριστικών της ερευνητικής μεθόδου, θα εξεταστούν οι ιδιαιτερότητες των φεμινιστικών ερευνών, στις οποίες φιλοδοξεί να ανήκει και η παρούσα, ιδιαιτερότητες με τις οποίες συνδέεται η επιστημολογική θέση που παίρνει η ερευνήτρια, ζητήματα τα οποία θα συζητηθούν αναλυτικά καθώς κρίνονται ως ισάξιας σημασίας με την ίδια την έρευνα.

Ερευνητικά ερωτήματα

Το βασικό ερώτημα το οποίο κινεί την παρούσα έρευνα , όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι το κατά πόσον η προστασία των προσφυγισσών από την έμφυλη βία πραγματοποιείται με τρόπο που είναι εναρμονισμένος με τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Καθώς η έκταση της παρούσας έρευνας δεν επιτρέπει να μελετηθεί αυτό το ερώτημα σε όλο του το εύρος, επιλέγεται να γειωθεί στο συγκεκριμένο των ελληνικών δομών φιλοξενίας και συγκεκριμένα στο πλαίσιο της Ανοικτής Δομής Φιλοξενίας Ελαιώνα στην Αττική. Εκεί, το ερώτημα συγκεκριμένα διατυπώνεται ως εξής: εφαρμόζονται οι κατευθυντήριες γραμμές, από την οργάνωση που δραστηριοποιείται για την πρόληψη και την καταστολή της έμφυλης βίας εντός της συγκεκριμένης δομής, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των ωφελουμένων; Ο τρόπος εφαρμογής αναπαράγει σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανθρωπιστικών δρώντων και ωφελουμένων;

Για να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα η έρευνα κλήθηκε να μελετήσει τρία ειδικότερα ζητήματα. Πρώτον αν τα κείμενα των κατευθυντήριων γραμμών είναι αρθρωμένα με τρόπο που συνάδει με τον τρόπο έκφρασης και πολιτισμικής αντίληψης των ωφελουμένων. Δεύτερον αν το

δυτικό νομικό οπλοστάσιο προσαρμόζεται με το δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο ή αντιθέτως θα επέλεγαν την εφαρμογή κοινοτικά εφαρμοσμένων τρόπων τιμωρίας προκειμένου να νιώσουν ασφαλείς από εκδηλώσεις έμφυλης βίας. Και τρίτον αν ο τρόπος εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών από την ομάδα προστασίας γυναικών του Ελαιώνα αναπαράγει σχέσεις εξουσίας μεταξύ των ωφελούμενων και των ανθρωπιστικών δρώντων,

Τα ανωτέρω ερωτήματα εξετάζονται με τους εξής τρόπους: πρώτα, με ατομική key informant interview, με την Women protection and empowerment coordinator για όλες τις δομές φιλοξενίας στην Ελλάδα της οργάνωσης που δραστηριοποιείται στην ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, η οποία συντονίζει τις δράσεις για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας. Εν συνεχεία πραγματοποιείται συνέντευξη με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες που εργάζονται στην ίδια οργάνωση στην δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα και εν κατακλείδι διεξάγεται ομάδα εστίασης με τις ίδιες τις γυναίκες των οποίων την προστασία αφορούν οι δράσεις και υπηρεσίες, δηλαδή τις διαμένουσες στην ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα.

Οι ερωτήσεις που τίθενται στην ατομική συνέντευξη είναι πιο προσδιορισμένες και τεχνικές: αφορούν πρακτικές διαστάσεις της εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών, όπως είναι ο τρόπος που σχεδιάζεται και αποφασίζεται η στρατηγική προστασίας, η οποία όπως ορίζεται από τις κατευθυντήριες γραμμές πρέπει να αποφασίζεται από το ενδιαφερόμενο άτομο ή ομάδα, καθώς και τα αποτελέσματα της ανάλυσης κατάστασης (situation analysis) που έχει πραγματοποιηθεί στη συγκεκριμένη δομή φιλοξενίας, σχετικά με τα ζητήματα προστασίας και ασφάλειας που προκύπτουν εντός της, ώστε να εξεταστεί έπειτα αν τα ζητήματα είναι πράγματι αυτά που βιώνουν οι ίδιες οι διαμένουσες στη δομή.

Η συζήτηση με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες και την ομάδα εστίασης των γυναικών που διαμένουν στη ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, που ως μεθοδολογική επιλογή επεξηγείται στο κατωτέρω υποκεφάλαιο, επιχειρεί να συνδυάσει αυτά τα πρακτικά ζητήματα με μία πιο θεωρητική διερεύνηση. Προκειμένου να εξεταστεί εάν οι αναφερόμενες κατευθυντήριες γραμμές εφαρμόζονται σύμφωνα με τις επιθυμίες των γυναικών των οποίων τις ζωές σκοπεύουν

να επηρεάσουν, πρέπει πρώτα να εξεταστεί κατά πόσο ο τρόπος με τον οποίο είναι αρθρωμένες συνάδει με τους τρόπους έκφρασης και αντίληψης των ίδιων. Με άλλα λόγια, έχοντας υπόψιν την κριτική που αναπτύσσεται στο κείμενο της Panikkar με τίτλο “Είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μία Δυτική έννοια;”, στόχος είναι να γειωθεί το ερώτημα που θέτει η θεωρητικός στο συγκεκριμένο συγκείμενο, και να διερευνηθεί αν οι κατευθυντήριες γραμμές είναι γραμμένες αναπαράγοντας έναν κατεξοχήν δυτικό λόγο, και άρα δεν είναι “μεταφρασμένες” στο πολιτιστικό ιδίωμα των γυναικών τις οποίες αφορούν. Κατανοούν οι γυναίκες την ορολογία που χρησιμοποιείται από τις κατευθυντήριες γραμμές που έχουν δημιουργηθεί για την δική τους προστασία; Αν όχι, ποια ορολογία χρησιμοποιούν οι ίδιες για να επεξηγήσουν ανάλογα βιώματα;

Για την γράφουσα αυτό δεν αποτελεί ένα αφηρημένο θεωρητικό ερώτημα, αλλά ερώτημα που συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματική εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών, και άρα την αποτελεσματική προστασία από την έμφυλη βία. Για να απαντηθεί, συζητούνται με τις συμμετέχουσες στην έρευνα έννοιες όπως είναι η έμφυλη βία, η ενδοοικογενειακή βία και η ασφάλεια. Πέραν αυτού τίθενται και ερωτήματα αναφορικά με την αντίληψη των γυναικών για τα μέσα καταστολής της έμφυλης βίας και ειδικότερα τις ποινές τις οποίες οι ίδιες κρίνουν ως αποτελεσματικά μέσα πρόληψης και καταστολής εγκλημάτων έμφυλης βίας. Αναλυτικότερα, δεδομένου ότι οι κατευθυντήριες γραμμές προτείνουν την έμφαση στην ποινική δίωξη των θυτών σύμφωνα με τους εκάστοτε κρατικούς νόμους, παρουσιάζονται οι ποινές που προβλέπει ο ελληνικός ποινικός κώδικας και ερωτώνται κατά πόσο οι ποινές αυτές εναρμονίζονται με το δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο ή αντίθετα θα επέλεγαν την εφαρμογή κοινοτικά εφαρμοσμένων τρόπων τιμωρίας (community sanctions/traditional community systems for justice).

Με τη συμβολή της ομάδας προστασίας και ενδυνάμωσης (Women Protection and Empowerment Team) της οργάνωσης που δραστηριοποιείται στην ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, οι ερωτήσεις που ήταν σχεδιασμένες να τεθούν από την ερευνήτρια κατά το focus group discussion, υπέστησαν επεξεργασία, ώστε να μην ανακαλούν προσωπικές εμπειρίες προκειμένου η παρούσα έρευνα να μην καταστεί παρεμβατική προς τις συμμετέχουσες, στις

οποίες η ερευνήτρια και η έρευνα per se δεν μπορεί να παρέχει άμεσα οποιαδήποτε υπηρεσία ή βοήθεια. Συνεπώς οποιαδήποτε αναστάτωση εκ μέρους των συμμετεχουσών εξαιτίας της συζήτησης με την ομάδα εστίασης θα κρινόταν ως αντιδεοντολογική.

Τελικά, το ζήτημα που προσδοκά να θέσει συνολικά η παρούσα έρευνα είναι η σημασία της συνδιαμόρφωσης τέτοιων εργαλείων, όπως είναι οι κατευθυντήριες γραμμές της IASC, από τα υποκείμενα των οποίων τη ζωή επηρεάζουν. Αναδεικνύοντας αυτή τη σημασία, τίθεται υπό αμφισβήτηση η νομιμοποίηση διεθνών οργάνων -που εν πολλοίς στελεχώνονται από “Δυτικούς”- να παίρνουν αποφάσεις και να σχεδιάζουν στρατηγικές για τέτοια σημαντικά ζητήματα, όπως είναι η έμφυλη βία, χωρίς να λαμβάνουν άμεσα και κατά προτεραιότητα υπ’ όψιν την εμπειρία και τον λόγο των ίδιων των υποκειμένων. Το κατά πόσο η παρούσα έρευνα κατάφερε να αγγίξει αυτό το ευρύ ζήτημα, θα συζητηθεί κατωτέρω, κατά την σύνοψη των ευρημάτων.

Μεθοδολογικές επιλογές

Η κύρια μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί για την εκπόνηση της έρευνας είναι η συνέντευξη, και πιο συγκεκριμένα η *ποιοτική ημι-δομημένη εις βάθος συνέντευξη*. Η συνέντευξη αυτή δεν διεξάγεται με προκαθορισμένες ερωτήσεις και κλειστού τύπου απαντήσεις, όπως συμβαίνει σε ποσοτικές -δομημένες- συνεντεύξεις με τη χρήση ερωτηματολογίου, αλλά με την επιλογή μίας σειράς θεμάτων που επιθυμεί η ερευνήτρια να συζητηθούν. Ως ποιοτική μέθοδος έρευνας, η συγκεκριμένη απαιτεί ένα “γενικό πλάνο της εξέτασης, στο οποίο περιλαμβάνονται τα ζητήματα που πρέπει να καλυφθούν, αλλά όχι ένα σύνολο ερωτήσεων που πρέπει να τεθούν με συγκεκριμένη διατύπωση και σειρά” (Babbie, 2011: 494). Τα θέματα αυτά δεν έχουν υποχρεωτικά προκαθορισμένη σειρά με την οποία συζητιούνται, και οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που έχουν σχεδιαστεί ενδεχομένως πριν την διεξαγωγή της συνέντευξης, ανανεώνονται και προσαρμόζονται στην εξέλιξή της. Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις αποτελούν, μαζί με τις μη-δομημένες, τα δύο είδη ποιοτικών συνεντεύξεων. Οι μη-δομημένες συνεντεύξεις

είναι ο τύπος συνέντευξης που χρησιμοποιείται συνήθως στην εθνογραφική έρευνα πεδίου, επιπρόσθετα προς την συμμετοχική παρατήρηση που τελείται εντός της, ώστε να αναζητηθούν από την εκάστοτε ερευνήτρια εξηγήσεις για τις συμπεριφορές που παρατηρούνται. Αντίθετα, οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο όταν η συνέντευξη είναι η μοναδική πηγή δεδομένων για μία έρευνα (Di-Cicco Bloom και Crabtree, 2006: 314-315). Για το λόγο αυτό, επιλέγεται η μέθοδος αυτή και στην παρούσα έρευνα, που δεν επιστρατεύει κάποια άλλη μέθοδο συλλογής δεδομένων. Οι Di-Cicco Bloom και Crabtree εξηγούν, σχετικά με τη λειτουργία της μεθόδου:

Οι ημι-δομημένες εις βάθος συνεντεύξεις είναι η πιο ευρέως χρησιμοποιημένη μορφή συνέντευξης για ποιοτική έρευνα, και μπορούν να γίνουν είτε με ένα άτομο, είτε σε ομάδες. συνηθέστερα, διεξάγονται μόνο μία φορά για ένα άτομο ή ομάδα, και κάνουν από τριάντα λεπτά έως πολλές ώρες να ολοκληρωθούν. Η ατομική εις βάθος συνέντευξη επιτρέπει στον συνεντευκτή να εμβαθύνει σε κοινωνικά και προσωπικά ζητήματα, ενώ η ομαδική συνέντευξη επιτρέπει στους συνεντευκτές να πάρουν ένα μεγαλύτερο εύρος εμπειριών, αλλά, εξαιτίας της δημόσιας φύσης της διαδικασίας, εμποδίζει από το να εμβαθύνουν στο άτομο. (ό.π.: 315)

Στην παρούσα έρευνα, επιλέγεται να συνδυαστούν οι μέθοδοι της ατομικής και ομαδικής συνέντευξης. Καθώς το αντικείμενο της έρευνας είναι η εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών IASC στο συγκείμενο της ελληνικής «προσφυγικής κρίσης», ως συγκεκριμένο πεδίο έρευνας επιλέγεται η Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα. Οι λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης δομής είναι οι εξής: Πρώτον από την αρχή της δημιουργίας της, η λειτουργία της υπήρξε υποδειγματική⁸ και σε σύντομο χρονικό διάστημα απέκτησε δρόντα στο πεδίο της έμφυλης βίας⁹ και δεύτερον πρόκειται για τον τόπο εργασίας της ίδιας της ερευνήτριας, με αποτέλεσμα να έχει δυνατότητα πρόσβασης για την διεξαγωγή της έρευνας.

Ατομική συνέντευξη επιλέγεται για τη διεξαγωγή συνέντευξης με ειδικό (expert interview). Η ειδικός, που για λόγους εμπιστευτικότητας και εργασιακής συνθήκης, επιλέγει να μείνει ανώνυμη, τόσο η ίδια, όσο και η οργάνωση για την οποία δουλεύει, έχει τη θέση “Women

⁸ Βλ. <http://www.avgi.gr/article/10811/5844398/kentro-anoichtes-philoxenias-prosphygon-elaiona-e-dyname-tou-kalou>

⁹ Πληροφορία από τα προσωπικά αρχεία μου

protection and empowerment coordinator” για την Ελλάδα, οπότε και στη δομή του Ελαιώνα συντονίζει την εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών IASC. Για την διεξαγωγή της συνέντευξης με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες που εργάζονται στην ανωτέρω οργάνωση και τις διαμένουσες στη δομή, των οποίων την οπτική εξετάζει η έρευνα, επιλέγω τη μορφή της ομαδικής συνέντευξης. Η Jennifer Mason, σημαντική θεωρητικός σε ζητήματα μεθοδολογίας, εξηγεί πως, παρά τις διαφοροποιήσεις που μπορεί να έχουν τα είδη ποιοτικής συνέντευξης, κάποια βασικά χαρακτηριστικά μένουν κοινά. Αυτά είναι τα εξής: η διαδραστική ανταλλαγή διαλόγου, η θεματική προσέγγιση με ευέλικτη δομή και, τέλος, μία προοπτική επί της γνώσης ως *τοποθετημένης*, εντός της οποίας τα νοήματα παράγονται μέσα από τη διάδραση και τη συν-δημιουργία (μετάφραση και παράφραση από Mason, 2002: 62, η έμφαση δική μου).

Εντός της συζήτησης για τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε τύπου συνέντευξης, προκύπτει το ζήτημα του πως αποκαλούνται οι συνεντευξιαζόμενοι. Οι Edwards και Holland (2013) εξηγούν πως η επιλογή του όρου με τον οποίο αναφέρεται μία ερευνήτρια στους συνεντευξιαζόμενους, αποκαλύπτει και τον τρόπο που η ερευνήτρια τους αντιμετωπίζει. Από την ανάλυση που οι δύο θεωρητικοί προτείνουν, ο όρος που κρίνεται εδώ κατάλληλος να χρησιμοποιείται είναι ο όρος “συμμετέχουσα”, του οποίου η δυναμική εξηγείται ως εξής:

Το “συμμετέχων” το πάει αυτό παραπέρα [ενν., την αντιμετώπιση συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου ως ίσων] και κουβαλάει μαζί του από φεμινιστικές και άλλες ερμηνευτικές θέσεις, συγκεκριμένες κατανοήσεις του ρόλου που παίζει αυτό τον ερευνώμενο και τον ερευνητή. Η συμμετοχή στην έρευνα μπορεί να ενδυναμώσει τον συνεντευξιαζόμενο, και πολλές φεμινίστριες προσπάθησαν να δώσουν φωνή στις έρευνές τους σε αυτούς, ιδίως τις γυναίκες, που δεν είχαν ακουστεί ή είχαν αποσιωπηθεί σε προγενέστερες έρευνες κοινωνικών επιστημών (ό.π.: 5).

Έτσι, γίνεται φανερό γιατί εδώ προτιμάται αυτός ο όρος, έναντι του “υποκειμένου” ή άλλων που τείνουν να χρησιμοποιούνται, δεδομένου πως στόχος της παρούσας έρευνας είναι ακριβώς να ακουστεί η οπτική αυτών που ιστορικά έχουν αποσιωπηθεί.

Για την διεξαγωγή της έρευνας επιλέγονται δύο διαφορετικοί τύποι συνέντευξης, η ατομική και η ομαδική, γιατί οι ανάγκες και οι συνθήκες της κάθε μίας είναι τελείως διαφορετικές. Η ατομική συνέντευξη με την ειδικό, γίνεται για τις ιδιαίτερες γνώσεις και

εμπειρίες που έχει η συγκεκριμένη λόγω της θέσης της στις δομές προσφύγων: η δουλειά της σχετίζεται με την εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών της IASC. Σε αυτή τη συνέντευξη, έχει μεγάλη σημασία ο επαγγελματισμός και ο σεβασμός της εξουσίας της συμμετέχουσας στη συνέντευξη -η θέση που παίρνω, ως ερευνήτρια, είναι της “συν- ειδικού” (co-expert).

Αντίθετα, η συνέντευξη με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες και τις προσφύγισες, κρίνεται καταλληλότερο να γίνει ομαδικά, και μάλιστα σε ό,τι ονομάζεται “ομάδα εστίασης (focus group)”. Οι ομάδες εστίασης, “στην ουσία, αφορούν μία μικρή ομάδα ανθρώπων που μπαίνει σε μία συλλογική συζήτηση για ένα θέμα που έχει προηγουμένως επιλέξει η ερευνήτρια” (Edwards και Holland, 2013: 36). Ως μέθοδος συνέντευξης, ιστορικά ξεκίνησε από έρευνες στο χώρο του μάρκετινγκ, και θεωρούνταν παραδοσιακά καταλληλότερη για έρευνες που δεν άπτονταν προσωπικών ή ευαίσθητων θεμάτων. Ωστόσο, σε παρόντικές έρευνες μπορεί να υποστηριχθεί ότι, αντιθέτως, είναι η πιο κατάλληλη μέθοδος για ευαίσθητα θέματα, όπως υποστηρίζουν οι Edwards και Holland, γράφοντας:

Έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως, για παράδειγμα, στη μελέτη της σεξουαλικότητας. Η Hannah Frith (2000) υπογραμμίζει κάποια πλεονεκτήματα που παρέχονται από τις ομάδες εστίασης στο πεδίο αυτό. Μπορούν να προσφέρουν συνθήκες στις οποίες οι άνθρωποι νιώθουν άνετα να συζητούν σεξουαλικές εμπειρίες, ιδιαίτερα κοινές εμπειρίες. Η συμφωνία μεταξύ των μελών της ομάδας μπορεί να βοηθήσει να χτιστεί μία πιο επεξεργασμένη απεικόνιση των απόψεών τους. Η διαφωνία μπορεί να οδηγήσει στο οι συμμετέχοντες να υπερασπιστούν τις απόψεις τους και να παρέχουν περαιτέρω εξηγήσεις. Άλλοι δείχνουν την αξία τους σε μελέτες για τη βία κατά των γυναικών και την διαφθορά στην Τανζανία (Jakobson 2012), και για νεαρές γυναίκες που έχουν γίνει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης στη Σουηδία (Overlien et al. 2005). Οι Lori Peek και Alice Fothergill (2009) επιχειρηματολογούν πως οι ομάδες εστίασης μπορούν να εξυπηρετούν μία λειτουργία κοινωνικής στήριξης ή ενδυνάμωσης, και υπογραμμίζουν τη δύναμη της μεθόδου όταν χρησιμοποιείται με περιθωριοποιημένους, στιγματισμένους ή ευάλωτους συμμετέχοντες (ό.π.: 38).

Έτσι, στη συγκεκριμένη έρευνα η επιλογή της μεθόδου γίνεται ακριβώς για να επιστρατευτεί αυτή η λειτουργία κοινωνικής στήριξης και ενδυνάμωσης. Το υπό μελέτη ζήτημα, της έμφυλης βίας, είναι πολύ ευαίσθητο, και κρίθηκε πως μία ατομική συνέντευξη, με ένα άγνωστο προς τη συμμετέχουσα πρόσωπο, θα ήταν πολύ παρεμβατική. Αντίθετα, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί ως δομή μία ήδη υπάρχουσα ομάδα εργασίας, που λειτουργεί εντός της δομής

φιλοξενίας του Ελαιώνα, την Women Protection and Empowerment team, δηλαδή ομάδα Προστασίας και Ενδυνάμωσης Γυναικών, που αναφέρεται ως WPE team. Ο λόγος αυτής της επιλογής είναι πως εντός αυτής της ομάδας έχει ήδη χτιστεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και άνεσης, που επιτρέπει να διεξαχθεί η συζήτηση χωρίς να έρθουν σε δύσκολη θέση οι συμμετέχουσες.

Λόγω αυτής της συνθήκης, για την έρευνα δεν ακολουθούνται οι τυπικές διαδικασίες της δειγματοληψίας, καθώς συμμετέχουσες αποτελούν οι ωφελούμενες της ομάδας WPE οι οποίες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα για συμμετοχή στην εν λόγω έρευνα, ενώ η συνέντευξη με την ειδικό και τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες πραγματοποιείται λόγω της συγκεκριμένης εργασιακής τους θέσης στην δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα και επίσης, δεν ακολουθείται διαδικασία δειγματοληψίας. Ως τόπος διεξαγωγής της έρευνας επιλέγεται ο ίδιος ο χώρος της δομής φιλοξενίας του Ελαιώνα, και ειδικότερα το κέντρο γυναικών (women's centre) και πάλι για να εξυπηρετήσει την ανάγκη να διεξαχθεί η έρευνα σε ένα περιβάλλον οικείο, που θα κάνει τις συμμετέχουσες να νιώθουν άνετα. Οι συμμετέχουσες έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν ανώνυμες και πριν την διεξαγωγή πραγματοποιείται η αρμόζουσα διαδικασία υπογραφής των σχετικών πρωτόκολλων συγκατάθεσης (consent forms, βλ. Παράρτημα). Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται πως η παρούσα έρευνα υπακούει στους κανόνες δεοντολογίας του Διεθνούς Στατιστικού Ινστιτούτου.

Η συνέντευξη με την key expert μαγνητοφωνήθηκε ενώ στο focus group με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες και τις διαμένουσες στην δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα δεν πραγματοποιήθηκε μαγνητοφώνηση αλλά η συζήτηση καταγράφηκε από έτερη συνάδελφο που συμμετείχε στην διαδικασία, λόγω διαφωνίας των συμμετεχουσών να ηχογραφηθούν.

Φεμινιστική κριτική και Επιστημολογική θέση

Η φεμινιστική κριτική στη μεθοδολογία, και ιδιαίτερα στη μεθοδολογία των ποιοτικών συνεντεύξεων, απευθύνεται κυρίως σε μία παραδοσιακή αντίληψή της, που θέλει τους ερευνητές

αποστασιοποιημένους, να μην εμπλέκονται συναισθηματικά και προσωπικά στη διαδικασία της συνέντευξης, αξιώνοντας με αυτόν τον τρόπο μία αντικειμενικότητα στην έρευνά τους. Αφού παρουσιαστούν εν συντομία τα βασικά σημεία της κριτικής από φεμινίστριες ερευνήτριες προς αυτήν την αντίληψη περί μεθοδολογίας, θα παρουσιαστεί η επιστημολογική θέση από την οποία εγώ εκπονώ την παρούσα έρευνα, η οποία προτείνει έναν εναλλακτικό τρόπο να εξασφαλίζεται η αντικειμενικότητα στην έρευνα.

Ένα από τα βασικότερα κείμενα που εισάγουν τη φεμινιστική κριτική στο πεδίο της μεθοδολογίας είναι το κείμενο “Interviewing Women: a contradiction in terms” της Ann Oakley, που εκδόθηκε το 1981. Στο κείμενο αυτό, η Oakley στοχάζεται επί των βασικών κανόνων που διέπουν την παραδοσιακή προσέγγιση της μεθόδου της συνέντευξης, και διαπιστώνει τα σημεία σύγκρουσης ανάμεσα σε αυτούς τους κανόνες και στην ικανότητα της ίδιας να τους εφαρμόζει κατά την προσωπική της ερευνητική εμπειρία. Οι τυπικοί αυτοί κανόνες ορίζουν πως ο ερευνητής¹⁰ οφείλει να είναι “φιλικός αλλά όχι υπερβολικά φιλικός” (Oakley, 1981: 33, η μετάφραση δική μου). Οφείλει να αποφεύγει, όσο το δυνατόν περισσότερο, να απαντά στις ερωτήσεις που του θέτει ο συνεντευξιαζόμενος, και να μην αποκαλύπτει προσωπικά στοιχεία για τον εαυτό του.

Στοχαζόμενη επί αυτής της μεθοδολογικής παράδοσης, ο προβληματισμός της Oakley επικεντρώνεται στην “πρέπουσα” αποστασιοποιημένη θέση της ίδιας ως ερευνήτριας, όταν αναγνωρίζει πως, αντίθετα, ζητά από τις γυναίκες που ερευνά προσωπικές, εμπιστευτικές πληροφορίες, που εκμηδενίζουν την απόσταση που οι ίδιες διατηρούν από εκείνη, και το προϊόν της έρευνάς της θα είναι ένα βιβλίο που ούτε θα βοηθήσει με κάποιο τρόπο αυτές τις γυναίκες, ούτε θα το διαβάσουν ποτέ. Παρόμοιος προβληματισμός υπάρχει και εδώ. Στην παρούσα έρευνα, είναι συνειδητή επιλογή η διαδικασία της συνέντευξης να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο παρεμβατική – αυτή η επιθυμία μου δεν αποκρύπτεται, αλλά δηλώνεται ρητά όταν ερωτώμαι από τη συνεντευξιαζόμενη ειδικό (βλ. “Συνέντευξη 1”. Η Oakley, διαφοροποιώντας τη θέση της

¹⁰ Η χρήση του αρσενικού γένους σε αυτήν την αναφορά δεν είναι τυχαία, αλλά αναφέρεται στο γεγονός πως, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω, αυτή η μεθοδολογική παράδοση είναι καθαρά “αρσενική”.

από αυτό που προβάλλεται σε μεθοδολογικά εγχειρίδια ως υποχρέωση του ερευνητή, εξηγεί:

Φαίνεται σαφές πως [...] ολόκληρη η παραδειγματική αναπαράσταση των “σωστών” συνεντεύξεων στα εγχειρίδια μεθοδολογίας, οφείλουν πολύ περισσότερα σε μία αρρενωπή κοινωνική και κοινωνιολογική θέση, παρά σε μία θηλυκή. [...] Το παράδειγμα της σωστής συνέντευξης επικαλείται τέτοιες αξίες όπως είναι η αντικειμενικότητα, η αποστασιοποίηση, η ιεραρχία και η “επιστήμη” [...] Επομένως, τα σφάλματα της κακής συνέντευξης συνίστανται στην υποκειμενικότητα, την ανάμειξη, την επινόηση της ισότητας... (Oakley, 1981: 38).

Αυτή η πρέπουσα στάση της ερευνήτριας καθίσταται αδύνατη, παρατηρεί η Oakley, ιδίως όταν υπάρχει μία σύνδεση ανάμεσα σε ερευνήτρια και ερευνώμενη, όταν υπάρχει “η μικρότερη δυνατή κοινωνική απόσταση” (ό.π.: 55), όπως είναι για παράδειγμα έρευνες από γυναίκες που επικεντρώνονται σε γυναίκες. Παίρνοντας ως εμπειρική αφετηρία τέτοιου είδους έρευνες, η Oakley αναρωτιέται αν μία “πρέπουσα” συνέντευξη είναι καν δυνατή: “η πρόφαση της ουδετερότητας από την πλευρά του συνεντευκτή είναι αντιπαραγωγική: η συμμετοχή απαιτεί ευθυγράμμιση” (ό.π.: 51), καταλήγοντας τελικά στο συμπέρασμα πως “η προσωπική εμπλοκή είναι περισσότερο από επικίνδυνη μεροληψία - είναι η συνθήκη υπό την οποία οι άνθρωποι φτάνουν να γνωρίσουν ο ένας την άλλη και να δεχθούν ο ένας την άλλη στις ζωές τους” (ό.π.: 58).

Η παρούσα έρευνα εκκινεί από ανάλογη θέση με αυτήν της Oakley, ακολουθώντας την πεποίθηση πως τέτοιου είδους έρευνες δεν είναι δυνατόν να γίνονται διατηρώντας αυτήν την αποστασιοποίηση, ώστε να διεκδικούν την αναγνώριση της αντικειμενικότητάς τους. Βέβαια, στην προκειμένη περίπτωση δεν υπάρχει η “μικρότερη δυνατή κοινωνική απόσταση”, καθώς πέρα από τον έμφυλο παράγοντα που αναδεικνύει η Oakley, παρεμβάλλονται εδώ και φυλετικοί και εθνοτικοί παράγοντες μεταξύ ερευνήτριας και συμμετεχουσών. Όμως, η προσέγγιση που προσδοκώ εδώ να ακολουθήσω συνάδει με αυτήν που προτείνει η θεωρητικός. Για να γίνει κατανοητό πως, παρά το ό,τι υποστηρίζει η παραδοσιακή ανδροκρατούμενη μεθοδολογική θεωρία, μία τέτοια προσέγγιση μπορεί παρ’ όλ’ αυτά, να αξιώνει αντικειμενικότητα, είναι απαραίτητο να εξηγηθεί η *επιστημολογική θέση* από την οποία εκπονείται αυτή η εργασία. Για το σκοπό αυτό, θα επιστρατεύσω τη συνεισφορά της Donna Haraway στη συγκεκριμένη συζήτηση,

που συνίσταται στη θεωρία της περί *τοποθετημένων γνώσεων*.

Η επιστημολογική τοποθέτηση αντλεί από τη μεταδομιστική φεμινιστική προσέγγιση. Η έννοια των τοποθετημένων γνώσεων συνίσταται στην αντίληψη πως η κάθε ερευνήτρια επηρεάζεται υποχρεωτικά από τη θέση υποκειμένου της και η οπτική της πάντα είναι μερική, ενσώματη. Για τη Haraway, μόνο αυτή η οπτική, σε αντίθεση με τον παραδοσιακό φαλλοκρατικό, θετικιστικό λόγο, μπορεί να αξιώνει αντικειμενικότητα.

Η γνώση από τη σκοπιά του ασημάδευτου είναι αληθινά φανταστική, στρεβλή και επομένως ανορθολογική. Η σκοπιά του κυρίου, του Ανθρώπου, του Ενός και Μοναδικού θεού [...] είναι η μοναδική θέση από την οποία είναι ολότελα αδύνατον να ασκηθεί και να γίνει σεβαστή η αντικειμενικότητα. (Haraway, 2014: 287)

Η τοποθέτησή εξηγεί ακριβώς ότι η αποστασιοποίηση της ερευνήτριας που τίθεται ως κανόνας στην παραδοσιακή μεθοδολογία, είναι αυτή που κάνει την έρευνα ανίκανη να αξιώνει αντικειμενικότητα. Αυτή είναι η επιστήμη που «συνδέεται με την στρατοκρατία, τον καπιταλισμό, την αποικιοκρατία και την αντρική ανωτερότητα· (τα μάτια) χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να απομακρύνουν το υποκείμενο της γνώσης από τους πάντες και τα πάντα προς το συμφέρον της αχαλίνωτης εξουσίας» (ό.π.: 280). Υπό το πρίσμα αυτής της επιστημολογικής θεωρίας, η ερευνήτρια αντιμετωπίζεται ως συμμετέχουσα στο αντικείμενο της έρευνας και όχι ως υποκείμενο εμφανώς διακριτό από αυτό, που μπορεί να το κρίνει καθολικά.

Η διευκρίνηση αυτή είναι σημαντική γιατί μέσα από το πρίσμα αυτής της επιστημολογίας γίνεται αντιληπτή ως συνειδητή επιλογή η χρήση του α' ενικού προσώπου στην συγγραφή του κειμένου. Αυτή η επιλογή είναι και η μόνη που ενσωματώνει στην διαδικασία της έρευνας την μετα-αποικιακή κριτική, που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σημαντικό επιχείρημα αυτής της κριτικής, όπως αποτυπώνεται στη δουλειά της Spivak, είναι η προβληματική τάση “Δυτικών” θεωρητικών και ερευνητών να παράγουν λόγο για μη-προνομιούχα υποκείμενα, χωρίς να δηλώνουν ποτέ από ποια θέση μιλούν οι ίδιοι, και πώς σχετίζεται αυτή η θέση τους με αυτά τα υποκείμενα. Αυτό είναι που η Haraway στη θεωρία της ονομάζει «διεκδίκηση της εξουσίας να βλέπει χωρίς να τη βλέπουν» (Haraway, 2014: 280).

Έτσι, θα ήταν αδύνατον να λαμβάνω υπ' όψιν αυτήν την κριτική, και στη συνέχεια να

εκπονώ την παρούσα έρευνα αποκρύπτοντας τη δική μου θέση μέσα σε αυτήν. Η θέση μου στην έρευνα είναι μίας εργαζόμενης (ανεξάρτητα από την ερευνητική διαδικασία) στον ίδιο ακριβώς χώρο όπου εκπονείται και όπου διαμένουν οι συμμετέχουσες σε αυτήν: στην Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα. Αυτή η θέση έχει κάποια προνομιακά χαρακτηριστικά σε σχέση με τις συμμετέχουσες στην έρευνα, και είναι αναπόφευκτο πως έτσι επηρεάζει και την αντίληψή μου πάνω στο πεδίο της έρευνας, τους λόγους για τους οποίους επιθυμώ να την εκπονήσω, και τα συμπεράσματα που μπορώ να αντλήσω από αυτήν. Ακολουθώντας την Haraway, η παραδοχή των τρόπων με τους οποίους η αντίληψή μου επηρεάζεται, και όχι η απόκρυψή τους, είναι που κάνει αυτήν την έρευνα ικανή να διεκδικήσει την αναγνώριση της αντικειμενικότητας.

Κεφάλαιο Πέμπτο: Αποτελέσματα

Η μελέτη του υλικού που προέκυψε από τις τρεις συνεντεύξεις, τη συνέντευξη με την συντονίστρια της ομάδας για την έμφυλη βία, τη συνέντευξη με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες και την ομάδα εστίασης με διαμένουσες στη δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, καταλήγει σε τέσσερα κύρια ζητήματα που προκύπτουν από τις συνδέσεις των όσων πραγματεύονται. Από αυτά τα τέσσερα ζητήματα προκύπτουν οι θεματικές βάσει των οποίων θα οργανωθεί και θα αναλυθεί αυτό το υλικό.

Τις θεματικές αποτελούν, πρώτον, η άρρητη παραδοχή πως οι “Δυτικές αξίες” αποτελούν οικουμενικές αξίες καθώς και η ανάγκη μετάφρασης στα κατάλληλα πολιτισμικά ιδιώματα κείμενων όπως οι Κατευθυντήριες γραμμές της IASC. Δεύτερον, το λογοθετικό δίπολο Ανατολίτισσα / Ευρωπαϊά γυναίκα, και η αντίληψη της εμπειρίας των μη δυτικών γυναικών ως μια ενική εμπειρία. Τρίτον, η λειτουργία και η σημασία του νόμου στο πλαίσιο της Δομής Φιλοξενίας προσφύγων, και η επιρροή της παρουσίας διεθνούς προσωπικού και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Και τέλος, η σχέση ανάμεσα στις έννοιες της ενδυνάμωσης και της προστασίας, η προτεραιοποίησή τους και οι πατερναλιστικές σχέσεις εξουσίας που μπορούν ενδεχομένως να εντοπιστούν σε αυτήν την προτεραιοποίηση.

Αυτές οι θεματικές θα αναλυθούν μία προς μία στη συνέχεια, προκειμένου να εξαχθούν από την τελική τους σύνθεση τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας.

Η υπόθεση της οικουμενικότητας του δυτικού λόγου

Αντλώντας από το κείμενο της Panikkar “Είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μία δυτική έννοια;”, έχουν ήδη συζητηθεί οι λόγοι για τους οποίους είναι προβληματικό να υποθέτουμε άκριτα πως κάποιες έννοιες, οι ίδιες ακριβώς που δομούν την βάση κειμένων όπως είναι οι κατευθυντήριες γραμμές, έχουν αυτονόητα οικουμενική ισχύ. Η διαπίστωση πως αυτή η

οικουμενικότητα είναι αρκετά ασταθής προκύπτει άμεσα από την συγκριτική ανάγνωση των συνεντεύξεων. Η Ε. Κ., ευρωπαϊκής καταγωγής, αφηγούμενη τη γενναία, σύμφωνα με την προσωπική της κρίση, πράξη κάποιων προσφυγισσών, να καταγγείλουν περιστατικά έμφυλης βίας, αναφέρει χαρακτηριστικά:

Οπότε, έχουν τα κότσια να παρουσιαστούν, να καταλάβουν ότι αυτό που συμβαίνει σε αυτές δεν είναι σωστό, γιατί κανέναν δεν πρέπει να χτυπάνε, και αυτό είναι οικουμενική αρχή. [...] Και αυτό είναι ανεξάρτητα από τον πολιτισμό, είναι ανεξάρτητα από το χρώμα του δέρματος, αυτό είναι μία από τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πως δεν πρέπει να υφίστασαι διάκριση λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, θρησκείας... (Ε., “Συνέντευξη 1”).

Υποβάλλοντας αυτή τη δήλωση σε κριτική, πρέπει να γίνει κατανοητό πως ο στόχος μου δεν είναι να υποστηρίξω, αντίθετα με ό,τι λέει η Ε. Κ., πως θα έπρεπε να μην είναι οικουμενική αρχή πως κανείς δεν πρέπει να υφίσταται βία. Το βασικό σημείο κριτικής αποτελεί ο τρόπος άρθρωσης αυτών των αξιών, με επίκληση εννοιών οι οποίες είναι μη κατανοητές στις γυναίκες τις οποίες αφορούν όπως η έννοια της μη διάκρισης λόγω φύλου. Η σημασία της κατάλληλης πολιτισμικής μετάφρασης δυτικών εννοιών διαφαίνεται ήδη από το γεγονός ότι η θέση εργασίας των εργαζομένων στην δομή φιλοξενίας ονομάζεται “πολιτισμικές μεσολαβήτριες” και όχι “διερμηνείς”, καθώς το ζητούμενο της δουλειάς τους δεν είναι απλώς να μεταφράσουν κατάλληλα τις λέξεις, αλλά τα πολιτισμικά ιδιώματα που χρησιμοποιούνται.

Η πρώτη διαπίστωση πως δεν είναι αυτονόητα κοινή η αντίληψη για την έννοια και σημασία της έμφυλης βίας, ανάμεσα στους εργαζομένους της Δομής Φιλοξενίας, και τις διαμένουσες, προκύπτει από την αρχική δυσκολία να δεχθούν οι διαμένουσες να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα. Όπως εξηγούν οι πολιτισμικές μεσολαβήτριες, η αντίδραση των διαμενουσών στην πρόταση να συμμετέχουν σε έρευνα αναφορικά με την βία κατά των γυναικών ήταν η εξής: “Οι γυναίκες στις οποίες παρουσιάσαμε την ιδέα, απάντησαν: “Αυτά τα πράγματα δεν συμβαίνουν σε μας, γιατί να τα συζητήσουμε;” (Σ.Μ., “Συνέντευξη 2”). Ήδη από το σημείο αυτό γίνεται κατανοητό πως δεν υπάρχει οικουμενική αντίληψη πάνω στη σημασία και την έννοια αυτών των ζητημάτων αφού βάσει των αναφορών των πολιτισμικών μεσολαβητριών υπάρχουν κρούσματα ενδοοικογενειακής βίας στην δομή φιλοξενίας του

Ελαιώνα.

Στη συνέχεια της συζήτησης, τα παραδείγματα γίνονται πιο συγκεκριμένα, όταν ρωτάω τις γυναίκες για την αντίληψή τους πάνω στο θέμα του βιασμού εντός του γάμου:

Σ.Δ.: Δεν χρησιμοποιούμε αυτόν τον όρο -τον γνωρίζουμε, εγώ τον γνωρίζω, αλλά στη χώρα

μου, στη Συρία, δεν χρησιμοποιούμε αυτήν την έκφραση, και δεν μιλάμε γι' αυτό.[...]

Ι.Δ.: Είναι το αντίθετο. Είναι το χρέος της γυναίκας να υποταχθεί στον άνδρα. [...]

Τ.Κ.: Οπότε, αφού δεν θεωρείται βιασμός, δεν έχετε λέξη γι' αυτό.

Σ.Δ.: Ναι. (“Συνέντευξη 2”)

Όταν η συζήτηση προχωράει στην αντίληψη περί ενδοοικογενειακής βίας, η Ιρανή μεσολαβήτρια εξηγεί πως, στο Ιράν έχει θεσμοθετηθεί νομοθετικά η απαγόρευσή της. Η ονομασία που χρησιμοποιείται, όμως, για το σχετικό νόμο, είναι “οικογενειακός νόμος” (Ι.Δ., “Συνέντευξη 2”), σε αντίθεση με τον σχετικό ελληνικό νόμο (Ν.3500/2006) ο οποίος φέρει τον τίτλο “Νόμος για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας”. Συνεπώς παρόλο που οι δύο νόμοι ρυθμίζουν παρόμοια ζητήματα, παρατηρούμε την πλαisiώση παρεμφερών πραγματικών περιστατικών υπό διαφορετικές έννοιες, διαφορά η οποία αποβαίνει καθοριστική στην επικοινωνία. Θα ήταν εύλογο να θεωρήσουμε ότι εάν οι υπονήφειες συμμετέχουσες είχαν ερωτηθεί να λάβουν μέρος σε έρευνα σχετική με οικογενειακά θέματα, θα ήταν πιο πρόθυμες καθώς θα καθίστατο πιο κατανοητό το αντικείμενο της έρευνας και η φύση των ζητημάτων για τα οποία επρόκειτο να ερωτηθούν.

Αντίστοιχα, η Σύρια μεσολαβήτρια, εξηγώντας ότι έχει εμπειρία δουλεύοντας στο θέμα της βίας, αναφέρει πως στην Συρία αποκαλούνται “οικογενειακά θέματα” (Σ.Δ, “Συνέντευξη 2”), και όχι θέματα γυναικών. Την ίδια στιγμή, είναι χαρακτηριστικό πως στις ελληνικές Δομές Φιλοξενίας, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις εντάσσουν τα αντίστοιχα ζητήματα στον τομέα της προστασίας από την έμφυλη βία ή της προστασίας και ενδυνάμωσης. Παράλληλα, η Ε.Κ., σε σχετική ερώτηση, απαντά πως, συζητώντας με τις ωφελούμενες που συμμετέχουν στις δραστηριότητες του κέντρου γυναικών, δεν χρησιμοποιεί τον όρο “έμφυλη βία” (“GBV”), αλλά “βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών”, εξηγώντας πως πρέπει “να προσπαθείς να προσαρμόζεσαι στο λεξιλόγιο του κοινού που έχεις” (Ε., “Συνέντευξη 1”). Παρ’ όλ’ αυτά, από

τα ανωτέρω θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι πιθανόν ούτε η εν λόγω ορολογία στηρίζεται στους πολιτισμικούς ιδιοματισμούς κάποιων γυναικών, με αποτέλεσμα να μην γίνεται κατανοητή. Η διαφορετική ονομασία, η οποία είναι ενδεικτική της διαφορετικής αντίληψης που υπάρχει για την φύση των συγκεκριμένων ζητημάτων, πιθανότατα οδηγεί σε μικρότερη απήχηση των υπηρεσιών που παρέχονται λόγω αδυναμίας επικοινωνίας της φύσης των ζητημάτων με τα οποία σχετίζονται.

Η σημασία της μετάφρασης των πολιτισμικών ιδιωμάτων γίνεται κατανοητή και από το ρόλο που αναλαμβάνουν μέσα στην κοινότητα των διαμενουσών οι πολιτισμικές μεσολαβήτριες. Παρόλο που δεν έχουν σχετική εκπαίδευση, πάνω σε ζητήματα έμφυλης βίας, και τυπικά οι υποχρεώσεις τους μέσα στη Δομή περιορίζονται στη διερμηνεία, τελικά εξηγούν πως είναι οι ίδιες που συχνά προσεγγίζονται από τις διαμένουσες, αντί να προσεγγίζονται οι case workers που αυτό το ζήτημα είναι η αρμοδιότητά τους, όταν εκείνες θέλουν να μιλήσουν για σχετικά εμπιστευτικά ζητήματα: “Μερικές φορές, επειδή μοιραζόμαστε την ίδια κουλτούρα και γλώσσα με την επιζήσασα, μας πλησιάζουν, έρχονται σε μας” (Σ.Δ., “Συνέντευξη 2”).

Από αυτό προκύπτει η ανάγκη, ή μάλλον η σύσταση, να εργάζονται σε αυτές τις θέσεις άνθρωποι που προέρχονται από τις ίδιες κοινότητες, ακόμα κι αν δεν διαθέτουν τα ίδια τυπικά προσόντα με Ευρωπαίους, τα οποία ιεραρχούνται ως σημαντικότερα. Η ιεράρχηση αυτή εντοπίζεται στα λόγια της Ε.Κ., όταν αναφέρεται στη δυνατότητα να κάνουν διαχείριση υποθέσεων (case management) μέλη της ίδιας της κοινότητας: “Κάνουν την διαχείριση υποθέσεων με τον τρόπο που μπορούν να κάνουν τη διαχείριση υποθέσεων. Δεν είναι ένας επαγγελματίας εργαζόμενος με πτυχίο στις κοινωνικές επιστήμες, αλλά βοηθάει” (Ε., “Συνέντευξη 1”). Η ιεράρχηση αυτή έχει ως αποτέλεσμα οι γυναίκες από την κοινότητα να μην νοούνται καν ως κατάλληλες για να πληρώνονται - ενώ μπορεί να εκπαιδεύονται για να κάνουν την ίδια δουλειά με τις εργαζόμενες.

Παρ’ όλ’ αυτά, κι εκείνη αναγνωρίζει πως συχνά οι ωφελούμενοι των προγραμμάτων όπου εργάζεται εκφράζουν φυσικά την ανάγκη να έχουν πρόσβαση σε κάποιο μέλος της

κοινότητάς τους, και να χτίζουν πρωτίστως με αυτό την εμπιστοσύνη τους: “Αναγνωρίζουν από μόνοι τους κάποιους ανθρώπους που νιώθουν πολύ πιο πρόθυμοι να τους μιλήσουν” (Ε.Κ., “Συνέντευξη 1”). Αυτά τα σημεία ασυμβατότητας ανάμεσα στην αντίληψη που έχουν για συγκεκριμένες έννοιες οι συμμετέχουσες, και την αντίληψη που αρθρώνεται γι’ αυτές από τον κυρίαρχο λόγο στο ελληνικό συγκείμενο, έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί σχετίζονται και με το πώς μπορούν να γίνουν κατανοητά ορισμένα νομικά κείμενα που επηρεάζουν τις ζωές τους, ακριβώς όπως είναι η νομοθεσία σχετικά με την έμφυλη βία. Σε μία σχετική ερώτηση, οι μεσολαβήτριες υποθέτουν πως οι γυναίκες δεν γνωρίζουν τη νομοθεσία, και γι’ αυτό αρθρώνουν την ανάγκη να υπάρχει μία “διαδικασία ενσωμάτωσης” (Σ.Δ., “Συνέντευξη 2”).

Είναι σημαντικό πως ήδη στην δουλειά της Ε.Κ., υπάρχει μέριμνα ώστε να λαμβάνονται υπ’ όψιν τέτοιοι παράγοντες όπως η μετάφραση των *πολιτισμικών ιδιωμάτων*, και η ένταξη πολιτισμικών παραγόντων για την επιτυχή διαχείριση υποθέσεων. Αυτό προτείνεται όταν αναγνωρίζεται, επί παραδείγματι, η ανάγκη των Αφγανών γυναικών, χαρακτηριστικά, να έχουν πρόσβαση σε γυναίκες γυναικολόγους προκειμένου να αξιοποιήσουν τις ιατρικές υπηρεσίες (Ε. “Συνέντευξη 1”), ή όταν υπογραμμίζουν οι ίδιες οι μεσολαβήτριες την ανάγκη οι γυναίκες να μπορούν να δουλεύουν με γυναίκες μεσολαβήτριες/διερμηνείς, ώστε να μην αποκλείονται λόγω του εμποδίου της γλώσσας και λόγω του κωλύματος να δουλεύουν με άνδρες. Η σημασία των γυναικών εργαζομένων ακόμα και σε τομείς φαινομενικά μη άμεσα σχετιζόμενους με την έμφυλη βία, αναγνωρίζεται ήδη από τις Κατευθυντήριες Γραμμές της IASC, σε θέσεις όπως είναι αυτές του προσωπικού ασφαλείας (IASC, 2005: 31).

Ο λόγος που αυτή η μετάφραση έχει σημασία προκύπτει από την ίδια τη διαπίστωση των μεσολαβητριών πως οι γυναίκες θεωρούν πως αυτά είναι ζητήματα που δεν τις αφορούν, δεν γνωρίζουν πώς τις αφορούν, ή πώς να τα αντιμετωπίσουν. Η ασυμβατότητα στο ιδίωμα και την κατανόηση αναπαράγει με έναν τρόπο την αδυναμία της αυτοδιάθεσής τους. Αυτή η συσχέτιση ανάμεσα στον τρόπο άρθρωσης των κειμένων και των πρακτικών που σχετίζονται με την έμφυλη βία, και στη δυνατότητα των γυναικών για αυτοδιάθεση, θα αναλυθεί περαιτέρω στη

συνέχεια, στην υποενότητα “Ενδυνάμωση και προστασία”. Στην επόμενη υποενότητα, θα συζητηθεί το δίπολο “ευρωπαϊά - ανατολίτισσα γυναίκα”, που εντοπίζεται υπόρρητα σε διάφορα σημεία των συνεντεύξεων.

Το δίπολο “Ευρωπαϊά - Ανατολίτισσα γυναίκα”

Το δίπολο “Ευρωπαϊά - Ανατολίτισσα γυναίκα” συνδέεται με έναν πολύ ενδιαφέροντα και αντιφατικό τρόπο με το προηγούμενο θέμα, την υπόθεση της οικουμενικότητας του δυτικού λόγου. Ενώ εντοπίζονται σημεία που υιοθετούν την αντίληψη ότι υπάρχουν ορισμένες αξίες που είναι αποδεκτές οικουμενικά, την ίδια στιγμή είναι έντονος ο διαχωρισμός ανάμεσα στην Ευρωπαϊά και στην Ανατολίτισσα γυναίκα, με την ιεράρχησή τους να είναι φανερή και τις Ανατολίτισσες γυναίκες να παρουσιάζονται άκριτα ως μία ενική κατηγορία με κοινά χαρακτηριστικά και αντιλήψεις. Σε αυτήν την αντίληψη παίζει σημαντικό ρόλο η θρησκεία, καθώς το Ισλάμ τείνει να αντιμετωπίζεται, όπως έχει αναλυθεί ανωτέρω, ως μία θρησκεία που καθιστά τις κοινωνίες στις οποίες κυριαρχεί πανομοιότυπες μεταξύ τους, ομοιότητα η οποία συνίσταται κυρίως στην οπισθοδρόμηση.

Στη συνέντευξή της, η Ε.Κ., παρά την ευαισθησία που δείχνει σε θέματα πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, όπως έχει φανεί ανωτέρω, όταν ερωτάται αν οι ομάδες που συγκροτούνται για την αξιολόγηση της ασφάλειας εντός της δομής φιλοξενίας προσφύγων, χωρίζονται βάσει εθνικότητας, εκφράζει την άποψη ότι οι γυναίκες που προέρχονται από ανατολικές χώρες έχουν κοινή κουλτούρα και πολιτισμικά στοιχεία, με αποτέλεσμα να έχουν και κοινή αντίληψη περί την έννοια της ασφάλειας. Απαντώντας πως ο διαχωρισμός πραγματοποιείται βάσει ηλικίας, εξηγεί:

Ε.: [...] Με κάποιο τρόπο, οι κουλτούρες, τα βασικά στοιχεία των πολιτισμών και η κατανόηση περί ασφάλειας στους πολιτισμούς είναι κοινές (mainstream).

Τ.Κ.: Εννοείτε οι ανατολικές. Δηλαδή οι Αφγανοί, και οι Σύριοι.

Ε.: Αφγανοί, Σύριοι, Κούρδοι, και Ιρακινοί επίσης.

T.K.: Εννοώ, όχι ευρωπαϊκές.
E.: Όχι, όχι. Όχι ευρωπαϊκές. (E. “Συνέντευξη 1”)

Αυτή η αντίληψη της E.K. αντικρούεται από την αντίληψη που προβάλλουν οι μεσολαβήτριες, οι οποίες προέρχονται από τις υπό εξέταση κουλτούρες. Στα λόγια τους αναδεικνύεται ότι μεταξύ των πληθυσμών που διαμένουν στην δομή φιλοξενίας προσφύγων του Ελαιώνα υφίστανται πολιτισμικές ιδιαιτερότητες οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση ζητημάτων όπως το επίδικο. “Εδώ, όμως, πρέπει να εξηγήσω κάτι, υπάρχει μία διαφορά. Μιλάμε φαρσί. Όμως δεν είμαστε το ίδιο, είμαστε Αφγανοί και Ιρανοί. Στο Ιράν, είναι πιο ανοιχτά...” (I.Δ., “Συνέντευξη 2”).

Αντίστοιχα, γενικεύσεις πραγματοποιούνται και για τα μέλη μιας εθνικότητας, όταν εκφράζεται η αντίληψη ότι η μουσουλμανική θρησκεία επηρεάζει ακριβώς με τον ίδιο τρόπο όλα τα άτομα ενός έθνους, που θεωρείται δεδομένο πως την ακολουθούν. Αυτό φαίνεται όταν η E.K. λέει πως: “Ας σκεφτούμε μία Αφγανή γυναίκα. Δεν μπορεί ούτε να βγει από το σπίτι της χωρίς άδεια από το σύζυγό της” (E. “Συνέντευξη 1”) ή, όταν συζητάει για τις προσπάθειές της να εξηγήσει την έννοια της έμφυλης βίας, δηλώνει πως “Υπάρχει πάντα το πισωγύρισμα στο “Όχι, αλλά σύμφωνα με τη θρησκεία, η γυναίκα πρέπει να υπακούει στον άνδρα και η γυναίκα πρέπει να είναι εκεί” (ό.π.). Η λέξη “πάντα” τονίζεται εμφατικά γιατί σε αυτήν συνίσταται η προβληματική γενίκευση- μπορεί πράγματι η ίδια να συναντάει συχνά αυτήν την αντίδραση, και να είναι αυτή η εμπειρία της με Αφγανές γυναίκες, όμως οι δηλώσεις της δεν αφήνουν το περιθώριο να υπάρχουν περιπτώσεις που ανατρέπουν αυτόν τον κανόνα. Προβαίνει λοιπόν σε μια άκριτη ομογενοποίηση της εμπειρίας της Αφγανής γυναίκας, μη λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν πρόκειται για ένα ενιαίο υποκείμενο, αγνοώντας έτερους καθοριστικούς παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, η εθνότητα- φυλή .

Αυτό επιτελούν σε διαφορετικά σημεία τα λόγια των μεσολαβητριών, αναδεικνύοντας χαρακτηριστικά που δεν σκέφτεται αυτόματα κάποια που δεν προέρχεται από την εκάστοτε χώρα. Από τα λόγια της Ιρανής μεσολαβήτριας καταδεικνύεται ότι στο Ιράν, το οποίο στον δυτικό κυρίαρχο λόγο αντιμετωπίζεται ως μία χώρα απόλυτα υποταγμένη στους ισλαμικούς

νόμους, και που θα άνηκε σε αυτόν τον κανόνα που αναφέρει η Ε.Κ., σύμφωνα με τον οποίο κάθε συζήτηση για την έμφυλη βία καταλήγει στην επίκληση της θρησκείας, οι συνθήκες είναι διαφορετικές:

Ι.Δ.: Στο Ιράν, έχουμε νόμους για την ενδοοικογενειακή βία, έχουμε τον οικογενειακό νόμο.

Τ.Κ.: Στο Ιράν δεν ισχύει ο ισλαμικός νόμος;

Ι.Δ.: Ναι, αλλά έχουμε το κίνημα, το γυναικείο κίνημα, και πιάσαμε ώστε αυτός ο νόμος να γίνει αποδεκτός [...]. Λίγα χρόνια μετά την Ισλαμική Επανάσταση, το φεμινιστικό κίνημα επέβαλε αυτόν το νόμο. (Ι.Δ., “Συνέντευξη 2”)

Αυτή η αναφορά αντικρούει την ομογενοποιητική αντίληψη της Ε.Κ αναφορικά με την κοινή αντίληψη και κουλτούρα των γυναικών της Ανατολής και με το εύκολο συμπέρασμα που εξάγεται στο ευρωπαϊκό τοπίο, ότι στις Ισλαμικές χώρες όπως το Ιράν, το φεμινιστικό κίνημα είναι ανύπαρκτο ή δεν μπορεί να δράσει. Από την άλλη πλευρά, οι αναφορές της Σύριας μεσολαβήτριας καταδεικνύουν πως τόσο η γενίκευση της εμπειρίας της “Σύριας γυναίκας”, όσο και η αντίληψη για την επιρροή του Ισλάμ στην κοινωνία της Συρίας, δεν αποτελούν έγκυρες προσεγγίσεις. Αυτό το ξεκαθαρίζει εξηγώντας πως δεν μπορεί να απαντηθεί μονολιθικά η ερώτηση για την άποψη/στάση των Σύρων γυναικών για την ενδοοικογενειακή βία, καθώς η αντίληψη αυτή εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες πέραν της εθνικότητας- όπως χαρακτηριστικά αναφέρει “ Η Συρία δεν αποτελείται μόνο από μια πόλη.. Σε κάποιες πόλεις συμφωνούν..δεν είναι μεγάλο θέμα αν ένας άνδρας χτυπάει τη γυναίκα του” (Σ.Δ., “Συνέντευξη 2”).

Από την άλλη, καταρρίπτει τη σύνδεση που υποθέτει άκριτα ο κυρίαρχος ισλαμοφοβικός λόγος, που είναι έντονος στις ευρωπαϊκές χώρες, η οποία εντοπίζει την αιτία της έμφυλης βίας στην μουσουλμανική πίστη. Όταν η Ιρανή διερμηνέας αναφέρει ότι σύμφωνα με το Ισλάμ είναι υποχρέωση της γυναίκας να υποταχθεί στον άνδρα, η Σύρια παρεμβαίνει και τονίζει ότι και στον Χριστιανισμό ισχύει το ίδιο, ανατρέποντας την δογματική πεποίθηση της καθοριστικής συμβολής της Ισλαμικής θρησκείας στην βία κατά των γυναικών. Ειδικότερα αναφέρουν:

Ι.Δ.:Είναι υποχρέωση της γυναίκας να υποταχθεί στον άνδρα όποτε και όπου θέλει. Αν δεν το κάνει έχει δικαίωμα να σταματήσει να πληρώνει και να πάρει άδεια να ξαναπαντρευτεί. Σύμφωνα με το Ισλάμ.

Σ.Δ: Όμως και σύμφωνα με τον Χριστιανισμό στην Συρία. Αυτό (η βία κατά της γυναίκας) δεν είναι αντίθετη στο νόμο (Συνέντευξη 2)

Αναφερόμενη στην αλληλεπίδραση κουλτούρας- θρησκείας, η Ιρανή συνάδελφός διατείνεται πως “η σχέση ανάμεσα στην κουλτούρα και τη θρησκεία είναι πολύ περίπλοκη” (Ι.Δ., “Συνέντευξη 2”).

Όσα αναφέρονται από τις δύο μεσολαβήτριες επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό εντός της μεταποικιακής κριτικής, ότι ως Ευρωπαίες συχνά γενικεύουμε τις εμπειρίες των γυναικών της Ανατολής, καθιστώντας τες ένα ενιαίο, μονολιθικό υποκείμενο, με κοινές αντιλήψεις, εμπειρίες και βιώματα. Αυτές οι παρατηρήσεις έχουν σημασία στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, καθώς επιδεικνύουν πως μία προσέγγιση της ασφαλείας που θεωρεί πως όλες οι ωφελούμενες έχουν την ίδια κουλτούρα και άρα την ίδια αντίληψη περί ασφάλειας, δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική για το σύνολο των γυναικών τις οποίες καλείται να προστατεύσει

Αυτή η ευαισθησία και η πρόβλεψη φαίνεται να υπάρχει στην προσέγγιση της Ε.Κ., στα σημεία όπου η ίδια αναδεικνύει τη σημασία των εξατομικευμένων αξιολογήσεων και των στρατηγικών που βάζουν στο κέντρο την επιζήσασα της έμφυλης βίας.

Κάνουμε και εξατομικευμένες αξιολογήσεις.. Προσπαθούμε να χρησιμοποιούμε μία επικεντρωμένη στην επιζήσασα προσέγγιση, το οποίο είναι ο πυρήνας της παρέμβασής μας, και προσπαθούμε να συζητήσουμε με την επιζήσασα για στρατηγικές ή προσεγγίσεις που εκείνη μπορεί να χρησιμοποιήσει για να νιώσει ασφαλής. [...] Οι λύσεις δεν είναι προ-αποφασισμένες. [...] Καταλαβαίνω απόλυτα τη λογική της διπλωματικής σου, αλλά αυτό στο οποίο είναι πολύ καλή η οργάνωσή μας είναι να βάζει την επιζήσασα στο επίκεντρο της παρέμβασης, ανεξάρτητα...(Ε. “Συνέντευξη 1”)

Επομένως, φαίνεται να λαμβάνεται υπ' όψιν η ανάγκη η ανάλυση να είναι τοποθετημένη και όχι γενικευμένη, όμως τελικά η Ε.Κ. καταλήγει σε κάποιες παραδοχές, κυρίως άρρητες, που στα σημεία που παρατέθηκαν ανωτέρω γίνονται ρητές, που αντιτίθεται σε όσα καταθέτει. Τέτοιες παραδοχές, εμποδίζουν την κατανόηση των πιο ιδιαίτερων και προσωπικών αναγκών της κάθε γυναίκας, κατανόηση η οποία είναι καθοριστική για τον επιτυχημένο σχεδιασμό στρατηγικών προστασίας και την εξασφάλιση της ασφάλειας των διαμενουσών σε δομές

φιλοξενίας προσφύγων. Η σύνδεση ανάμεσα στις πολιτισμικές αυτές ιδιαιτερότητες, και την αντίληψη που έχουν οι γυναίκες αυτές για τη λειτουργία του νόμου, θα αναλυθεί στο επόμενο υποκεφάλαιο.

Η λειτουργία του νόμου για τις διαμένουσες στην ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα

Ένα κεντρικό ζήτημα που επιχειρεί να διερευνήσει η παρούσα εργασία είναι το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο στέκονται τα υποκείμενα που έρχονται στην Ελλάδα ως προσφύγισσες, απέναντι στο δυτικό νομικό σύστημα, στη λειτουργία του νόμου και στην παρουσία και παρέμβαση διεθνούς προσωπικού, που εργάζεται στις δομές φιλοξενίας στις οποίες διαμένουν, όπως είναι και η ανοικτή δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό φιλοδοξεί να απαντήσει τελικά στο πώς μπορούν να λειτουργήσουν οι Κατευθυντήριες γραμμές της IASC και οι στρατηγικές προστασίας οι οποίες διαμορφώνονται βάσει αυτών, αποτελεσματικότερα προς τον σκοπό της προστασίας των φιλοξενούμενων γυναικών από την έμφυλη βία.

Τα πρώτα ψήγματα που αναδεικνύουν τη σημασία του νόμου έχουν ήδη φανεί στη συζήτηση με τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κατανοητή η έννοια του βιασμού εντός του γάμου:

Σ.Δ. Δεν χρησιμοποιούμε αυτό τον όρο. Γνωρίζουμε για αυτό στην Συρία αλλά δεν χρησιμοποιούμε αυτή την έκφραση και δεν μιλάμε γι αυτό. Δεν είναι κάτι για το οποίο οι γυναίκες μπορούν να πάνε στην αστυνομία, για το οποίο μπορούν να υπάρξουν κυρώσεις ενάντια στον άνδρα τους, αν αυτός την εξανάγκασε.

[...]

Ι.Δ. Είναι το αντίθετο. Είναι το χρέος της γυναίκας [...]. Αν δεν το κάνει, ο άνδρας έχει το δικαίωμα να σταματήσει να της δίνει λεφτά για να ζει, και μπορεί να πάρει άδεια να ξαναπαντρευτεί. Σύμφωνα με το Ισλάμ.

Σ.Δ.: Αλλά και σύμφωνα με το Χριστιανισμό, στη Συρία. Δεν είναι κάτι ενάντια στο νόμο. (“Συνέντευξη 2”, η έμφαση δική μου).

Αυτό το σημείο καταδεικνύει πως, όταν μία πράξη δεν αναγνωρίζεται από το εκάστοτε νομικό πλαίσιο ως αξιόποινη, είναι δύσκολο να ενταχθεί στο πεδίο του διανοητού από τα

υποκείμενα. Η μη ύπαρξη όρου που να περιγράφει αυτήν την πράξη, πιθανότατα εμποδίζει και την ομαλή εξοικείωση με τον ελληνικό νομικό πλαίσιο το οποίο ποινικοποιεί την συνουσία εντός του γάμου με την άσκηση βίας ή απειλής. Προς επίρρωση των όσων αναφέρω, στην ερώτηση αν οι Σύριες διαμένουσες στην δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα γνωρίζουν την ύπαρξη σχετικού νόμου στην Ελλάδα, που καθιστά δηλαδή τον βιασμό εντός του γάμου παράνομο, η απάντηση της Σύριας μεσολαβήτριας είναι: “όχι, δε νομίζω πως το γνωρίζουν” (ό.π.).

Παράλληλα όμως, αυτό που προκύπτει από τις δηλώσεις των μεσολαβητριών είναι πως, στις περιπτώσεις που δίνεται η ευκαιρία στα υποκείμενα να κατανοήσουν το περιεχόμενο των νόμων, τους επικαλούνται, τους παρέχουν ένα αίσθημα ασφάλειας και αποτελούν πηγή ενδυνάμωσης. Αυτό καταδεικνύεται από το παράδειγμα που παραθέτει η Ιρανή μεσολαβήτρια, εν είδει ανέκδοτου, σχετικά με την αντίδραση μερικών Αφγανών γυναικών, όταν έμαθαν πως στην Ελλάδα μπορούν να καταγγείλουν την ενδοοικογενειακή βία:

Αυτό που άκουσα από Αφγανές γυναίκες. Πολλές λένε ότι ένιωθαν πιο ασφαλείς όταν μετακόμισαν στο Ιράν, λόγω του οικογενειακού νόμου. Και τώρα που ήρθαν στην Ελλάδα, ένιωθαν καλύτερα γιατί οι σύζυγοί τους τις σέβονται περισσότερο. Υπήρχε ένα περιστατικό, μία από αυτές είχε ένα καλό παράδειγμα. Έγινε ένας τσακωμός, ένας άνδρας χτύπησε τη γυναίκα του, και η γυναίκα κάλεσε την αστυνομία και αυτή συνέλαβε τον άνδρα. Εκεί ήταν δεκαπέντε οικογένειες που ζούσαν η μία κοντά στην άλλη, και από τότε και μετά ήταν τόσο χαρούμενες, ένιωθαν ενδυναμωμένες -αυτή η γυναίκα είναι σαν ήρωας. Από εδώ και στο εξής, κάθε φορά που ένας άνδρας ρωτάει κάτι, ρωτάει αν είναι έτοιμο το φαγητό, λένε "Σςς! Θα καλέσω την αστυνομία". Οπότε νιώθουν ασφαλείς. (“Συνέντευξη 2”, η έμφαση δική μου)

Επομένως θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι πράγματι ο νόμος και η κύρωση της σύλληψης ή της φυλάκισης τους δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας και κατά συνέπεια δικαιοσύνης. Αυτό στο οποίο φαίνεται να χωρεί περιθώριο βελτίωσης είναι η ορολογία που χρησιμοποιείται αναφορικά τόσο με την περιγραφή του εγκλήματος, όσο και με το προσβαλλόμενο αγαθό, με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι κατανοητή και αποδεκτή από ανθρώπους από διαφορετικά πολιτισμικά συγκείμενα. Ενώ αποδίδουν σημασία στο νόμο, αν αυτόν τον νόμο δεν τον γνωρίζουν και δεν τον κατανοούν, επειδή είναι αρθρωμένος με έναν τρόπο που δεν

μεταφράζεται πολιτισμικά, εν τέλει δυσχεραίνεται η αξίωση εκ μέρους τους της εφαρμογής του. Επίσης, από αυτά τα σημεία φαίνεται να είναι γι αυτές σημαντικότερη η αποτρεπτική, και όχι τόσο η κατασταλτική λειτουργία του νόμου.. Με άλλα λόγια, φαίνεται να μην τις απασχολεί τόσο αν θα επιβληθεί ποινή και το είδος αυτής, αλλά χρησιμοποιούν την ενεργοποίηση του κατασταλτικού μηχανισμού ως αποτρεπτικό μέσο, για πράξεις που στις χώρες τους είναι υπό νομική ή κοινωνική ανοχή. Προς επίρρωση αυτών η Σύρια μεσολαβήτρια αναφέρει: “Οπότε γνωρίζουν ότι αν πάνε στην αστυνομία ο άνδρας θα συλληφθεί. Δεν ξέρουν πόσο μακριά θα πάει η διαδικασία αλλά γνωρίζουν ότι μπορούν να εμπλέξουν την αστυνομία. Γνωρίζουν ότι εδώ είναι Ευρώπη” (Σ.Μ., “Συνέντευξη 3”)

Η αναγκαιότητα τόσο της ύπαρξης του νόμου όσο και της πολιτισμικής μετάφρασης, προσαρμογής και “ενσωμάτωσης” της νομοθεσίας διαφαίνεται και από το παράδειγμα που επικαλείται η Ιρανή μεσολαβήτρια. “Στο Αφγανιστάν, έχουν καλύτερους και πιο προηγμένους νόμους, εξαιτίας των διεθνών οργανισμών που είναι πολύ ενεργοί στη χώρα. Έχουν πιο προοδευτικούς νόμους, οι νόμοι τους είναι καλύτεροι από τους ιρανικούς, όμως δεν εφαρμόζονται. Πολιτισμικά είναι πολύ χαμηλά.” (ό.π.). Έτσι, γίνεται κατανοητό πως ορισμένες φορές η τυπική ύπαρξη του νόμου δεν αρκεί, ιδίως αν έχει επιβληθεί από εξωτερικούς δρώντες, χωρίς πολιτισμική προσαρμογή και χωρίς εκπαίδευση του πληθυσμού τον οποίο επηρεάζει, προς τον σκοπό τόσο της επίκλησης όσο και της τήρησής του.

Η εν λόγω παρατήρηση έχει σημασία και για την επίκληση και τήρηση των νόμων εντός των δομών φιλοξενίας, για την αποτελεσματικότερη προστασία από πράξεις έμφυλης βίας. Το “κενό” εμπιστοσύνης και προσβασιμότητας στις νομικές υπηρεσίες και στην επιστράτευση της αστυνομικής προστασίας διαφαίνεται, για παράδειγμα, στην παρατήρηση της Ε.Κ., πως σε περιστατικά παρενόχλησης που συμβαίνουν και εντός της Ανοικτής Δομής Φιλοξενίας Ελαιώνα, όπως προκύπτει από τα δεδομένα που συγκεντρώνει μέσω της χαρτογράφησης της κοινότητας (community mapping), οι “γυναίκες δεν νιώθουν άνετα να καταγγέλλουν αυτά τα περιστατικά στην αστυνομία” (Ε.Κ., “Συνέντευξη 1”). Με τα λόγια της ίδιας, διαπιστώνοντας την ύπαρξη

αυτών των κωλυμάτων στην εφαρμογή του νόμου και την προστασία των γυναικών, αυτό που έκαναν ήταν να “προσπαθήσουν να αναδομήσουν την λειτουργία του νόμου” (ό.π.), να κάνουν δηλαδή αυτή τη λειτουργία πιο κατανοητή και συμβατή με τις ανάγκες των συγκεκριμένων υποκειμένων.

Ακόμα σημαντικότερα, όταν το ίδιο θέμα τίθεται υπό συζήτηση με τις διαμένουσες, δεν αναφέρουν απλώς την έλλειψη εμπιστοσύνης προς την αστυνομική παρουσία, αλλά εξηγούν ότι η αστυνομία παραμένει αδρανής όταν τη χρειάζονται: “Παλιά πηγαίναμε στην αστυνομία, αλλά τώρα συνήθως δεν δρουν, όταν συμβαίνει κάτι. Δεν μπαίνουν μέσα, συνήθως είναι στην είσοδο του camp, μερικές φορές δεν είναι εκεί, οπότε δεν πάμε στην αστυνομία” (“Συνέντευξη 3”). Έτσι, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι γυναίκες έδειχναν τη διάθεση να αξιοποιήσουν ό,τι τους προσέφερε το ελληνικό νομικό σύστημα, τελικά δεν μπορούν να το κάνουν, λόγω της μη ανταπόκρισης εκ μέρους της αστυνομίας. Πάντως κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί, ότι οι γυναίκες στο σημείο αυτό, αναφέρονται στην επέμβαση της αστυνομίας κατά βάση σε περιπτώσεις που ξεσπάνε διαμάχες μεταξύ των ετερόκλητων πληθυσμών που διαμένουν στην δομή φιλοξενίας, και όχι στην επέμβαση μετά από κλήση λόγω περιστατικών έμφυλης βίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μία αναφορά της Σύριας μεσολαβήτριας, σχετικά με τη ευρύτερη στάση των γυναικών απέναντι στην λειτουργία του νόμου:

Σ.Δ.: Μία γυναίκα είπε "Θα πάμε στη Νορβηγία και εκεί μπορούν να σου πάρουν τα παιδιά αν τα χτυπάς, οπότε πρέπει να προσέχουμε.
Τ.Κ.: Ο νόμος είναι σημαντικός.
Σ.Δ.: Μερικές φορές, είναι σημαντικός, γιατί εμποδίζει κάποιο είδος βίας. Όμως, λένε "εδώ είναι μία επικίνδυνη χώρα, μπορούν να πάρουν τα παιδιά μας". (“Συνέντευξη 2”, η έμφαση δική μου).

Ενώ σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζεται πως καλώς ενδέχεται να ασκείται σωματική βία πάνω σε παιδιά, εδώ ο συγκεκριμένος νόμος δεν φαίνεται να έχει γίνει αποδεκτός ως μέσο προστασίας, αλλά μάλλον λειτουργεί υπό την απειλή της παρέμβασης που δύναται να έχει. Ο χαρακτηρισμός “επικίνδυνη χώρα” είναι σημαντικός, γιατί αναδεικνύει έναν μη αποδεκτό βαθμό παρέμβασης, και επιβολής κάποιων αξιών για τις οποίες δεν έχει πραγματοποιηθεί διεργασία προσαρμογής.

Η συζήτηση γύρω από την εφαρμογή των νόμων στο πλαίσιο των δομών φιλοξενίας οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάγκη να συζητηθεί η παρουσία και ο ρόλος του διεθνούς προσωπικού και των ανθρωπιστικών δρώντων, εντός των ίδιων δομών. Το ζήτημα αυτό είναι ιδιαίτερος ευαίσθητο και εντός του διαπλέκονται προβληματισμοί ηθικής, εξουσίας και παρεμβατικότητας, με τρόπο που δεν μπορεί να δοθεί μία εύκολη απάντηση στο ποιος βαθμός παρέμβασης είναι “ορθός” και “αιτιολογημένος”. Η αντίληψη των μεσολαβητριών πάνω στο ζήτημα δείχνει ότι οι διαμένουσες έχουν γενικά μία θετική στάση απέναντι στην παρουσία του διεθνούς προσωπικού. Με αυτόν τον τρόπο, επιβεβαιώνονται οι κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες δίνουν μεγάλη έμφαση στην παρουσία ανθρωπιστικών δρώντων και τη ρυθμιστική τους λειτουργία μέσα στις Δομές. Ειδικότερα, αναφέρουν σε σχετική ερώτηση:

T.K.: Νομίζετε ότι νιώθουν πιο ασφαλείς όταν είναι διεθνές προσωπικό εδώ;

Σ.Δ.: Ναι, το έχουν εκφράσει αυτό.

I.Δ.: Εμπιστεύονται το διεθνές προσωπικό. Έρχονται εδώ και και βγάζουν τη μαντήλα τους, για παράδειγμα.

[...]

T.K.: Γιατί;

I.Δ.: Οι Αφγανές γυναίκες είναι συνηθισμένες να βλέπουν διεθνείς ΜΚΟ από άλλες χώρες, τις εμπιστεύονται και τις σέβονται. (“Συνέντευξη 2”).

Επομένως, επιδεικνύεται αρκετή εμπιστοσύνη στους εργαζομένους των διεθνών οργανισμών που σχετίζονται με τη λειτουργία της Δομής, και οι γυναίκες είναι θετικά προσκείμενες στην παρουσία και τη συμμετοχή αυτών στην καθημερινή ζωή τους. Παρ’ όλ’ αυτά, όμως, από άλλα στοιχεία διαφαίνεται πως αυτό το επίπεδο εμπιστοσύνης επιδέχεται βελτίωσης, καθώς ενδεχομένως αυτή η εμπιστοσύνη είναι αρκετά επιφανειακή. Αυτό προκύπτει πρώτον από την παρατήρηση των μεσολαβητριών που έχει συζητηθεί παραπάνω, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες συχνά προτιμούν να απευθύνονται σε εκείνες για προσωπικά ζητήματα, και όχι στους επαγγελματίες χειριστές υποθέσεων (case workers) στον οποίων την αρμοδιότητα ανήκει η διαχείριση.

Η μειωμένη εμπιστοσύνη φαίνεται και από την απάντηση μιας εκ των διαμενουσών στην δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, στην ερώτηση ποιον προσεγγίζουν στην περίπτωση που τους συμβεί κάτι εντός της δομής :

Δεν πάμε σε κανέναν στο camp. Κάποιες γυναίκες πήγαν στη διεύθυνση της δομής για να καταγγείλουν κάποια περιστατικά, αλλά εξαιτίας της διαδικασίας.. όταν κάνεις κάποιο παράπονο, [...] η διεύθυνση της δομής πάει στο άτομο για το οποίο παραπονέθηκε και λέει ποιος έκανε το παράπονο. Λένε, "αυτό το άτομο μας είπε ότι συνέβη αυτό" ("Συνέντευξη 3")

Αυτή η αντιμετώπιση είναι φανερό ότι αποσταθεροποιεί το κλίμα εμπιστοσύνης και ακυρώνει τη διάθεση των γυναικών να απευθυνθούν στις αρμόδιες υπηρεσίες καθώς επιτελείται μία στοχοποίηση η οποία εντείνει τον κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουν ανοίγοντας το δρόμο σε επανάληψη βίαιων συμπεριφορών, που λειτουργούν ως αντίποινα. Αυτή η ασταθής εμπιστοσύνη φαίνεται και από το γεγονός ότι υπήρχε μεγάλη διστακτικότητα προς τη συμμετοχή των γυναικών στην παρούσα έρευνα. Ενώ έγινε η επιλογή η έρευνα να διεξαχθεί εντός του "χώρου γυναικών" της δομής φιλοξενίας του Ελαιώνα, από τις εργαζόμενες που ήδη συντονίζουν τη συγκεκριμένη υπηρεσία και έχουν αναπτύξει μία ορισμένη σχέση εμπιστοσύνης με τις διαμένουσες, τελικά ο δισταγμός τους ήταν μεγάλος.

Ι.Δ.: Πρέπει πρώτα να δημιουργήσεις το περιβάλλον, δεν μπορείς απλά να πας να ρωτήσεις.

Τ.Κ.: Γι' αυτό προσπάθησα να το κάνω μέσα από αυτό το χώρο.

Ι.Δ.: Και πάλι, ακόμα κι εδώ, πρέπει πρώτα να δημιουργήσεις το κατάλληλο περιβάλλον. [...]

Σ.Δ.: Πολλές γυναίκες δεν γνωρίζουν ότι προσφέρουμε αυτήν την υπηρεσία.[...] Γιατί δεν τις πλησιάζουμε ευθέως, προσπαθούμε κατά τη διάρκεια των συνεδριών να εισάγουμε [ενν. αυτά τα θέματα]. ("Συνέντευξη 2")

Έτσι, φαίνεται πως το επιθυμητό κλίμα δεν έχει επιτευχθεί στον απόλυτο βαθμό, ώστε οι γυναίκες να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες που τους προσφέρει η ομάδα Ενδυνάμωσης και Προστασίας Γυναικών και να επιστρατεύουν τους κατάλληλους νόμους για την προστασία τους. Το ζήτημα αυτό δεν είναι ασύνδετο με τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που ενδεχομένως να μη λαμβάνονται επαρκώς υπ' όψιν κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή των σχετικών μέτρων. Αυτό προκύπτει και από την εξήγηση που δίνει η Σύρια μεσολαβήτρια, μιλώντας για τον τρόπο χειρισμού υποθέσεων έμφυλης βίας από τις Σύριες:

Σ.Δ.: Δεν είναι εύκολο γι' αυτές να μιλήσουν γι' αυτό. [...] Οι Σύριες θεωρούν ότι [...] δεν πρέπει να συζητιέται μπροστά σε ξένους. Ίσως μπορούν να κάνουν μία συζήτηση με τους γείτονες και τους φίλους τους. Έτσι το αντιμετωπίζουν. Τηλεφωνούν στον γείτονα, αλλά όχι στην αστυνομία.

Τ.Κ.: Και τι κάνει ο γείτονας.

Σ.Δ.: Τίποτα. Δεν περιμένουν να λυθεί το πρόβλημα, με το να μιλήσουν στο γείτονα, απλά να το βγάλουν από μέσα τους, να εκφραστούν (“Συνέντευξη 2”, η έμφαση δική μου).

Αυτό το σημείο αναδεικνύει μία αστοχία, θα μπορούσαμε να πούμε, της λειτουργίας αυτών των υπηρεσιών. Ενώ η ανάγκη να συζητιέται το εκάστοτε πρόβλημα με οικείους είναι αναμενόμενη και κατανοητή, η αντίληψη ότι δεν αναμένουν την επίλυσή του, επιδεικνύει ότι υπάρχει περιθώριο βελτίωσης της κατανόησης του νομικού πλαισίου και των υπηρεσιών που παρέχονται για την προστασία τους επί του ελληνικού εδάφους στο πλαίσιο της ανοικτής δομής φιλοξενίας του Ελαιώνα.

Η ενδυνάμωση ως μέσο προστασίας

Το τελευταίο ζήτημα που προκύπτει από τα προς ανάλυση στοιχεία σχετίζεται με μία λεπτή ισορροπία, που δύναται να αναδείξει υπόρρητες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των παρόχων και των ωφελούμενων της ανθρωπιστικής δράσης. Το ζήτημα συνίσταται στη σχέση ανάμεσα στις έννοιες της ενδυνάμωσης και της προστασίας και στον τρόπο με τον οποίο φαίνεται να προτεραιοποιούνται στις προσεγγίσεις της συντονίστριας Ε.Κ. από τη μία, και των πολιτισμικών μεσολαβητριών από την άλλη. Η διαφορετική προσέγγιση που αρθρώνεται είναι ενδεικτική του γεγονότος πως δεν υπάρχει μία εύκολη απάντηση για το ποια από τις δύο έννοιες θα έπρεπε να είναι ο στόχος των ανθρωπιστικών δράσεων. Η σύγκριση των δύο εννοιών σκοπεύει να απαντήσει στο ερώτημα τι αρμόζει να είναι προτεραιότητα και στόχος των εργαζομένων στο θέμα της έμφυλης βίας εντός των Δομών Φιλοξενίας για την αποτελεσματικότερη παροχή υπηρεσιών, σύμφωνα με τις ανάγκες των ωφελούμενων.

Στην προσέγγιση της Ε.Κ., που αποτελεί ουσιαστικά και την επίσημη προσέγγιση της Ομάδας Ενδυνάμωσης και Προστασίας Γυναικών, φαίνεται να δίνεται μεγαλύτερη σημασία στην προστασία, και έτσι αυτή να αποτελεί τον βασικό στόχο της ομάδας. Η Ε.Κ. εξηγεί πως ο στόχος της ενδυνάμωσης τίθεται στο στάδιο “Ανάπτυξης”, και όχι στο στάδιο “Έκτακτης

ανάγκης”, επομένως δεν αποτελεί ζήτημα απόλυτης προτεραιότητας. Το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η ανθρωπιστική δράση σχετικά με την “προσφυγική κρίση” στην Ελλάδα είναι ακόμα το στάδιο “Εκτακτης ανάγκης”, και η Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα ειδικότερα είναι μία σχετικά νέα δομή. Για το πώς επιτελείται η διαδικασία της ενδυνάμωσης, η Ε.Κ. εξηγεί τα εξής:

Εκπαιδεύαμε case workers στην κοινότητα, δεν πληρώνονταν, ήταν μία εθελοντική δουλειά. Αυτό είναι ένας μηχανισμός που όντως δουλεύει, γιατί ενδυναμώνεις κάποιες γυναίκες, τους δίνεις γνώση, και υποστηρίζουν άλλες γυναίκες, γίνονται φίλες, δυναμώνουν τα όρια της κοινότητας και το δέσιμο της κοινότητας... [...] Αυτό είναι να ενδυναμώνεις τις γυναίκες ώστε να καταλαβαίνουν τι είναι η έμφυλη βία, γιατί και πάλι είναι γυναίκες από την κοινότητα, είναι συνηθισμένες στην έμφυλη βία. Τη στιγμή που τις ενδυναμώνεις, αρχίζουν σιγά σιγά να αναγνωρίζουν τα δικαιώματά τους, να αναγνωρίζουν τις ανάγκες τους, και δημιουργούν οργανισμούς που έχουν τη βάση τους στην κοινότητα. (Ε., “Συνέντευξη 2”).

Ενώ αυτή είναι η διαδικασία που ακολουθείται, λοιπόν, σε μέρη που η ανθρωπιστική δράση βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης -το παράδειγμα της Ε.Κ. προέρχεται από τη δουλειά της στο Κογκό- δεν εφαρμόζεται στον Ελαιώνα. Στον Ελαιώνα, όπως αναφέρει, “δεν είχαμε την ευκαιρία να εμβαθύνουμε, να ενισχύσουμε αυτόν τον μηχανισμό” (ό.π.). Αντίθετα, οι περιγραφές της για τις υπηρεσίες και τις δράσεις που πράγματι εκτελούνται στη Δομή του Ελαιώνα είναι αυτές που στοχεύουν στην προστασία των γυναικών. Η προστασία είναι αυτή που εξασφαλίζεται όταν, για παράδειγμα, προτείνεται στις γυναίκες το βάδισμα σε παρέες, ο καλύτερος φωτισμός σημείων της Δομής, ή η παραμονή στο container φίλων και συγγενών, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες μια γυναίκα έχει υποστεί βία στο δικό της container. Η σημασία τέτοιων πρακτικών, ή οποιωνδήποτε άλλων που στοχεύουν και μπορούν να εξασφαλίσουν πως μία γυναίκα θα αποφύγει να υποστεί βία, ή θα σπάσει τον κύκλο της επανάληψής της, δεν τίθεται σε καμία περίπτωση υπό αμφισβήτηση. Στο πλαίσιο της παρούσας κριτικής, δεν υποστηρίζω τη θέση ότι δεν πρέπει να δίνεται τόση σημασία στην προστασία των συγκεκριμένων γυναικών -μία τέτοια δήλωση θα φανέρωνε την προνομιακή μου θέση απέναντι σε εκείνες, και θα φαινόταν σαν η ασφάλειά τους να μην λαμβάνεται εδώ υπ’ όψιν ως υψίστης σημασίας. Παρ’ όλ’ αυτά, στην προσέγγιση που αρθρώνει η Ε.Κ., υπάρχει επαρκές έδαφος να ασκηθεί κριτική, το οποίο δημιουργείται από την αντιτιθέμενη προσέγγιση που υιοθετούν οι

πολιτισμικές μεσολαβήτριες. Η προσέγγισή τους δεν αντιτίθεται στην ανάγκη να εξασφαλίζεται η προστασία, όμως φαίνεται να έχουν διαφορετική άποψη για τον τρόπο επίτευξης. Συζητώντας για τη λειτουργία του Κέντρου Γυναικών μέσα στη δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα, αναφέρουν:

Τ.Κ.: Οπότε, το Κέντρο Γυναικών είναι περισσότερο για να ενδυναμώσει τις γυναίκες, παρά για να τις προστατεύσει, ας πούμε;
Σ.Δ.: Όταν ενδυναμώνεις μία γυναίκα, είναι το πρώτο βήμα για να την προστατεύεις. Δεν κάνουμε παρεμβάσεις σχετικά με την έμφυλη βία, δεν πλησιάζουμε μία γυναίκα, δεν δίνουμε ένα ευθύ μήνυμα. (“Συνέντευξη 2”).

Η προσέγγιση που προτάσσουν, επομένως, δεν αντιμετωπίζει τις έννοιες ως αλληλοαποκλειόμενες. Όμως, η δουλειά τους δεν στοχεύει στην παρουσίαση στις γυναίκες στρατηγικών προστασίας, που μπορούν να εφαρμόσουν προκειμένου να θωρακιστούν απέναντι στον κίνδυνο της έμφυλης βίας, πράγμα που θα προϋπέθετε να τους επιβληθεί η αναγνώριση της διαρκούς παρουσίας της έμφυλης βίας στις ζωές τους. Η επιβολή μίας τέτοιας παραδοχής αντιμετωπίζεται και από την ίδια την Ε.Κ. ως μη παραγωγική, καθώς θεωρείται πως έχει μία παραλυτική επίδραση σε ήδη ψυχικά τραυματισμένα άτομα. Η αντίληψη της επίπτωσης που έχει αυτή η προσέγγιση κάνει λοιπόν τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες να υποστηρίζουν μία τελείως διαφορετική οπτική στον τρόπο επίτευξης της προστασίας. Ο χώρος του Κέντρου Γυναικών διατίθεται ως ασφαλής χώρος για την πραγματοποίηση διαφόρων δραστηριοτήτων, που εκτείνονται σε φάσμα που ξεκινά από το πλέξιμο, περνούν από το μάθημα αγγλικών και φτάνουν ως τις συζητήσεις που οι ίδιες νιώθουν την ανάγκη να ξεκινήσουν. Μιλώντας γι’ αυτές τις δραστηριότητες, μία εκ των διαμενουσών στη δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα εξηγεί:

Προσπαθούμε να μένουμε απασχολημένες, να μάθουμε κάτι γιατί το περιβάλλον μας δεν είναι σταθερό, δεν μπορούμε να κάνουμε πράγματα ενεργά. Πρέπει να φροντίσουμε για πολλές δουλειές. Ακόμα κι όταν πηγαίνουμε στα μαθήματα, το μυαλό μας είναι γεμάτο με το τι συμβαίνει και τι έχουμε να κάνουμε. (“Συνέντευξη 3”).

Η απασχόλησή τους, λοιπόν, είναι ιδιαίτερα σημαντική, και αντισταθμίζει την απώλεια εμπρόθετης δράσης που φαίνεται πως νιώθουν, όταν παραδέχονται πως δεν μπορούν να κάνουν “πράγματα ενεργά”, όπως να λαμβάνουν αποφάσεις για ζητήματα της καθημερινότητας.

Με ανάλογο τρόπο, οι μεσολαβήτριες επεξηγούν πώς λειτούργησε ενδυναμωτικά το περιστατικό που αναφέρθηκε ανωτέρω, όταν μία γυναίκα, χωρίς την παρέμβαση ανθρωπιστικών

δρώντων, ζήτησε τη βοήθεια της αστυνομίας προκειμένου να προστατευτεί από το βίαιο σύζυγό της, και στο εξής οι υπόλοιπες γυναίκες που ζούσαν μαζί της γνώριζαν πως η παρέμβαση της αστυνομίας αποτελεί διαθέσιμη επιλογή σε περιπτώσεις άσκησης βίας και την επικαλούνταν. Από τα ανωτέρω θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι οι μεσολαβήτριες αναγνωρίζουν στις γυναίκες την εμπρόθετη δράση να προστατεύσουν τους εαυτούς τους, φτάνει να καθίστανται διαθέσιμες σε αυτές οι ελάχιστες πληροφορίες για τα μέσα τα οποία είναι σε θέση να επιστρατεύσουν γι' αυτό το σκοπό, όπως είναι η γνώση της λειτουργίας του νόμου.

Η διαφορετική θέση της Ε.Κ., παρόλο που υποστηρίζει την ανάγκη για παροχή πληροφοριών, αποκρυσταλλώνεται σε σημεία που συζητάει τους λόγους για τους οποίους η ενδυνάμωση δεν μπορεί να τεθεί ως στόχος τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα. Ενώ από το αναφερόμενο από τις πολιτισμικές μεσολαβήτριες περιστατικό διαφαίνεται ο μαζικός αντίκτυπος που μπορεί να έχει η ενδυνάμωση ακόμα και μιας γυναίκας, η ίδια αναφέρει:

Ε.: Μπορείς να επενδύσεις στην παροχή πληροφοριών, αλλά δεν μπορείς να επενδύσεις στην ενδυνάμωση των γυναικών. Γιατί τη στιγμή που ενδυναμώνεις κάποια, αυτή φεύγει. Φυσικά θα είναι πλεονέκτημα για την ίδια, αλλά εμείς δεν μπορούμε να επενδύσουμε μόνο σε ένα άτομο, πρέπει να επενδύσουμε σε πολλά. (“Συνέντευξη 1”).

Η στάση της απέναντι στις δυνατότητες της ενδυνάμωσης διαφαίνεται και στο σημείο που υποστηρίζει πως η εκπαίδευση πάνω στα ζητήματα της έμφυλης βίας πρέπει να απευθύνεται και σε άνδρες. Ενώ με την άποψη αυτή υπάρχει αναντίρρηση συμφωνία, η αιτιολόγησή της μπορεί να κριθεί ως απόλυτη. Αναφέρει:

Μπορείς να φανταστείς αν αυτή που την χτυπούσαν μέχρι χθες, επειδή δεν υπήρχε αρκετό αλάτι στο φαγητό, να πάει μετά και να πει "Δεν πρέπει να με χτυπάς, γιατί είμαι ενδυναμωμένη, γιατί είμαι γυναίκα, αξίζω το ίδιο όσο κι εσύ"; θα τη χτυπήσει παραπάνω, οπότε πρέπει να εκπαιδεύσω κι εκείνον... (Ε., “Συνέντευξη 1”).

Αυτή η διατύπωση κρίνεται ως απόλυτη καθώς αναιρεί κάθε δυνατότητα μίας γυναίκας να αντιστρέψει μόνη της τους όρους της καταπίεσής της, αλλά και κάθε δυνατότητα ενός άνδρα που υπήρξε βίαιος, να σταματήσει τη βίαιη συμπεριφορά του, αν εκείνη δεν τον εκπαιδεύσει. Στα δικά της λόγια, ως ενδυνάμωση νοείται κυρίως η εκπαίδευση ορισμένων γυναικών εντός της κοινότητας ώστε να έχουν την ίδια λειτουργία και θέση με τους επαγγελματίες case workers.

Εξηγεί:

Ε.: Εδώ, υπάρχουν μερικοί ηγέτες, αλλά δεν μπορούμε να τους αναπτύξουμε γιατί δεν έχουμε αρκετό χρόνο. Η ιδέα θα ήταν να έχουμε μία προσέγγιση βασισμένη στην κοινότητα, όπου θα ήταν κάποιες γυναίκες από την κοινότητα που ενδυναμώνουν άλλες, οι γυναίκες που αναγνωρίζονται από την κοινότητα ως ηγέτες. Το πρόβλημα είναι ότι αυτές οι δομές είναι γενικά αρκετά κινητές (;) οπότε η δομή του camp εδώ, συμπεριλαμβανομένου του Ελαιώνα, υποτίθεται πως είναι μικρής διάρκειας. Δεν είναι μία δομή όπου θα δουλέψεις 5 χρόνια, είναι μία δομή όπου θα δουλέψεις ένα χρόνο, ελπίζοντας να μην αλλάξει πολύ ο πληθυσμός της. Αυτό δεν συμβαίνει αυτή τη στιγμή, αλλά ελπίζουμε πως θα αλλάξει.

Τ.Κ.: Οπότε δεν θέλετε να επενδύσετε σε αυτό.

Ε.: Μπορείς να επενδύσεις στην παροχή πληροφοριών, αλλά δεν μπορείς να επενδύσεις στην ενδυνάμωση των γυναικών. Γιατί τη στιγμή που ενδυναμώνεις κάποια, αυτή φεύγει. Φυσικά θα είναι πλεονέκτημα για την ίδια, αλλά εμείς δεν μπορούμε να επενδύσουμε μόνο σε ένα άτομο, πρέπει να επενδύσουμε σε πολλά. (“Συνέντευξη 1”).

Δηλώνοντας πως ο στόχος της ενδυνάμωσης, επομένως, δεν γίνεται να διεκδικηθεί στον Ελαιώνα, ή σε μία δομή που είναι σε πρώιμο στάδιο, εκφράζει αντίθετη άποψη από τις μεσολαβήτριες, οι οποίες αναφέρουν ότι η ενδυνάμωση είναι το πρώτο βήμα για την προστασία. Η άποψη που φαίνεται να υποστηρίζει η Ε.Κ. μπορεί να κριθεί ως υπόρρητα πατερναλιστική. Υπερασπιζόμενη την προστασία των γυναικών αλλά όχι την ενδυνάμωση τούς -ως λιγότερο σημαντική- διαιωνίζει μία δομή όπου οι γυναίκες εξαρτώνται από την παρουσία και την δράση ομάδων ανθρωπιστικών οργανώσεων. Αντίθετα, στην περίπτωση που αφηγείται η Ιρανή μεσολαβήτρια, με τη γυναίκα που κατήγγειλε τη βία που ήταν αναγκασμένη ως τότε να υφίσταται, σε αυτή τη στιγμή η γυναίκα αυτή, και όσες γυναίκες έμαθαν από το δικό της παράδειγμα, υπερέβησαν την εξάρτηση που είχαν από τους εργαζομένους της ανθρωπιστικής δράσης. Έτσι, υπάρχει η δυνατότητα εδώ να διαγνωσθεί μία σχέση εξουσίας ανάμεσα στους ανθρωπιστικούς δρώντες και τις γυναίκες που δέχονται τη βοήθειά τους, με έναν τρόπο που δεν είναι εύκολο να αρθεί, αν η ενδυνάμωση εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται ως δευτερεύον μέσο προστασίας. Αυτή η σχέση εξουσίας οφείλεται στη διαιώνιση της εξάρτησης των γυναικών από τους ανθρωπιστικούς δρώντες, και την ακύρωση της δυνατότητας τους να βασιστούν στις δικές τους δυνάμεις, προκειμένου να διασφαλίζουν την προστασία τους. Έτσι, οι ανθρωπιστικοί δρώντες παραμένουν σε ισχυρότερη θέση απέναντί τους, καθώς η διαφορά μεταξύ τους είναι η

δυνατότητα της αυτοδιάθεσης, η οποία στους μεν είναι δεδομένη, ενώ στις γυναίκες αποκλείεται.

Το σημείο στο οποίο τελικά οι δύο διαφορετικές προσεγγίσεις, της Ε.Κ. και των μεσολαβητριών, βρίσκονται σε συμφωνία, είναι αυτό που αναφέρει η συντονίστρια ως “Παροχή πληροφοριών”. Η πληροφόρηση για τις διάφορες υπηρεσίες που προσφέρονται και τα νομικά μέσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για την πρόληψη ή την καταστολή της έμφυλης βίας, ενώ από την Ε.Κ. παρουσιάζεται ως διαφορετικό μέσο από την ενδυνάμωση, στα λόγια των μεσολαβητριών εντοπίζεται η αντίληψη της σύμπλευσης μεταξύ των δύο εννοιών, και της λειτουργίας της παροχής πληροφοριών ως μέσο ενδυνάμωσης των γυναικών διαμενουσών στη δομή φιλοξενίας. Πληροφορίες τις οποίες οι γυναίκες θα χρησιμοποιήσουν χωρίς την βοήθεια των ανθρωπιστικών δρώντων, όταν βρεθούν και πάλι σε αξιοπρεπές περιβάλλον διαβίωσης, εκτός ανοικτών δομών φιλοξενίας, όπως αναφέρει η Σύρια μεσολαβήτρια:

Όταν ένα θύμα έμφυλης βίας σε πλησιάζει, το πρώτο πράγμα που ζητάει το 90% των περιπτώσεων είναι να μην αναμιχθεί η αστυνομία. Οπότε γνωρίζουν ότι αν πάνε στην αστυνομία ο άνδρας θα συλληφθεί. Δεν ξέρουν πόσο μακριά θα πάει η διαδικασία αλλά γνωρίζουν ότι μπορούν να εμπλέξουν την αστυνομία. Γνωρίζουν ότι εδώ είναι Ευρώπη. Όταν θα ζούνε εκτός του κάμπ θα αισθάνονται πιο άνετα να το εκφράσουν αυτό. Φοβούνται τους ανθρώπους, οι άνθρωποι μιλάνε. Λένε δεν θέλω να καταγγείλω τίποτα γιατί τα ονόματά μας θα αποκαλυφθούν και αυτό θα μας βλάψει. (ΣΜ Συνέντευξη 3)

Κεφάλαιο Έκτο: Αξιολογικές παρατηρήσεις και Προτάσεις

Στο παρόν κεφάλαιο, θα παρουσιαστούν σε σύνοψη τα ευρήματα της έρευνας, θα συζητηθούν αναστοχαστικά οι περιπλοκές και τα εμπόδια που συναντήθηκαν στην εκπόνησή της και εν τέλει θα προταθούν κάποια σημεία που δύνανται να δείξουν θετικές κατευθύνσεις, ώστε να μετριαστούν προβλήματα και περιορισμοί που ανέδειξε αυτή.

Σύνοψη ευρημάτων

Η ανάλυση του υλικού που συγκεντρώθηκε από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν για την παρούσα έρευνα, επιδίωξε να απαντήσει σε μία σειρά ερωτημάτων που ήδη τέθηκαν από την αρχή της. Το κεντρικό ερώτημα σχετίζεται με τον τρόπο εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών της IASC για την έμφυλη βία, από την οργάνωση που δραστηριοποιείται για την προστασία και ενδυνάμωση των γυναικών εντός της Ανοικτής Δομής Φιλοξενίας Ελαιώνα. Το ζήτημα που διερευνήθηκε είναι το κατά πόσον αυτή η εφαρμογή πραγματοποιείται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των ωφελουμένων, και αν αυτός ο τρόπος εφαρμογής αναπαράγει, τελικά, σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανθρωπιστικών δρώντων και ωφελουμένων.

Για να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα, εξειδικεύτηκαν και προσδιορίστηκαν, σε τρεις βασικές κατευθύνσεις. Η πρώτη αναφερόταν στον τρόπο με τον οποίο είναι αρθρωμένα τα κείμενα των κατευθυντήριων γραμμών και ειδικότερα στο αν αυτός συνάδει με τους τρόπους έκφρασης και αντίληψης των ωφελουμένων. Διερευνώντας αυτό το ερώτημα, κλήθηκα να απαντήσω αν οι γυναίκες για την προστασία των οποίων έχουν συνταχθεί τα εν λόγω κείμενα, κατανοούν την ορολογία που αυτά χρησιμοποιούν, και αν όχι, ποια ορολογία κρίνεται από αυτές ως συγκλίνουσα με τον πολιτισμό τους.

Ήδη από την ονομασία της θέσης εργασίας των γυναικών που εργάζονται στην δομή φιλοξενίας, έγινε κατανοητό πως αναγνωρίζεται εκ των προτέρων η ύπαρξη μιας γκρίζας

ζώνης επικοινωνίας, η οποία φωτίζεται μέσω της πολιτισμικής μετάφρασης. Οι γυναίκες ονομάζονται “πολιτισμικές μεσολαβήτριες” και όχι διερμηνείς, καταδεικνύοντας πως είναι απαραίτητη η πολιτισμική μετάφραση των ιδιωμάτων που χρησιμοποιούνται, και δεν αρκεί η απλή διερμηνεία των λέξεων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτέλεσε η αναφορά στην έννοια του βιασμού εντός του γάμου, που δεν υφίσταται ως αδίκημα σε χώρες όπως η Συρία ή το Ιράν, και επομένως δεν γίνεται κατανοητή στις γυναίκες που προέρχονται από αυτούς τους πολιτισμούς. Επιπλέον, ενδεικτική είναι και η διαφορετική ορολογία που επιστρατεύεται για ζητήματα έμφυλης βίας εντός γάμου. Ειδικότερα, στο Ιράν ο νόμος που ποινικοποιεί σχετικές πράξεις φέρει τον τίτλο οικογενειακός νόμος, ενώ στη Συρία ο τομέας ενασχόλησης με την έμφυλη βία στην ανθρωπιστική δράση ονομάζεται οικογενειακά θέματα. Τα ανωτέρω παραδείγματα, μεταξύ άλλων, κατέδειξαν ότι τα κείμενα αυτά δεν είναι γραμμένα με οικουμενικά κατανοητό τρόπο ενώ η σημασία που αποδίδουν οι διαμένουσες στην πολιτισμική εγγύτητα διαφάνηκε από τις αναφορές για προσέγγιση των πολιτισμικών μεσολαβητριών για πάσης φύσεως ζητήματα, πέραν της διευκόλυνσης της επικοινωνίας

Στη συνέχεια διαφάνηκε πως όχι μόνο η υπόθεση της οικουμενικότητας, αλλά και η αντίληψη πως όλες οι ωφελούμενες έχουν την ίδια κουλτούρα, που είναι ταυτόχρονα και ριζικά διαφορετική από την ευρωπαϊκή, είναι εσφαλμένη. Η γενίκευση της εμπειρίας των γυναικών πραγματοποιείται κυρίως βάσει της κοινής θρησκείας τους, του Ισλάμ, που γίνεται αντιληπτή ως μία θρησκεία που καθιστά τους πιστούς της πανομοιότυπους σε βιώματα και αντιλήψεις, ισχυρισμός ο οποίος δεν πραγματοποιείται για τον κυρίαρχο στην Ευρώπη Χριστιανισμό. Η εν λόγω γενίκευση παρατηρήθηκε στις αναφορές της συντονίστριας της ομάδας Ενδυνάμωσης και Προστασίας Γυναικών, η οποία αναπαρήγαγε την μονολιθική παρουσίαση της εμπειρίας της γυναίκας ανατολίτισσας. Αντιθέτως οι μεσολαβήτριες, οι οποίες προέρχονται από τις αναφερόμενες κουλτούρες, κατέδειξαν την ετερότητα των εμπειριών των γυναικών, βάσει χαρακτηριστικών όπως η εθνικότητα, η τάξη και η επαγγελματική ενασχόληση, αναδεικνύοντας έτσι την ανάγκη να αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστά υποκείμενα, των οποίων η στρατηγική

προστασίας πρέπει να οργανώνεται βάσει των εντοπισμένων ιδιαιτεροτήτων τους.

Το δεύτερο ζήτημα στο οποίο εξειδικεύτηκε η έρευνα είναι η αντίληψη των ωφελουμένων για το δυτικό νομικό οπλοστάσιο. Κεντρικό ερώτημα αποτέλεσε το αν το δυτικό νομικό σύστημα προσαρμόζεται στο δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να κατανοήσουν και επικαλεστούν το νόμο καθώς και το αν αντ' αυτού θα προτιμούσαν την εφαρμογή παραδοσιακών κοινοτικών συστημάτων επίλυσης προβλημάτων ή απόδοσης δικαιοσύνης. Από το υλικό των συνεντεύξεων φάνηκε πως οι γυναίκες αντιμετωπίζουν σε μεγάλο βαθμό θετικά την ύπαρξη νόμων που ρυθμίζουν περιστατικά που λαμβάνουν χώρα στην ιδιωτική τους ζωή, όπως η ενδοοικογενειακή βία και δεν εντοπίστηκε η εφαρμογή εναλλακτικών κοινοτικά εφαρμοσμένων ποινών. Ο νόμος φάνηκε να γίνεται αντιληπτός ως πηγή ενδυνάμωσης, στις περιπτώσεις όπου οι γυναίκες έχουν την ευκαιρία να τον κατανοήσουν και να αξιοποιήσουν τα μέσα καταστολής που παρέχει, όπως διαφάνηκε και από την αφήγηση για την Αφγανή που κατήγγειλε ένα βίαιο περιστατικό από το σύζυγό της, ο οποίος συνελήφθη ενώπιον όλης της κοινότητας, ενδυναμώνοντας τις γυναίκες που βίωναν ανάλογα περιστατικά. Ο νόμος σε αυτό το πλαίσιο φάνηκε να παρέχει ένα αίσθημα ασφάλειας και δικαιοσύνης, ακόμα και αν χρησιμοποιείται μόνο ως αποτρεπτικό μέσο, για πράξεις που στις εκάστοτε χώρες είναι υπό νομική ή κοινωνική ανοχή.

Παρ' όλ' αυτά, όμως, διαπιστώθηκε πως υφίσταται περιθώριο βελτίωσης αναφορικά με τον τρόπο άρθρωσης του, προκειμένου να αυξηθεί η δυνατότητα κατανόησης και επίκλησης του, λαμβάνοντας υπόψη πως, όταν μία πράξη δεν αναγνωρίζεται από το εκάστοτε νομικό πλαίσιο ως αξιόποινη, είναι δύσκολο να ενταχθεί στο πεδίο του διανοητού από τα υποκείμενα των οποίων τη ζωή καλείται να επηρεάσει. Πάντως, πρέπει να τονιστεί ότι εντοπίστηκαν και στοιχεία που ανέδειξαν ότι η παρεμβατικότητα του νόμου στις ζωές τους δεν είναι πάντα αποδεκτή και ειδικότερα μπορεί να αντιμετωπίζεται ακόμα και ως απειλή, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της αφαίρεσης της επιμέλειας των τέκνων, σε περίπτωση που διαπιστώνεται χρήση βίας.

Σχετική με την επιβολή του νόμου είναι και η παρουσία του διεθνούς προσωπικού στις δομές φιλοξενίας. Ο ρόλος των εργαζομένων σε ανθρωπιστικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο αυτό, φάνηκε ότι αντιμετωπίζεται γενικά ως θετικός, εξισορροπητικός παράγοντας και δεν υπάρχουν ενδείξεις εχθρικότητας ή αρνητικής διάθεσης προς την έντονη παρουσία τους στις ζωές των ωφελουμένων. Ωστόσο, διαπιστώθηκε πως η θετική αυτή διάθεση πιθανόν είναι σχετικά επιφανειακή, καθώς δεν μεταφράζεται ταυτόχρονα σε εμπιστοσύνη, όπως προέκυψε από την μειωμένη προθυμία επικοινωνίας με τους εργαζομένους, και χρήση των υπηρεσιών που προσφέρουν αλλά και από τη ρητή αναφορά των ωφελουμένων ότι δεν απευθύνονται σε αυτούς στην περίπτωση που κάτι τους συμβεί μέσα στην δομή φιλοξενίας.

Το τελευταίο ζήτημα που τέθηκε υπό επεξεργασία στην παρούσα ανάλυση, αποτέλεσε το κατά πόσο ο τρόπος εφαρμογής των κατευθυντήριων γραμμών αναπαράγει σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανθρωπιστικών δρώντων και ωφελουμένων. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα αναζητήθηκε στο μοντέλο προστασίας που εφαρμόζεται από την ομάδα Ενδυνάμωσης και Προστασίας Γυναικών. Σχετικά με αυτό το μοντέλο προστασίας εντοπίστηκαν δύο προσεγγίσεις. Από την συντονίστρια της ομάδας, υποστηρίχθηκε η προσέγγιση που προτεραιοποιεί την προστασία, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την ενδυνάμωση των γυναικών. Από την άλλη πλευρά, οι μεσολαβήτριες ιεράρχησαν ως σημαντικότερη την ενδυνάμωση, η οποία έκριναν πως μπορεί να επιτευχθεί μέσω συμμετοχής σε δραστηριότητες καθώς και μέσω παροχής πληροφοριών, άποψη με την οποία συντάχθηκαν και οι ωφελούμενες, οι οποίες αναφέρθηκαν στην σημασία της συμμετοχής σε δραστηριότητες, στο πλαίσιο στο οποίο διαβιούν.

Η συντονίστρια θέτοντας ως προτεραιότητα την προστασία των γυναικών έναντι της ενδυνάμωσης, διαιώνίζει μία δομή στην οποία οι γυναίκες εξαρτώνται απόλυτα από την παρουσία και την δράση ομάδων και διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων. Υποστήριξε ότι η εξατομικευμένη ενδυνάμωση δεν είναι αποτελεσματική, ενώ αντιθέτως το παράδειγμα της Αφγανής που αξιοποίησε το νόμο κατά της ενδοοικογενειακής βίας και έγινε σύμβολο και

σημείο αναφοράς για τις υπόλοιπες διαμένουσες, κατέδειξε πως ακόμα και *μια* ενδυναμωμένη γυναίκα μπορεί να αλλάξει τις σχέσεις εξουσίας σε μια μικρο-κοινωνία όπως η δομή φιλοξενίας του Ελαιώνα. Αποδεικνύεται λοιπόν ότι η δήλωση της πολιτισμικής μεσολαβήτριας πως “η ενδυνάμωση είναι το πρώτο βήμα για την προστασία” αντικατοπτρίζει την εμπειρία των γυναικών και καταδεικνύει ότι πιθανότατα η έμφαση στην ενδυνάμωση ως μέσο προστασίας θα επέτρεπε στις ωφελούμενες να απεμπλακούν από τη σχέση εξάρτησης από τους ανθρωπιστικούς δρώντες, φροντίζοντας οι ίδιες για την προστασία τους με εξίσου αποτελεσματικό τρόπο.

Προτάσεις

Η σύνοψη αυτών των ευρημάτων οδηγεί εύλογα στη διατύπωση ορισμένων προτάσεων, για τους τρόπους με τους οποίους η στρατηγική προστασίας των διαμενουσών σε δομές όπως η Ανοικτή Δομή Φιλοξενίας Ελαιώνα, μπορεί να υποστεί επεξεργασία, ώστε να είναι πιο συμβατή με τις διατυπωμένες επιθυμίες των ωφελουμένων και κατά συνέπεια πιο αποτελεσματική.

Οι πολλαπλές διατυπώσεις που επικεντρώνονται στο ζήτημα της γλώσσας και του τρόπου άρθρωσης των σχετικών κειμένων, εξηγεί την πρώτη από τις προτάσεις αυτές. Η ασυμβατότητα στην ορολογία που χρησιμοποιείται από κάθε μέρος, και οι διαφορετικές αντιλήψεις πάνω σε ζητήματα που τίγονται εντός των σχετικών κειμένων, δημιουργούν εμπόδια στην αποτελεσματική λειτουργία τους. Καταρρίπτοντας την συχνά άκριτη υπόθεση που βρίσκεται πίσω από τα κείμενα αυτά, πως ο τρόπος που είναι αρθρωμένα είναι οικουμενικά κατανοητός, αναδεικνύεται η ανάγκη να τεθεί ως στόχος η συμβατή, για όλα τα μέρη –δηλαδή τόσο για τις ωφελούμενες όσο και για τους ανθρωπιστικούς δρώντες- ορολογία. Αυτό το στόχο μπορεί να εξυπηρετήσει ό,τι η Mohanty ονομάζει «λογοθετική αποαποικοιοποίηση»: η επεξεργασία, δηλαδή, του ιδιώματος με τρόπο που να αποσταθεροποιεί τη σχέση εξουσίας που καθιστά το «Δυτικό» αυταπόδεικτα οικουμενικό και άρα ισχυρότερο, και οτιδήποτε εκτός αυτού μικρότερης αξίας.

Προκειμένου κείμενα όπως οι κατευθυντήριες γραμμές της IASC να απομακρυνθούν από την παντοδυναμία των δυτικών ιδιωμάτων, θα κρινόταν σκόπιμο να επικαλούνται αξίες συμβατές με το πολιτισμικό υπόβαθρο των ωφελουμένων, παραδείγματος χάριν αξίες που πηγάζουν από την ερμηνεία του Κορανίου, όπως η πίστη και ο σεβασμός, μέθοδος η οποία έχει αποδειχθεί άκρως αποτελεσματική στην περίπτωση της παροχής συμβουλευτικής από τις ιεροκήρυκες Morchidat¹¹.

Ιδιαίτερη σημασία προέκυψε πως έχουν και τα πρόσωπα που εργάζονται σε θέσεις που παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες για ζητήματα έμφυλης βίας. Κρίνεται σκόπιμο να επιστρατεύονται σε ρόλο συμβουλευτικό γυναίκες που έχουν την πολιτισμική εγγύτητα την οποία διαφάνηκε πως οι ωφελούμενες αναζητούν, όπως είναι οι πολιτισμικές μεσολαβήτριες, με αρμοδιότητες μεγαλύτερες από αυτήν της απλής διερμηνείας. Για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, έχει ιδιαίτερη σημασία η προτεραιοποίηση της εκπαίδευσης γυναικών που είναι και οι ίδιες διαμένουσες στις δομές, ιδιαίτερα αυτών που διαπιστώνεται πως κατέχουν ηγετική θέση εντός της κοινότητας. Αυτή η διαδικασία της εκπαίδευσης, που επιτελεί ταυτόχρονα και τη λειτουργία της ενδυνάμωσης δεν πρέπει να ιεραρχείται ως δευτερεύον ζήτημα, τοποθετημένο σε ένα αόριστο μέλλον αλλά να τίθεται από την έναρξη της ανθρωπιστικής κρίσης ως βασική προτεραιότητα.

Στο ίδιο ζήτημα, θα επαναληφθεί η λειτουργία της λογοθετικής αποαποικιοποίησης, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την ιεράρχηση που τοποθετεί τις γυναίκες αυτές σε κατώτερη θέση από τους case workers. Η υπόθεση πως ένας δυτικός εργαζόμενος με πανεπιστημιακή εκπαίδευση και τυπικά προσόντα μπορεί να παρέχει αποτελεσματικότερη προστασία από ένα μη εκπαιδευμένο μέλος της κοινότητας, αποτελεί μια αξιολόγηση καθαρά δυτικοκεντρική, η οποία

¹¹ Οι Morchidat είναι γυναίκες ιεροκήρυκες που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο, οι οποίες παρέχουν συμβουλευτική κατά βάση σε γυναίκες αλλά και σε άνδρες, για το πως να αντιμετωπίσουν καταστάσεις και να προσαρμοστούν στον μοντέρνο τρόπο ζωής μέσω της “πραγματικής” ερμηνείας του Κορανίου, βασιζόμενες σε αξίες που πηγάζουν από αυτό. Για την δράση τους υπάρχει και σχετικό ντοκιμαντέρ.

Βλ. <http://www.casablancacalling.com/about.php>

προτείνεται να αναθεωρηθεί προς όφελος της αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Αναφορικά με τους case workers, των οποίων η πολύτιμη δουλειά δεν αμφισβητείται, αναδεικνύεται επίσης ως ανάγκη και προτείνεται η ενίσχυση της εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και των ωφελουμένων, ώστε εκείνες να έχουν μεγαλύτερη διάθεση και άνεση να τους απευθύνονται σε περιπτώσεις ανάγκης. Η ιδανική ισορροπία στο ζήτημα αυτό φαίνεται να είναι μία σύμπλευση και συνεργασία μεταξύ ανθρωπιστικών δρώντων, και ηγετικών προσωπικοτήτων από την κοινότητα που εκπαιδεύονται για τις ίδιες θέσεις

Τέλος, ένα από τα κεντρικότερα ζητήματα που προκύπτουν από αυτή τη διερεύνηση σχετίζεται με τη σημασία της πληροφόρησης, η οποία αναδεικνύεται ήδη από τη στάση των γυναικών απέναντι στο νόμο. Πέραν της πολιτισμικής «μετάφρασης» του, που συζητήθηκε ανωτέρω, προτείνεται η έμφαση στην επαρκή παροχή πληροφοριών σχετικά με τους υφιστάμενους νόμους, ώστε να μπορούν οι γυναίκες να τους αξιοποιούν για την προστασία τους. Τελικά, η παροχή πληροφοριών αναδεικνύεται ως ένα βασικό μέσο ενδυνάμωσης, καθώς η επαρκής πληροφόρηση για υπηρεσίες, νομικά κείμενα και άλλα κρίσιμα ζητήματα που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους, είναι απαραίτητη για την αυτονόμηση των γυναικών από την εξάρτηση από τους ανθρωπιστικούς δρώντες και εν τέλει την αποτελεσματική προστασία τους, που αποτελεί σκοπό των κατευθυντήριων γραμμών.

Επίλογος

Οι προτάσεις των κατευθυντηρίων γραμμών διαφάνηκε ότι πράγματι συμβάλλουν στην αποτελεσματική προστασία των ωφελουμένων από την έμφυλη βία. Τόσο ο νόμος όσο και η παρουσία διεθνούς προσωπικού αποτελούν καταλυτικούς παράγοντες στην πρόληψη και καταστολή της έμφυλης βίας στις δομές φιλοξενίας προσφύγων. Όμως, παρόλο που προτείνουν να λαμβάνονται υπ' όψιν οι επιθυμίες και οι γνώμες των υποκειμένων, προκειμένου η στρατηγική της προστασίας να είναι όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη, αυτό αποτελεί ένα σημείο το οποίο χωρεί βελτίωσης στην εφαρμογή του. Παρά την διαπίστωση αυτή, κατέστη φανερό από τους περιορισμούς που ανέδειξε η έρευνα, ότι πρόκειται για μία εξαιρετικά δυσχερή διαδικασία, ιδιαίτερα στις πρώτες φάσεις της ανθρωπιστικής κρίσης, καθώς τα υποκείμενα, η συμμετοχή των οποίων είναι απαραίτητη, ιεραρχούν διαφορετικά τις προτεραιότητές τους, ενώ το κλίμα εμπιστοσύνης που απαιτείται να δημιουργηθεί, αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία που πιθανόν δεν μπορεί να βαίνει παράλληλη με την φάση της έκτακτης ανάγκης.

Καθώς η ύπαρξη δομών φιλοξενίας προσφύγων διαφαίνεται ότι θα συνεχίσει να υφίσταται στο ευρωπαϊκό συγκείμενο ως συνέπεια της «προσφυγικής κρίσης», κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω διερεύνηση της εφαρμογής των κατευθυντηρίων γραμμών με τη συμμετοχή προσφυγισσών που προέρχονται από ποικίλα πολιτισμικά υπόβαθρα, για την μακροπρόθεσμη βελτίωση των συνθηκών στις οποίες διαβιούν, μέσω της λογοθετικής αποαποικιοποίησης της εφαρμοζόμενης στρατηγικής προστασίας.

Βιβλιογραφία

- Babbie, E. (2011 [2008]). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Bourdieu, P. (2004). “Gender and Symbolic Violence”. Στο: Scheper-Hughes, N. και Bourgois, P. (επιμ.) *Violence in War and Peace: An Anthology* (σσ. 339-342). Cornwall: Blackwell Publishing.
- Di-Cicco Bloom, B. και Crabtree, B. (2006). “The qualitative research interview”. *Medical Education*. 40 (4), σσ. 314-321.
- Edwards, R. και Holland, J. (2013). *What is Qualitative Interviewing?* London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury.
- Ferris, E. (2007). “Abuse of Power: Sexual Exploitation of Refugee Women and Girls”. *Signs*. 32 (3), σσ. 584-591.
- Gebreiyosus, Y. (2013). *Gender-Based Violence against Female Refugees in Refugee Camps. In Case of Mai Ayni Refugee Camp, Northern Ethiopia*. Munich: GRIN.
- Giles, W. και Hyndyman, J. (επιμ.) (2004). *Sites of Violence. Gender and Conflict Zones*. Berkeley: University of California Press.
- Haraway, D. (2014 [1991]). *Ανθρωποειδή, Κυβόργια, Γυναίκες: Η επανεπινόηση της φύσης* (μετάφραση: Πελαγία Μαρκέτου). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Hearn, J. (επιμ.) (1996). *Violence and Gender Relations. Theories and Interventions*. London: Sage Publications.

Huston, P. (1979). *Third World Women Speak Out*. New York: Praeger.

IASC (2005). *Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings: Focusing on Prevention of and Response to Sexual Violence in Emergencies* (Field Test Version) Geneva: Inter-Agency Standing Committee.

IASC (2015). *Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery*. Geneva: Inter-Agency Standing Committee.

Μαρουδα, Ν.Μ. (2012). *Περί του Ανθρωπιστικού Χώρου στον 21ο αιώνα. Ανάδυση, Διαστάσεις, Νομικό πλαίσιο για μια αποτελεσματική και νόμιμη ανθρωπιστική δράση*, Αθήνα: Εκδ. Ι. Σιδέρη

Mason, J. (2002). *Qualitative Researching*. London: SAGE Publications.

Mies, M (1982). *The Lacemakers of Narsapur: Indian Housewives Produce for the World Market*. London: Zed Press.

Mohanty, C. (2003). *Feminism without Borders*. Durham and London: Duke University Press.

Oakley, A. (1981). "Interviewing Women: a contradiction in terms". Στο: Roberts, H.

(επιμ.). *Doing Feminist Research*. (σσ. 30-61). London: Routledge.

Panikkar, R. (2006). “Is the Notion of Human Rights a Western Concept?”. *Diogenes*. 30 (120) σσ. 75-102.

Scheper-Hughes, N. και Bourgois, P. (2004). “Introduction. Making Sense of Violence”. Στο: Scheper-Hughes, N. και Bourgois, P. (επιμ.) *Violence in War and Peace: An Anthology* (σσ. 1-32). Cornwall: Blackwell Publishing.

Spivak, G. (1988). “Can the Subaltern speak?”. Στο: Nelson, C. και Grossberg, L. (επιμ.). *Marxism and the Interpretation of Culture*, σσ. 271-313. Basingstoke: Macmillan Education.

UNHCR (2003). *Guidelines for Prevention and Response: Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons*: United Nations High Commissioner for Refugees.

Ward, J. (2014). “Revising the 2005 IASC Guidelines for Gender-based Violence Interventions in Humanitarian Settings: prioritising accountability”. *Humanitarian Exchange*. 60. σσ. 8-10.

Παράρτημα

Ερωτήσεις στην συνέντευξη 1

1) Security assessment and protection strategy

The guidelines state that “the decision about the best protection option must rest with the threatened person/group”. What is the process through which the protection strategy is decided?

2) Situation analysis for security assessment

What are the results of your security assessment in Elaionas regarding the following issues?

- high risk areas in the setting
- factors in the setting that place women and children at higher risk of harm
- traditional systems in the community for problem solving and /or justice

3) One of the instructions in the guidelines is to “Identify assets and resources in the community such as expertise, previous experience, innovation, courage, and effective leadership that may contribute to providing protection/prevention and response to sexual violence”.

How was that instruction put into action? Are there members of the community who actively participate in the processes of protection?

Ερωτήσεις στις συνεντεύξεις 2 και 3

1) Gender Based Violence. I will provide them with the definition given by IASC Guidelines.

Gender-based Violence is an umbrella term for any harmful act that is perpetrated against a person’s will, and that is based on socially ascribed (gender) differences between males and females.

The nature and extent of specific types of GBV vary across cultures, countries, and regions.

Examples include:

- Sexual violence, including sexual exploitation/abuse and forced prostitution. Domestic violence, Trafficking Forced/early marriage

We will focus on sexual and domestic violence to see if their perception of these two types of violence is similar with those of the western legal system.

Do you think it is an issue that affects everyday life? Do you think it is a daily-life issue?

What do you consider to be a healthy/positive behavior? Unhealthy/negative behavior? Please give examples. In your opinion, what makes these behaviors healthy? Unhealthy? (If they do not come up with answers, maybe we can introduce the concepts of mutual consent, respect, and non-violence.)

For instance, in Greece, and other European/Western countries, GBV, including marital rape, domestic violence, and other examples given earlier, are prohibited by law and are punishable. How do you perceive this? What is your opinion about this? Did you know these are prohibited in Greece?

How would you define domestic violence? Do you believe that domestic violence is ever justifiable?

2. What do you believe is done for your protection in the camp?

Do you feel that you participate in the decision making about your protection?
What would you do if you were feeling threatened or if you knew that another woman is threatened?

3. According to the Action Sheet 3.3 of IASC SGBV Guidelines an important component of both prevention of further violence and redress for sexual violence crimes is ensuring implementation and compliance with laws that promote the rights of communities to be free of sexual violence....which are based on international standards such as international human conventions, a discourse regarding human rights and a western European system that its main sanction is imprisonment or a fine.

Would you feel compensated/justified with these kind of criminal sanctions? Or would you prefer other community sanctions?

Φόρμα Συγκατάθεσης

Consent to Participate in a Research Study

Title of Study: Gender-based violence in refugee camps

Researcher: GEORGIA KARPATRAKI *Department:* SOCIAL ANTHROPOLOGY

You are being asked to participate in a research study about Gender Based Violence in Refugee Camps. You were selected as a possible participant because you live in the Camp of Elaionas, which is the area of the study. We ask that you read this form and ask any questions that you may have before agreeing to take part in the study.

You will be asked general questions regarding Gender Based Violence through a Focus Group Discussion that will last for about an hour. Participants will not be asked personal questions. This study is anonymous – we will not be collecting or retaining any information about your identity.

You may refuse to take part in the study at any time. You have the right not to answer any single question, as well as to withdraw completely from the discussion at any point during the process; additionally, you have the right to request that the researcher not use any of the information shared.

You have the right to ask questions about this study to the researcher before, during or after the research.

Your signature below indicates that you have decided to take part as a research participant for this study, and that you have read and understood the information provided above.

Participant's Signature:

Date:

Researcher's Signature:

Date: